

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

MÓDSZERTANI FÜZETEK

1.

1983

100 ALLAMPUSZTA

100 EVES

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Belső használatra

MÓDSZERTANI FÜZETEK

1.

1983

Szerkeszti:
a szerkesztő bizottság

Elnök: Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai: Fejes Imre bv. őrnagy, dr. Illovszky Vladimir bv ezredes,
Kudor Zoltánné bv. százados, dr. Márton János bv. ezredes, Palotás Miklós bv. ezredes,
Tusják János bv. ezredes, Vincze Tamás bv. alezredes

Szerkesztő: Udvari Gábor bv. főhadnagy

A szerkesztőség címe: Budapest, Steindl Imre u. 8. 1054

A fotókat készítette:
Udvari Gábor, Zimmermann Béla

Kézirat gyanánt

A büntetésvégrehajtás jogszabályi feladatairól és a végrehajtás feltételeiről*

Az MSZMP XII. kongresszusa megállapította, hogy hazánkban a szocialista törvényesség szilárd és fejlődő, hogy az igazságügyi szervek – köztük a büntetésvégrehajtási testület is – feladatukat alapvetően jól töltik be. A kongresszust követően a büntetésvégrehajtási tevékenység helyzetét és tennivalóit országos vezetői tanácskozáson értékeltük. Ezen kiemelt hangsúlyt kapott az, hogy a legfontosabb feladatok összefüggnek és egybeesnek az új, magasszintű jogszabályokban megfogalmazott célkitűzések maradéktalan érvényesülésével. Ezért a következő években a testület egész tevékenységét az új büntetőjogi és büntetésvégrehajtási jogszabályok célkitűzései, rendelkezései következetes végrehajtásának szolgálatába kell állítani.

Az 1979. július 1-én életbe lépett új Büntető Törvénykönyv megalkotásával erősödött a társadalmi, gazdasági viszonyok másfél évtizedes fejlődése és azok büntetőjogi védelme közötti összhang, elősegítve azt a célt is, hogy a bűnözés elleni küzdelemhez hatékonyabb és időtállóbb jogi eszközökkel rendelkezzenek a bűnüldöző, az igazságszolgáltatási és a büntetésvégrehajtási szervek.

Az új Btk. alapozta meg a büntetésvégrehajtási joganyag korszerűsítését, amelynek alapján megszületett az 1979. évi 11. sz. tvr. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról. Ez az új jogszabály a tudomány és a gyakorlat tapasztalatainak felhasználásával hosszú távra szabja meg a büntetésvégrehajtási tevékenység fejlesztésének irányait.

A Btk. és az említett tvr. alapján a büntetésvégrehajtás sokoldalú tevékenységét szabályozó jogszabály-korszerűsítési munka folyt és lényegében befejeződött. Ma megalapozottan mondhatjuk el, hogy új és korszerű büntetőjogi és büntetésvégrehajtási jogszabályaink vannak, ezek helyes szemléletet tükröznek, olyant, amelynek gyakorlati érvényesítése elősegítheti a bűnözés elleni harc sikerét.

Jól ismert az a tudományos vita, amely a jogág tárgya, jellege, elhatárolási kérdései, vagyis mondhatjuk úgy is, hogy létjogosultsága, önállósága körül folyt. Vannak nézetek, amelyek szerint a büntetésvégrehajtás joga a büntetőjog egy része, nem önálló jogág, bár bizonyos elkülönült helyzetet foglal el. Mások úgy vélik, hogy a büntetésvégrehajtási jog önálló jogág, amelynek alapvető feladata szabályozni és meghatározni a büntetőbírói határozat végrehajtásának módját, a végrehajtásban szereplő személyek és szervek jogi helyzetét. Nem a vitában történő állásfoglalás céljából hangsúlyozom, hogy mai jogrendszerünk-

* Elhangzott az Igazságügyi Minisztérium Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága és a Legfőbb Ügyészség 1982. novemberében rendezett közös értekezletén.

ben a büntetésvégrehajtástási jog még nem teljeskörűen kiművelt jogterület. Ez azért is gond, mert az elméleti tisztázatlanságok általában a gyakorlatot nehezítik. Egyáltalán nem véletlen, hogy még a büntetésvégrehajtási jog legkitűnőbb művelői is időnként csak nehézségekkel igazodnak el a büntetésvégrehajtási jog forrásai között. Vitathatatlan tény, hogy a jog általában a társadalom viszonyait, tehát életviszonyokat szabályoz és egy-egy jogág viszonylagos önállósága mögött mindig társadalmi viszonyok, életviszonyok viszonylagos önállósága húzódik meg. A büntetésvégrehajtás során kialakuló jogviszonyok jellegükből adódóan merőben mások, sajátosak, amit a jogi szabályozás is érvényre juttat.

A büntetésvégrehajtási jog elsőrendű feladatának azt kell tekintetnünk, hogy meghatározza valamennyi büntetésre és büntetőjogi intézkedésre nézve a végrehajtás elveit, céljait, szervezetét és módszereit. Szabályozza a büntetőjogi fő és mellékbüntetések, intézkedések végrehajtását, a végrehajtás előkészítését, megkezdését, a végrehajtás alapelveit, az elítélt jogi helyzetét, a végrehajtó szervek feladatait és az elítéltnak a társadalomba való visszavezetése módszereit, illetve eszközeit. A büntetésvégrehajtási jog tehát nemcsak a szabadságvesztés büntetésvégrehajtásának a joga, hanem egyre inkább fel kell ölelnie a büntetési, intézkedési rendszer minden egyes elemét. Ennek további vizsgálata, elemzése még a működési és irányítási formák fejlesztéséhez is adhat tudományos segítséget.

Sok feladat hárul tehát a büntetésvégrehajtási jogtudományra, amelynek művelésében a testület jogvégzett és gyakorlati szakembereinek a jövőben még határozottabb feladatokat kell vállalnia. Úgy vélem, hogy az elmúlt évek kodifikációs feladatai során szerzett tapasztalatok jól gyümölcsöztethetők lesznek az ilyen képességek továbbfejlesztésében, a jogtudomány gyakorlatának művelésében. Legyen előttünk világos az a felismerés, hogy a korszerű büntetésvégrehajtás nem képzelhető el a jogpolitikai célkitűzéseket hatékonyan, megalapozottan szolgáló büntetésvégrehajtási jogtudomány és büntetésvégrehajtási jog nélkül. A „három büntetőjog” természetesen feltételezi egymást. A büntetésvégrehajtás fejlődésének is lendületet adhat, ha a tudományos megalapozottság erősödik, ha hasznosulnak a tudomány és a gyakorlat sajátos nézőpontjai.

A jogalkotási tevékenység mindenkori alapvető követelménye, hogy körültekintő társadalompolitikai és jogpolitikai elemző munkával felmérje a tervezett jogszabályi rendelkezések végrehajtásának feltételrendszerét és ennek biztosítására törekedjen. Olyan körülmények között azonban, amikor a társadalmi-gazdasági feltételek gyorsan és gyakran változnak, ennek a követelménynek a teljesítése nehezebbé válik.

Az 1970-es évek közepéig – vagyis az új jogszabályok kodifikációját megelőzően – viszonylag kiegyensúlyozott nemzetközi kapcsolatrendszer és gazdasági helyzet volt jellemző. Ismert, hogy azóta jelentős mértékben romlottak a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok, ezek hatottak hazánk belpolitikai és gazdasági állapotára, annak minden közvetlen és közvetett társadalmi és anyagi terhével együtt. Éppen 1979-től következett be a világgazdaságban számos változás, kialakult az újabb árrobbanás, amely méreteiben és hatásában a korábbit

is meghaladta. Éppen ebben az időszakban került közel a mélypontjához a tőkés gazdasági válság, mélyen érintve a legfejlettebb országokat is, és ez termelési, kereskedelmi együttműködésünkre kedvezőtlen hatást gyakorolt.

Természetes, hogy a világgazdasági és hazai körülmények ilyen alakulása mellett a büntetésvégrehajtási testület költségvetési lehetőségei is jelentősen beszűkültek. Jelenleg fejlesztésre alig van lehetőség, jórészt a működéshez elengedhetetlen folyamatos feltételek biztosítása köti le az erőforrásokat. Ennek meghatározó jelentőségével akkor is tisztában kell lennünk, ha azt valljuk is, hogy minden érintett igazságügyi szerv és felelős vezető kötelessége a jogszabályi követelmények maradéktalan érvényesítése.

A büntetésvégrehajtási testületnek messzemenő kötelessége, hogy feladatait a jogszabályi előírásoknak megfelelően végezze. Elvi kérdés, hogy gondolkodásunkban fel sem merülhet annak mérlegelése, hogy egyes előírásokat teljesítünk, másokat pedig elhanyagolunk. A jogszabályi előírások egy része egyébként is olyan természetű, hogy teljesítésük anyagi feltételekhez nem, vagy alig kötődik. (Ilyen pl.: a törvényesség kérdése, a jogok és kötelességek biztosítása.) Az elvárás és igény hasonló azokkal az előírásokkal kapcsolatban is, amelyek csak bizonyos tárgyi és személyi feltételek megléte esetén valósíthatók meg.

Elvi kérdésnek tartjuk azt is, hogy a jogszabályok jelentős része – funkciójából adódóan is – olyan, amely nemcsak a jelennek szól, hanem a jövő irányait is megszabja. Eleve számolni kell tehát azzal, hogy bizonyos jogszabályok teljes körű és maradéktalan érvényesítése hosszabb időt igényel. Fokozatosan és következetesen haladni kell azonban abban az irányban, hogy a törvények szellemének és paragrafusainak pontos betartása teljes körű legyen. El kell kerülni tehát, hogy törvényességi probléma kelekezzék. El kell kerülni, hogy bizonytalanság legyen bárkiben is a törvényességi követelmények megvalósulását illetően.

Mindezekből következik az az elvi alapállásunk is, hogy a nehézségek említése semmiképpen sem azért történik, hogy ez bárki részére bármiféle feloldozást jelentsen a kötelesség és a felelősségvállalás alól. Minden jelzés, amely rámutat a mulasztásokra, hiányosságokra, segíti a helyzet reális felmérését, a tennivalók meghatározását és a jövőbeni feladatok kidolgozását. Magunk is küzdünk az ellen a szemlélet ellen, amely a nehézségek túlhangsúlyozásával a megtehető intézkedések elmaradását is indokolni akarja. Nem tagadhatjuk azonban, hogy adódhatnak olyan helyzetek is, amikor átmeneti idő szükséges a régi állapotból az új állapotba való átkerüléshez. Minden eszközzel arra kell természetesen törekedni, hogy ez az átmeneti idő reális, indokolt legyen.

Megnyugatónak tartjuk e vonatkozásban azt, hogy a büntetésvégrehajtásnál jelentős törvénysértésről jelzést nem kaptunk, a jogszabályok alapvető előírásai teljesülnek. Ma nincs olyan jogszabályi előírás, amelynek a büntetésvégrehajtás egyáltalán ne tudna megfelelni. Több vonatkozásban azonban jogos észrevételek jelzik a jogszabályok érvényesülésének általános és helyi gondjait. E gondok részben egyes új jogintézmények hatályosulásához, részben az intézetek körülményeihez, nem ritkán anyagi-technikai feltételeihez kapcsolódnak.

A nevelési feladatok végrehajtása jogszabályi követelmény és társadalmi elvárás is, hogy a szabadságvesztés végrehajtása egész rendszerének, az abban résztvevő szervek összehangolt tevékenységének az elítéltek nevelését kell szolgálnia. E vonatkozásban a büntetésvégrehajtás komoly erőfeszítéseket tesz, részered-

ményei figyelemreméltóak, mégis ma még nem sikerült elérni, hogy a büntetés-végrehajtás valamennyi tevékenységi köre egységesen és magas fokú intenzitással álljon a nevelés szolgálatában. E tény összefügg azzal is, hogy bizonyos feltételezések, amelyek a jogszabály készítésekor kialakultak, a gyakorlatban módosultak.

A jogszabály készítésekor azzal számoltunk, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma csökkenni fog és ezáltal a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek kedvezőbb lehetőséget adnak a tartalmi munka javítására. Ezzel szemben a fogva tartottak létszáma átmeneti csökkenés után ismét elérte az 1978-as, sőt ma már az 1973. évi közel 20 ezer fős szintet. A befogadó kapacitás ilyen terhelése a nevelési feltételek várt javulását tehát nem eredményezte.

Feltételezés volt az is, hogy a nevelőmunkához elengedhetetlen személyi feltételek jelentősen javulnak. A gyakorlati követelményekhez igazodóan az utóbbi időben a nevelők létszámát – más szolgálati ágak terhére – növeltük, elsősorban azokban az intézetekben, ahol a feladatok mennyisége és minősége ezt indokolta. Ennek megfelelően a nevelői létszám viszonylag nagyobb mértékben növekedett sajátos feladatai miatt a Fiataikorúak Börtöne és Fogháza, a Pálhalmi Börtön és Fogház szolgálatánál, valamint a szigorított őrizetet végrehajtó Váci Bv. Intézetben. Bővítettük a létszámot azokban az intézetekben is, ahol gyógyító-nevelő csoportok működnek.

Úgy értékeljük, hogy az erőfeszítések ellenére is a nevelői létszám még nem éri el a szükséges mértéket. Még hosszabb ideig kell várni arra, hogy biztosítani tudjuk a miniszteri iránymutatásban megfogalmazott követelményt az egy nevelőre jutó elítéltek létszámánál (felnőttkorúaknál 50–70 elítélt, fiataikorúaknál, gyógyító nevelésre szorultaknál 20–30 elítélt egy nevelőre). Bár az átcsoportosítások hatására ez az arány a kiemelt kategóriákban csökkent, általában azonban számottevően nem változott. Jelenleg a fiataikorúaknál 40–50, a fiatal felnőtteknél 50–100, a nőknél 70–80, a felnőtt férfiaknál pedig 100–130 az egy nevelőre jutó elítéltek száma. A megyei intézetekben átlagosan 100 előzetesen letartóztatottal foglalkozik egy szociális ügyintéző.

A nevelői létszám további belső átcsoportosítással már aligha növelhető, általános létszámfejlesztésre pedig nincs lehetőség. Ezért elsősorban a minőségi tényezők javítására kell figyelmet fordítanunk. Ennek érdekében a posztgraduális képzés megszervezésével, a továbbképzési rendszer javításával, a nevelők pedagógiai ismereteit bővítjük, másrészt a polgári életből igyekszünk felvenni speciális képzettségű nevelőket (gyógypedagógusokat, népművelőket). Indokoltnak tartjuk azt is, hogy az elítéltekkel foglalkozó személyi állomány a feladatának ellátásához szükséges mértékben pedagógiai ismeretekkel is rendelkezzen. Ezért az őri állomány, a felügyelők, a munkáltatók képzésében a jövőben nagyobb teret kapnak a nevelési ismeretek.

Ahol indokolt, a nevelő hatások erősítését szervezeti intézkedésekkel is alá kell támasztani. Ezt a célt szolgálja, hogy jelenleg több intézetben a nevelői apparátus és az elítéltek intézeten belüli életének irányításában fontos szerepet betöltő felügyelői állomány koordináltabb működése érdekében kísérletet folytattunk. A kísérlet kedvező tapasztalatokat hozott, amelyeket a jövő évben általánosítunk, a szükséges szervezeti és irányítási módosításokkal együtt.

A jogi szabályozás egyik lényeges jogintézménye az átmeneti csoport. Annak érdekében került bevezetésre, hogy az elítélteket fokozatosan felkészítse a szabadulás utáni önálló életvitelre, elősegítse a társadalomba történő beilleszkedésüket. Már kezdetben felmerült, hogy nem lenne-e célszerű az átmeneti csoportokat azokban az intézetekben létrehozni, ahol az elítélt a büntetését töltötte. A megfontolások azt mutatták, hogy az átmeneti csoport működésében az egyik leglényegesebb elem a külső munkáltatásban, szabad emberi közösségben való részvétel. Ez pedig kellő hatékonysággal csak meghatározott helyen, az erre szolgáló feltételek biztosítása esetén oldható meg. Ezért azt a megoldást választottuk, hogy az átmeneti csoportba helyezhető férfi elítéltek Szegeden, a női elítéltek pedig Kalocsán töltsék ki büntetésüket tartósan rendezett feltételek között. Szegeden az átmeneti csoport elhelyezésére külön épület szolgál majd, amelynek építése folyamatban van. Figyelemmel arra, hogy előjelzéseink szerint az átmeneti csoportba helyezhető elítéltek létszáma a következő években némileg csökkenni fog, az átmeneti csoport egy helyen történő elhelyezése nevelési szempontból is helyesnek tűnik.

A büntetésvégrehajtási tevékenységben új elem a gyógyító-nevelő csoportok létrehozása is. Kilenc intézetben jelenleg 732 elítélt kényszergyógyítása folyik. A létszám emelkedő tendenciát mutat. (Másfél év alatt több mint 200 fővel nőtt.) A gyógyító-nevelő csoportokba kerülnek azok az elítéltek, akiknek kényszergyógyítását a bíróság elrendelte, továbbá akiknél a beszámítási képesség korlátozottságát a bíróság megállapította, valamint azok az elítéltek, akik a büntetés töltése alatt kóros elmeállapotúvá váltak, azonban állapotuk oly mértékben javult, hogy az a szabadságvesztés végrehajtását nem zárja ki.

A gyógyító-nevelő csoportok működéséhez szükséges személyi feltételeket (orvos, pszichológus stb.) ma még nem tudjuk mindenütt az elvárható színvonalon biztosítani. A team rendszerű gyógyító-nevelő szervezet kiépítése megtörtént, a minimális szervezeti és személyi keretek létrejöttek. Ezek hatására a csoportok munkája az utóbbi időben eredményesebbé is vált. A feltételek teljes körű megteremtése, a munka tartalmi javítása érdekében azonban még további erőfeszítések szükségesek a stabilizáció és a színvonal javítása érdekében. Jelenleg ezért nem is tervezzük új csoportok kialakítását, de ha indokolt a feltételek megtartása, el kell kezdeni. Az eredményes nevelői munkának számos tárgyi feltétele is van. Anyagi erőforrásaihoz mérten a büntetésvégrehajtási testület e feltételeket folyamatosan javítja. Mégis e vonatkozásban gondok is mutatkoznak. Az elítéltek oktatásához, közösségi foglalkozásához szükséges helyiségek összességében rendelkezésre állnak. Jelenleg 57 tanterem 1962 férőhellyel, 55 egyéb célra is felhasználható helyiség szolgálja a közösségi foglalkozásokat. Ezek megoszlása a végrehajtó intézetek között azonban nem kiegyenlített. Nem kedvező az sem, hogy a tantermek többsége zárkákból kialakított szükségmegoldás.

Korábbi feltételezésekkel szemben új épület, illetve oktatóterem építésére az intézetek épületeinek állagát és anyagi lehetőségeinket figyelembe véve nincs lehetőség. Néhány szertár, illetve tanári szoba kialakítását csak a férőhely rovására tudjuk elvégezni. Több intézetben önálló látogatóhelyiséget tudtak kialakítani, a legtöbb helyen azonban erre a célra egyéb helyiségeket – kultúrterem, tanterem – vettek igénybe. Néhány intézetben a személyi állomány használa-

tára szolgáló helyiségbe kényszerülnek beengedni a fogva tartottakat, illetőleg hozzátartozóikat. A döntően előzetesen letartóztatottakat fogva tartó megyei intézetekben anyagi eszközeink nem teszik lehetővé mindenütt a beszélőhelyiség kialakítását.

A sportolásra alkalmas terület kialakítását szinte mindenütt gátolja az intézet fekvése, építési jellege és az a tény, hogy több helyen megfelelő terület nem áll rendelkezésre. Zárt jellegű intézetekben — és a végrehajtó intézet többsége ilyen — csak a sétaudvart és a közösségi foglalkozásokra szolgáló helyiséget tudjuk sportolási célokra felhasználni. Mindez már át is vezet az elítéltek elhelyezésének témakörére. A büntetésvégrehajtási szabályzat előírásai szerint a zárkákban személyenként 6–8 köbméter légteret kell biztosítani úgy, hogy elegendő mozgási terület is álljon az elítélt rendelkezésére. A 29 büntetésvégrehajtási intézetben 2967 elhelyezés céljára szolgáló zárkával rendelkezünk, amelyekben 20 521 fogva tartott helyezhető el. A zárkák darabszámában benne vannak a gyulai, az egri, a zalaegerszegi, továbbá más kisebb forgalmat lebonyolító megyei intézetekben meglévő zárkák is, ahol nagyszámú férőhely kihasználatlan, ugyanakkor az elhelyezés több intézetünkben állandóan vagy átmenetileg zsúfolt. Szegeden — elsősorban az üzem, valamint a fejlesztés munkaerőigénye miatt — az elítéltlétszám hosszabb ideje meghaladja a befogadóképességet, ezen alapvetően csak az új épület megépítésével lehet változtatni.

Az elhelyezési gondokat fokozza, hogy az intézetekben jelentős számban vannak kis zárkák. Az elítéltek keresményükből nagyobb összegért vásárolhatnak élelmiszert is. Saját fehérneműt is használhatnak. Ezekben a kis zárkákban a mosásnak, az élelmiszer és a ruházat elhelyezésének feltételeit kielégítő módon nem lehet biztosítani. A régebben épített magasabb zárkákban az előírt légtér általában megvan, azonban a szűk tér nem biztosítja megfelelően az elítéltek részére a mozgáshoz szükséges feltételeket.

Jelenleg még 170 zárkában nincs vízöblítéses WC, a VI. ötéves terv során felújítás keretében — a Veszprémi Intézet kivételével — igyekszünk ezt a problémát felszámolni. Az előírt követelmények szerinti elhelyezésre nem alkalmasak az Állampusztai Börtönben, a Korhányi és Miklai körletek régi barakképületei. A VI. ötéves tervben itt új körletek építését kezdjük el, azonban azokat beruházási fedezet hiánya miatt csak a VII. ötéves tervben tudjuk befejezni. Addig is a Korhányi körletet már felszámoltuk, és átmeneti megoldásként a közeljövőben megkezdjük a Miklai körlet részleges felújítását.

Jelenleg 605 zárkában nincs folyóvizes mosdó, 2118 zárkában hideg, és csak 344 zárkában van hideg-meleg folyóvízellátás. Az említett 605 zárkában még a tervidőszakban bevezetik a hideg folyóvizet, meleg folyóvízzel a zárkákat azonban csak a VII. ötéves tervben lehet ellátni. Több büntetésvégrehajtási intézet — helyiség és berendezés hiánya miatt — még nem képes biztosítani a jogszabályban előírt gyakorisággal a fürdést, zuhanyozást.

Az elhelyezésnél külön problémát okoz, hogy az utóbbi években a fiatalok létszáma fokozatosan emelkedett. Elhelyezésük a Fiatalok Börtöne és Fogházában már nem biztosítható. Ezért szükségből a fiatalok egy részét — a jogerős női elítélteket (65 fő) — elkülönített körletrészen a Pálhalmi Börtön és Fogházban helyeztük el. Természetesen igyekeztünk a fiatalok elhelyezésére irányadó feltételeket és körülményeket is megteremteni. Ez alap-

vetően sikerült is, de az elért eredmények megtartása és javítása érdekében még van tennivaló.

Felvetődött annak lehetősége is, hogy valamennyi jogerősen elítélt fiatalok-rút Tökölön helyezzük el, és a nem jogerősen elítélteket szállítsuk Pálhalmára. Ez a megoldás azonban nem célszerű, mert a nem jogerősen elítélt fiatalok számára is ugyanazokat a feltételeket kellene biztosítani, ugyanakkor a nagyobb létszám, és az eltérő nembeli megoszlás még nehezebb elhelyezési körülményeket teremtenének.

Az elhelyezés mellett a tartási körülmények fontos jellemzője az elítéltek ételmezése.

Az elítéltek a norma szerinti ételmezést megkapják. Gondot okoz, hogy az orvos által előírt kímélő ételek elkészítését az intézetek egy része ma még nem tudja biztosítani.

Az ételmezés minőségét, a közegészségügyi szabályok betartásának lehetőségét nagymértékben befolyásolja a konyhák egy részének rossz műszaki állapota. A 29 büntetésvégrehajtási intézetből 12-ben a konyhák műszaki állapota elavult. Ebben a tervidőszakban csak 4 intézet konyhájának felújítására van lehetőség. A helyzet ilyen alakulásához az is hozzájárult, hogy az elmúlt 10–15 évben e feladat nem kapott kellő figyelmet.

A kulturált körülmények megteremtését egészségügyi és nevelési szempontból egyaránt fontosnak tartjuk. Az új jogszabályok hatályba lépése óta 13 büntetésvégrehajtási intézetben – egyes helyeken szükségmegoldásként: zárkacsarnokban vagy tanteremben – alakítottak ki étkezdét az elítéltek részére. A lehetőségek szerint ezt fejleszteni, az éttermi étkeztetést bővíteni indokolt.

Információként jelzem az ételmezéssel kapcsolatban azt, hogy a korábbi, átmenetileg alacsonyabb fogva tartott létszám alapján az étkeztetés tervezési létszámát 20 000-ről 19 000-re csökkentették. A fogva tartottak létszáma ugyanakkor tartósan meghaladja a 19 000-et és további növekedés is várható.

A büntetésvégrehajtási körülmények között fontos feladat az elítéltek jó egészségügyi ellátása.

Az elítéltek egészségügyi alapellátásához a megfelelő tárgyi feltételek rendelkezésre állnak, a személyi feltételek azonban orvos hiánya miatt nem mindig és nem minden intézetben biztosítottak. Próbálkozások ellenére sem sikerült betölteni minden üres orvosi állást. Ideiglenesen és átmenetileg a Honvédelmi Minisztérium segítségével folyamatosan kapunk 5–7 tartalékos katonai szolgálatot töltő orvost. Ez azonban nem jelent megfelelő és megnyugtató tartós megoldást.

A kórházi szakellátásra szoruló betegek gyógykezelését a Büntetésvégrehajtás Központi Kórházában, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet Idegosztályán, vagy az állami egészségügyi kórházakban mindig kielégítő módon biztosítani tudjuk. Az IMEI-vel kapcsolatban megemlítem, hogy az utóbbi hónapokban szervezeti és személyi intézkedések mellett a szakorvosi és ápolói ellátottság javítása terén is születtek eredmények. Remélhetőleg, hogy ezek alapján az ott folyó munka színvonala is emelkedni fog.

A gondok, problémák ellenére is évek óta megfelelő szinten van az elítéltek egészségügyi alapellátása, fekvő beteg gyógyintézeti elhelyezése; az állampolgári jogon őket megillető egészségügyi ellátást számukra biztosítjuk.

A tevékenység gazdasági hasznán túl nevelési célokat segít elő az elítéltek munkáltatása.

Az elítéltek munkáltatása vállalati és költségvetési rendszerben folyik. A munkára alkalmas elítéltek lényegében teljes létszámban dolgoznak. A végrehajtó intézetekben általában a szállítást követő 72 órán belül megkezdik a rendszeres munkát.

Az új jogszabályok az előzetesen letartóztatottak munkáltatásának jogi feltételeit egyszerűsítették. Az előzetesen letartóztatott a nem jogerős ítélet meghozatala előtt kérelmére részt vehet a termelő munkában, amelyért díjazás illeti meg (mintegy egyharmaduk ezt igényli is). A nem jogerős ítélet meghozatala után pedig az előzetesen letartóztatott a bíróság intézkedésére köteles a kijelölt munkát elvégezni.

A munkáltatással összefüggő feladatoknál lényegesnek tartjuk, hogy az elmúlt években kialakultak a nagyüzemi foglalkoztatás feltételei. Az újabban szervezett vállalatok termelési struktúrája, a munka jellege egyaránt jól szolgálja a népgazdaság, a büntetésvégrehajtás érdekeit és segíti az elítéltek felkészítését szabadulásukat követően a társadalomba való beilleszkedésre. Néhány régebben kialakított vállalat profilja (Sopronkőhida, Sátoraljaújhely) azonban népgazdasági haszna mellett nem segíti kellően a szabadulás utáni munkába állást. Ezekben az intézetekben jelentős létszámú visszaeső és többszörösen visszaeső férfi elítéltek olyan munkakörökben dolgoznak – szövő, fonó, konfekció –, amelyeket szabadulásuk után nem tudnak hasznosítani. Ezen a helyzeten a közeljövőben nehéz változtatni, mivel a vállalati profil átállítása jelentős beruházással járna. Az elmúlt években kiszélesedett az intézeteken kívüli munkáltatás is. Ez jelentős teher különösen az őri állományra. A munkáltatási érdek ugyanakkor indokolja e formának a fenntartását, ezért feladat a lehetőségeknek legjobban megfelelő megoldások kialakítása.

A Bv. tvr. rendelkezése alapján kiadott 101/1981.(IK.2.) IM. számú utasítás határozza meg az elítéltek szakképzésével összefüggő konkrét feladatokat. A szakképzést már az új jogszabályok hatályba lépése előtt is fontosnak tartottuk. Ezt mutatja, hogy például 1977-ben 1800 elítélt kapott szakképzettségeről bizonyítványt. Törekvéseink ellenére az új jogszabályok hatályba lépését követően a szakképzésbe bevont elítéltek száma előbb csökkent, majd az arányt csak 1981-re sikerült valamelyest javítani.

Az elítéltek hiányos általános iskolai végzettsége, a büntetés rövid tartama nehezíti a tömeges szakmunkásképzést, így elsősorban a betanított munkásképzésre van lehetőség. Ennek ellenére jelenleg indokolatlanul alacsony a szakmunkásképzésbe bevont elítéltek száma, ezért úgy értékeljük, hogy még nem teljesülnek az elítéltek szakképzésére vonatkozó előírások, ezen a téren további előrelépésre van szükség.

A vállalatoknál foglalkoztatott elítéltek munkadíja körülbelül 15 százalékkal alacsonyabb, mint a jelenlegi jogszabályi előírás. A költségvetésben foglalkoztatottaké még ehhez viszonyítva is elmarad. A lemaradás behozása a vállalatoknál csak központi bérpreferenciával lenne megoldható; ezt azonban a népgazdaság jelenlegi helyzete nem teszi lehetővé. A költségvetési rendszerben foglalkoztatottaknál sem lehet jelenleg megteremteni a munkadíjnövelés feltételeit, ezért a népgazdaság helyzete miatt az előírt bérezési szintet a követke-

ző években sem lehet elérni. Erre figyelemmel az tűnik indokoltnak, hogy jogszabály módosításra kerüljön sor e témában. Lényeges, hogy a vállalatoknál foglalkoztatott elítélteket teljesítmény-, vagy időbérrendszerben kell díjazni úgy, hogy munkadíja fejezze ki a tényleges munka teljesítményt és a végzett munka minőségét.

A biztonsági követelmények érvényesítése állandó és kiemelt feladat. 1982-ben elkészült az új Őrszolgálati Szabályzat. Részleteiben is kialakultak az őrzés és a felügyelet szervezésének rendjére, a differenciált őrzésre vonatkozó szabályok. A befogadást követően a munkába állítási bizottság sorolja be az elítéltet az I., II., vagy a III. őrzési csoportba. Az őrzés és a felügyelet ellátásában kezdő lépéseket tettünk a korszerű technikai eszközök felhasználására. Ennek keretében a Fiatakorúak Börtöne és Fogházában korszerű őrzésbiztonsági jelzőrendszert működtetnek.

Az új rendszer módosítja az őrszolgálat ellátásának, szervezésének módszereit, emeli az őrszolgálati munka kulturáltságát és lehetővé teszi az őrtornyok megszüntetését.

E vonatkozásban a jelenlegi körülmények között is tovább kívánunk lépni. 1982. január 1-vel az Őrszolgálati Osztályon létrehoztuk a Módszertani és Technikai Alosztályt, amelynek feladata az őrzésbiztonsági technikai rendszer alkalmazásának kialakítása és a részletes tervek intézetenkénti kidolgozása. Azt tervezzük, hogy folyamatosan kialakítjuk az őrzésbiztonsági és hírtechnikai berendezések használatának rendszerét a külső őrzés, az intézeteken belül a körletek közötti átjárás, a nyitás, a zárás, a belső összeköttetés és az elítéltek intézetek közötti szállításának biztosításánál. Természetesen ezekhez a törekvésekhez anyagi fedezet is szükséges, ezért vizsgáljuk a költségvetési és vállalati pénzeszközök ésszerű mobilizálásának lehetőségeit. Alapvető feladatnak kell tekinteni az intézetek jelenlegi őrzésbiztonsági szintjének megőrzését, javítását. Az erőfeszítések hatékonyságát rontja, hogy évek óta jelentős az őri létszámihiány (jelenleg 90 fő, ebből Budapesten 49 fő). Az őrség terheit növeli az intézeteken kívüli munkáltatáshoz történő vezénylés és ez évben az ötnapos munkahétre történő átállás többletlétszám nélküli végrehajtása is. A belső átcsoportosításoknál a nevelőlétszám bővítését is részben az őri állomány létszámának terhére kellett megoldani. Ezért a következő időben minden lehetséges eszközzel és szervezési módszerrel csökkenteni szükséges az őri állomány terheit.

Az új feladatok végrehajtása érdekében kifejtett mintegy két-három éves munka eredményeit, elemezve, a következők állapíthatók meg:

– A büntetésvégrehajtási testület a jogszabályok által meghatározott legfontosabb feladatokat alapján eredményesen teljesíti. Érvényesülnek az elítéltek jogaira, nevelésükre, munkáltatásukra, élelmezésükre, egészségügyi ellátásukra, az őrzésre és felügyeletre, az oktatásukra és a törvényes bánásmódra vonatkozó rendelkezések. A büntetésvégrehajtásnál törvényes rend uralkodik. A személyi és tárgyi feltételek korlátozottságával és részben munkavégzési hiányosságokkal összefüggésben helyenként az is érzékelhető, hogy e körülmények érintik a kötelezettségek teljesítésének színvonalát. Az ebbéli gondok elsősorban a létesítményi körülményekhez kapcsolódnak, továbbá az új jogszabályok tartalmi és módszertani kiteljesítését igénylik a teljesebb hatályosulás érdekében. Mindezekre figyelemmel kezdeményeztük, hogy a büntetésvégrehaj-

tás munkáját meghatározó új jogszabályokban előírt feladatok tapasztalatairól és feltételeiről a Minisztertanács számára készüljön jelentés 1983-ban. Célunk a helyzet feltárása mellett a hosszú távú feladatok körvonalazása.

A jogszabályokból adódó feladatokat a folyamatos és fokozatos fejlődés jellemzői alapján értékelve megállapítható, hogy az Országos Parancsnokság és az intézetek vezetése figyelemmel kíséri a végrehajtás helyzetét, kiemelten foglalkozik az új jogintézmények hatályosulásának elősegítésével. A személyi és tárgyi feltételek javítására differenciált erőfeszítéseket tesznek.

— A személyi állomány többsége lelkiismeretesen, hivatásszerettel dolgozik, szemléletében és tenniakarásában azonosult a jogszabályi követelményekkel. Ebben a szerepe volt a személyi állomány oktatásának, kiképzésüknek és nem utolsósorban annak, hogy az állományról való gondoskodást minden érintett szerv fontos kötelességének tekintette.

— Az elmondottakból az is kitűnik, hogy a büntetésvégrehajtás tevékenységét szabályozó jogszabályokat jónak, alkalmazhatónak tartjuk. Ezért magasabb szintű jogszabályok módosítását nem tartjuk szükségesnek. Az alacsonyabb szintű joganyagban azonban egyes rendelkezések megváltoztatását az eltelt idő tapasztalatai alapján indokoltnak tartjuk. A most folyó munkák során részben olyan változtatásokra kerül sor, amelyek azóta megjelent más jogszabályokra figyelemmel kötelezőek, részben pedig a gyakorlati követelmények igénylik (elsősorban az ötnapos munkahét bevezetésével kapcsolatos munkaügyi, továbbá egyes egészségügyi jogszabályok). Jogszabálmódosítás lehetséges néhány olyan kérdésben is, amelyekről az eddigi rövid idő alatt is kiderült, hogy ez feltétlenül indokolt (ilyen például az elítélteknek polgári peres tárgyalásra félként történő előállítás, vagy ilyen az elítélt munkadíjak civil munkakörökkel történő összehasonlítás alapján történő előírása). A fejlődés igényeihez való igazodást fejezhetik ki olyan rendelkezésmódosítások, amelyek a tevékenységek jobb szervezését segítik elő (ilyen például a gyógyító-nevelő csoportba kerülő diagnosztizálásának decentralizálása).

A büntetésvégrehajtás törvényes működése, az érvényes jogszabályi előírások hatályosulása alapvető érdeke az igazságügyi szerveknek. Az e területen tapasztalható fejlődést mindenekelőtt az tette lehetővé és segítette elő, hogy a büntetésvégrehajtási tevékenység irányaira megfelelő politikai határozatok születtek. E politikai határozatoknak a szellemében megjelenhettek új, korszerű jogszabályaink, amelyek hatályosulása egyre jobban kiteljesedik.

Lényeges elemnek tekinthető a gyakorlati munka minden területén történő előrelépés is. Ennek eredményeként differenciáltabbá vált büntetési rendszerünk, szemléletében helyesebb irányúvá, feltételeiben összehangoltabbá, működésében tartalmasabbá és szervezettebbé vált az oktató, nevelő munka. Nemzetközi összehasonlításban is sikeresnek minősíthetjük az elítéltek foglalkoztatását, a termelés színvonalas megszervezését. Kielégítő az intézetek biztonsági állapota, szerény lépésekkel haladunk a technikai fejlődés útján. Növekedett a büntetésvégrehajtási tevékenység iránti elméleti és közvéleményi érdeklődés.

Ezekben az eredményekben része van az ügyészi szervek rendszeresen végzett munkájának is. Ezt nagyra értékeljük és a jövőben is igényeljük. Számunkra fontos, hogy az ügyészségek a büntetésvégrehajtás törvényessége fe-

letti felügyeleti jogkörükben az intézetekben rendszeresen tartsanak vizsgálatot. A tapasztalatokról feljegyzést készítenek, a jogszabályok megsértése, illetve egyéb hiányosság észlelése esetén rendelkeznek, illetve jeleznek. Feljegyzéseiket tájékoztatás, a rendelkezést és jelzést intézkedés céljából megküldik, a bv. intézet parancsnokának. Ez bevált forma, fenntartását helyeseljük. A Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának kötelessége, hogy rendszeresen figyelemmel kísérje az ügyészi jelzések alapján tett intézkedéseket. Ezért került sor annak elrendelésére, hogy minden ügyészségi vizsgálatról készült feljegyzés, jelzés másolatát és az arra adott választ az intézetek az Országos Parancsnokságra küldjék meg.

Az elmúlt években jelentősen javult a büntetésvégrehajtási és ügyészi szervek együttműködése és az mind teljesebb mértékben érdemi munkakapcsolattá fejlődik. Ugyanígy hasznosnak és célszerűnek bizonyultak egyéb módszerek is. Jónak tartjuk az előzetesen egyeztetett szempontok alapján koordináltan végzett vizsgálatokat, amelyek folytatását és rendszeressé tételét javasoljuk. Keresnünk kell a gyakorlati munka egyéb lehetőségeiben is az új formákat.

Az érdemi munkakapcsolat feltételezi azt az alapállást, hogy egymás tapasztalataiból meríteni nem szívesség, hanem kötelesség. A konkrét ügyekben lehetnek véleménykülönbségek. Azonos elvi platformon, összehangolt személetben – amely a jogpolitikai elveken alapul – ezek azonban minden esetben a legjobb megoldások kiválasztását segíthetik elő. Azt valljuk, hogy senki nem igényelhet elvtelen engedményeket, egyfajta legyengített törvényességi követelményt. Mindannyiúnknak tisztában kell lenni azzal is, hogy az életviszonyok, a társadalmi viszonyok fejlesztése konfliktusokon keresztül, nemcsak szándéktól, hanem lehetőségektől függően is történhet. Nem a követelménytámasztás szintjét kell lejjebb vennünk, hanem az intézkedési lehetőségek realitását pontosan felmérnünk. Közös kötelességünk a büntetésvégrehajtás törvényes, színvonalas, nevelő eredményességű tevékenységének mind teljesebb kibontakoztatása.

A fogva tartottak munkáltatása, gondok és problémák a jelen gazdasági évben

A szocialista társadalomban a büntetésnek nem járuléka a társadalmi kiközösítés, az emberi jogoktól való megfosztás. Államunk az elítéltektől csak annyit von el, amennyi a biztonság és a nevelés szempontjából feltétlenül szükséges. Intézményesen segíti a visszailleszkedés lehetőségét.

A büntetésvégrehajtás alapvető célja az elítélt nevelése és visszavezetése a társadalomba. A munkavégzés a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának szervező része. Ez fogalmazódik meg az 1979. évi 11. sz. tvr-ben, amikor kimondja, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell az elítélt munkáltatását. Ez az elítéltek nevelésének egyik fontos eszköze. Célunk az, hogy a munkáltatás során elérjük a szükséges erkölcsi normák helyreállítását, fokozzuk a munka megbecsülését, a munkás életmód iránti tiszteletet.

Ismeretes, hogy a fogva tartottak egy részénél (például jogerősen szabadságvesztés büntetésre ítélték, szigorított őrizeteseik, alkoholelvonásra beutaltak) kötelező kijelölt munka elvégzése, míg másoknál – az egyes fogva tartott csoportokhoz való tartozástól függően – nem (például szabálysértők), vagy csak bizonyos esetekben (például előzetesen letartóztatottak, nem jogerősen elítéltek) áll fenn a munkakötelezettség. Ezzel együtt alapvető törekvésünk, hogy a fogva tartottak minél nagyobb hányada rendszeresen dolgozzon, munkát végezzen.

A szabadságvesztés végrehajtása folytán az elítélt állampolgári jogaiban és kötelezettségeiben változás áll be; a büntetés végrehajtása következtében pedig sajátos jellegű kötelezettségek és jogok keletkeznek.

A munkakötelezettséggel kapcsolatos alapelvek sajátosan érvényesülnek. Míg a munkakötelezettség általában az állampolgárok számára nem jogi, hanem erkölcsi parancs, addig az elítéltet jogi norma kötelezi a kijelölt munka végzésére. A munkakötelezettség semmiképpen nem fogható fel joghátránynak. Az elítélt munkára kötelezése nevelő jellegéből fakad. A munkára kötelezés az elítélt helyzetét előnyösebbé teszi, az anyagi juttatásokon keresztül érdekeit közvetlenül is szolgálja.

A szabadságvesztés büntetés ideje alatt a munkakötelezettség nemcsak úgy általában érvényesül, hanem egy meghatározott, kijelölt munka végzésére irányul, amelyet az elítélt köteles szakértelmének és képességeinek megfelelően elvégezni.

A munkához való jog az Alkotmányban is megtalálható, melytől az elzárta büntetés tartamára sem fosztja meg. Ennek a jognak a szüneteltetését nem írja

elő jogszabály, sőt az 1979. évi 11. sz. tvr. úgy rendelkezik [36. §. (1) bek.], hogy az elítélt jogosult a társadalmilag hasznos munka végzésére és ennek díjazására.

A szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról szóló jogszabály nem tesz említést az elítélt munkához való jogáról, hanem azt az elítélt munka – illetve a büntetésvégrehajtás foglalkoztatási kötelezettségén keresztül csak közvetett módon ismeri el.

Az új jogszabályoknak a munkáltatással összefüggésben egyik jelentős előírása az elítélt munkához való jogának a deklarálása.

A szabadságvesztésre ítéltknél azonban a munkához való joggal kapcsolatos alapelvek is sajátosan érvényesülnek. A munkához való jog a szabad életben

Az elítéltek Szegeden bútort készítenek

többek között magában foglalja a munka megválasztásának jogát is. Ezzel szemben az elítéltet jogi norma kötelezi a kijelölt munka végzésére és ugyanakkor a munkához való jognak tartalmilag összhangba kell kerülnie a büntetés céljával, a büntetésvégrehajtás rendszerével.

Az elítélt munkához való joga nem munkaszerződés alapján, hanem egyoldalú adminisztratív módon érvényesül. Tartalmilag: meghatározott rendszeres és díjazott foglalkoztatás, aminél érvényesüljenek mindazok a munkajogi szabályok, amelyek nincsenek ellentétben a szabadságvesztés büntetés céljával.

Amikor az 1979. évi 11. sz. tvr. kimondja, hogy az elítéltet társadalmilag hasznos munkával kell foglalkoztatni, tulajdonképpen az elítélt munkához való joga alapján meghatározza a büntetésvégrehajtás kötelezettségét a munka intézményes biztosítására.

A munkáltatás helyzete

Nem a számvetés és nem a teljesség igényével talán nem érdektelen arról szólni, hogy hol tart jelenleg a munkáltatás, milyen nagyobb gondok és problémák vannak ezen a területen.

Elsősorban abból a mindenki által ismert tényből kell kiindulni, hogy a büntetésvégrehajtás őrizetében lévő fogva tartottak létszáma egy rövid ideig tartó átmeneti csökkenés után már hosszabb ideje folyamatosan emelkedik. Az elmúlt évben az összes fogva tartott átlaglétsszám 13,6 százalékkal volt magasabb, mint 1980-ban. A létszámnövekedés dinamikája 1981-ben erőteljesebb, 1982-ben bizonyos vonatkozásban már lassúbb volt.

Kedvezőnek kell megítélni, hogy a vizsgált időszakban a létszámnövekedéssel megközelítő mértékben – 11,6 százalékkal – emelkedett a rendszeresen munkát végző fogva tartottak száma. 1982-ben az összes fogva tartott létsszámból több mint 82 százaléka dolgozott. Talán nem felesleges megemlíteni, hogy az elmúlt 20–25 évben 1982-ben volt a legmagasabb a foglalkoztatott létsszám, hogy 10 évvel ezelőtt a jelenlegi 82 százalékkal szemben a foglalkoztatási arány mindössze 68 százalék volt.

A vizsgált időszakban a foglalkoztatásban a létszámnövekedéssel párhuzamosan részben az új jogszabályok hatására, részben céltudatos tevékenység eredményeként bizonyos átrendeződés is megkezdődött (előzetesen letartóztatottak foglalkoztatása, külső munkáltatás).

A büntetésvégrehajtás őrizetében lévő személyek kereken 72 százaléka jogerős elítélt. Foglalkoztatás szempontjából ez a legjelentősebb fogva tartott csoport. Munkáltatásuk kiemelt feladat, de egyben nem kis gond. A munkát végző jogerős elítéltek száma 1982-ben kereken 10 százalékkal volt magasabb mint 1980-ban; a foglalkoztatási arány meghaladja a 92 százalékot.

Hasonló, vagy valamivel kedvezőbb a munkáltatás helyzete a másik két, létsszámában ugyan jóval kisebb, de a jogszabály rendelkezései szerint munkakötelezettség alá tartozó fogva tartott csoportnál a szigorított őrizeteseknél és az alkoholelvonásra beutaltaknál is. Ezeknél a foglalkoztatási arány 1982-ben 94, illetve 91 százalék volt.

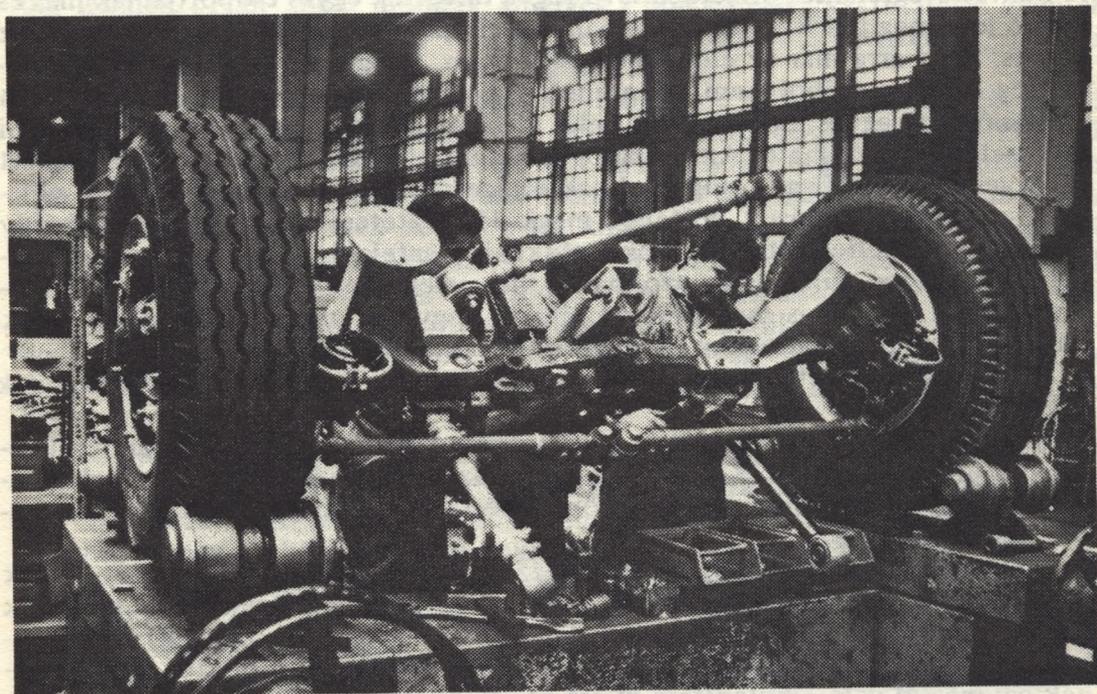
Az eddig említett három fogva tartott csoport (jogerős elítéltek, szigorított őrizetesek, alkoholelvonásra beutaltak) a rájuk vonatkozó egyértelmű munkakötelezettség miatt munkáltatás szempontjából nagyjából azonos egységet jelent. A foglalkoztatási arány mindhárom csoportnál már több év óta meghaladja a 90 százalékot; 90–94 százalék között váltakozik. Ezért fogalmazzunk, úgy, hogy az alapvető, a munkakötelezettség alá tartozó kategóriáknál megvalósult a teljes körű foglalkoztatás.

Az elzárást töltő elkövetők (szabálysértők) létszáma 1979-ről 1980-ra több mint 10 százalékkal csökkent, azóta is nagyjából azonos szinten van. Munkáltatásukban új vonás, hogy termelő munkában nem kötelesek részt venni; befogadásuk alkalmával vagy azt követően is nyilatkozhatnak arról, hogy termelő munkát rendszeresen kívánnak-e végezni.

A korábbi szabályozás időszakában – amikor még a szabálysértőkre is a munkakötelezettség volt érvényben – a foglalkoztatási arány 75–76 százalék volt. Kedvezően kell megítélni, hogy ez a munkakötelezettség eltörlésével csak

kis mértékben csökkent, a foglalkoztatási szint nem romlott. A rendszeres termelő munkán részt vevő szabálysértők aránya 1982-ben is 74 százalék felett volt.

Úgy látjuk, ez részben annak is köszönhető, hogy a szabálysértők foglalkoztatásánál 1980-tól kezdődően a meglévők mellett újabb munkáltatási területek létesítését is kezdeményeztük. Korábban elsősorban a hosszabb idővel rendelkező szabálysértők munkáltatására különböző centrumokat (pl. Miskolc, Győr stb.) jelöltünk ki, ahová a szükséges munkaerőt intézetek közötti átszállításból is biztosítottuk. Ennek fenntartása mellett az utóbbi időben támogatjuk azokat a kezdeményezéseket, amelyek részben a rövididős, részben a távolabbi intézetben munkát nem vállaló szabálysértők helyi munkáltatásának megvalósítására

Elítéltek dolgoznak a Csepel Autógyárban is

irányulnak. Ma már ritka az a megyei büntetésvégrehajtási intézet, ahol a szabálysértők kisebb vagy nagyobb létszáma az esetenkénti kiegészítő munkákon túlmenően rendszeres termelő jellegű munkáltatásban ne venne részt. A probléma tehát nem a foglalkoztatási arány alakulása, hanem az összes létszám több mint 12 százalékos tartós csökkenése, amely azt eredményezi, hogy néhány területre – elsősorban társszervek részére – a szükséges munkaerőt hosszabb idő óta nem tudjuk biztosítani.

Az új büntetésvégrehajtási jogszabályok hatálybalépése óta az előzetesen le tartóztatottak munkáltatásának lehetősége kedvezőbb, mint azt megelőzően volt. A munkáltatási feltételek biztosítása érdekében megkezdtük és előre meghatározott ütem szerint végeztük a megyei büntetésvégrehajtási intézetekbe ki-

helyezett bv. vállalati üzemek szervezését, létesítését. 1982 végére már a Gyulai Büntetésvégrehajtási Intézetet kivéve minden megyei intézetben működött az előzetesen letartóztatottak munkáltatása érdekében vállalati üzem, üzemrészt.

Ennek eredménye, az előzetesen letartóztatottak munkáltatására gyakorolt kedvező hatása számokkal is alátámasztható. Az előzetesen letartóztatottaknak 1979-ben mindössze csak 12 százaléka, 1982-ben viszont már több mint 33 százaléka rendszeresen dolgozott.

A fogva tartottak munkáltatásának sajátosságai, problémái

A büntetésvégrehajtás őrizetben lévő fogva tartottak egyes csoportjainak más és más a jogi megítélése, ebből adódóan foglalkoztatási rendjükben is jelentős az eltérés. Mint arra már az előzőekben is utaltam, a fogva tartottak munkakötelezettség szempontjából nem jelentenek egységes, homogén munkaerőt. Ezen túlmenően az egyes csoportokon belül a foglalkoztatás szempontjából további megosztás tapasztalható. Az általános munkakötelezettség érvényesítése mellett az egyes kategóriáknak, csoportoknak intézetek közötti, intézeten belüli elhelyezése a munkáltatásuk erőteljes megkülönböztetését teszi szükségessé. Így például: az elítéltek általában fokozatuknak megfelelő intézetben kerülnek elhelyezésre, ezen túlmenően azonban a bűncselekmény jellege, a büntetés időtartama, az életkor is meghatározó abban, hogy hol, melyik intézetben töltik büntetésüket; ebből adódóan munkáltatásuk is elkülönül.

A szigorított őrizeteselek munkáltatása az elítéltekkel azonos módon és keretek között történik.

Az alkoholelvonásra beutaltak a befogadást követő kivizsgálás után rendszeresen munkát végeznek. Korábban a mezőgazdasági munkákkal való foglalkoztatásuk volt az általános, ma már döntő mértékben az ipari jellegű munkáltatásuk került előtérbe.

Igen sajátos és több szempontból nehéz terület az előzetesen letartóztatottak munkáltatása. Az előző fejezetben említett és kétséget kizáróan kedvezőnek ítélt eredmény ellenére alapvető gond, hogy az érintett (megyei) intézetekben nincs elegendő munkahely (munkaterem); férfiaknak a nőktől, bűntársaknak egymástól való elkülönítése miatt ez elengedhetetlenül szükséges. Az előzetes letartóztatottakkal kapcsolatos egyéb körülmények miatt döntő mértékben a könnyen, gyorsan betanulható munkák jöhetnek csak szóba. Figyelmet érdemlő problémaként kell azonban megemlíteni, hogy több nagyobb megyei intézetben (Debrecen, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Szombathely), ahol már hosszabb ideje vállalati üzemegység működik, nemcsak vállalati, hanem költségvetési munkákon is több munkahely, illetve munkaterem áll rendelkezésre, az előzetesen letartóztatottak közül 1982 végén csupán 17–27 százalék volt foglalkoztatva. Úgy ítélem meg, hogy ezekben az intézetekben a foglalkoztatás jelenlegi gyakorlatának sürgős felülvizsgálatára van szükség.

Az elzárásra beutaltak munkáltatásának előnye, hogy külső munkahelyeken történő foglalkoztatásuk szigorú őrzés mellőzésével, felügyelet biztosítása mellett megoldható. Ennek megfelelően az elzárásra beutaltak nagy számban intézeten kívüli munkahelyeken dolgoznak. Mivel ennek a fogva tartott cso-

portnak alapvető sajátossága a rövid büntetési idő, ezt munkáltatásuknál messze-
menően figyelembe kell venni.

A polgári életben - egy-két speciális helyet kivéve - minden üzemben van olyan munka, olyan feladat, amelyet férfiak, és van olyan, amelyet nők végeznek. A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának rendje szerint a férfiakat a nőktől el kell különíteni, ez a nők és férfiak intézeti elhelyezésében is jelentkezik. Ennek megfelelően egy-egy üzemben, műhelyben, munkacsoportban a munkáltatás során csak egynemű fogva tartottak dolgoznak (kivétel a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet). Ebből következik, hogy a férfiakat fogva tartó intézetekben a kifejezetten női munkaköröket is férfiak töltik be. Így a büntetésvégrehajtás rendjéből, szabályozottságából adódóan az intézetekben mindig lesznek olyan „női” munkák, amelyek a polgári élet gyakorlatával ellentétben férfiaknak kell elvégezni. Természetesen ez fordítva is jelentkezik, azonban ennek nagyságrendje az előzőnél lényegesen kisebb.

A büntetésvégrehajtási munkáltatás fejlődéséhez, több évtizedes történetéhez kapcsolódó sajátosság, hogy a bv. ipari vállalatok döntő részben a könnyűipari ágazatba tartoznak. Ebből adódik az a helyzet, hogy ma jelentős számban foglalkoztatunk férfi fogva tartottakat olyan szakmákban (például szövés, varrodai munkák), melyek hosszú évek során elnőiesedtek, melyekben a polgári életben döntően nők dolgoznak. Ez több oldalról problémát jelent, ezek közül csak kettőt említek meg. Az egyik, hogy a fogva tartott férfiak nagy része nem szereti a kötött, szalagszerű munkavégzést. A másik - és ez a fontosabb -, hogy a szabadságvesztés büntetés ideje alatt az ilyen ipari munkákon dolgozó és abba betanult férfiak szabadulásuk után azonos munkakörben elhelyezkedni nem tudnak.

A büntetésvégrehajtás őrizetében lévő fogva tartottak döntő része intézeteken belül dolgozik. Az intézeten belüli foglalkoztatásban meghatározó szerepe van az intézet elhelyezkedésének. Az intézetek döntő része városokban van, egy részük annak központjában foglal helyet. Az építésük óta eltelt 80-100 év alatt teljesen beépültek, terjeszkedési lehetőségük nincs, vagy csak igen nagy anyagi ráfordítással - de ezzel sem mindenütt - volna megoldható.

Az elhelyezkedési örökség mellett gond az eltelt idő alatt végbement technikai fejlődés miatt jelentkező többlet üzemi (munka) területigény-kielégítése is. Az intézetekben építésük időszakában, vagy azt követően a század első évtizedeiben a kor technikai színvonalának megfelelő, kézműves munkákra alkalmas munkatermeket hoztak létre. Ma, amikor már a büntetésvégrehajtásnál is többnyire gépesített a munka, az egy dolgozóra eső üzemi területigény a korábnál jóval nagyobb. Ugyanakkor a termelékenység növekedése következtében nőtt a feldolgozásra kerülő anyagok mennyisége is és az többek között nagyobb raktárkapacitást igényel. Ezen túlmenően jelentkezik még az elkészült termékek raktározásának gondja is.

Az eddig említettekben is érzékelhető, hogy a munkáltatásban elért figyelemreméltó eredmények mellett a teljes körű foglalkoztatásra való törekvés miatt bizonyos ellentmondások élesedtek; a fogva tartottak létszámának növekedése, az előzetesen letartóztatottak munkáltatási kötelezettsége és nem utolsósorban a népgazdaság növekedési ütemének az utóbbi időben jelentkező lelassulása miatt egyes területeken (intézeteknél) időszakonként, másutt hosz-

szabb ideje foglalkoztatási problémák jelentkeznek. Egyéb, elsősorban a gazdasági életben bekövetkező változások végső kicsengésükben nálunk a munkáltatási kötelezettségeink teljesítésénél okozhatnak gondokat, jelenthetnek problémákat. Ezek közül csak néhányat említek:

1. Az elmúlt években a büntetésvégrehajtási vállalatok erejükhöz mérten bővítették a munkahelyek számát, növelték a fogva tartottak foglalkoztatását elősegítő állóalapjaikat.

Ennek ellenére nincs mindenütt összhang (itt most elsősorban a végrehajtó intézetekre gondolok) az intézetben elhelyezett létszám, adott esetben a befogadóképesség és a jelenleg meglévő munkáltatási lehetőség között.

Két igen szemléletes példája ennek ma a Budapesti Fegyház és Börtönben, illetve a Fiataikorúak Börtöne és Fogházában kialakult helyzet. Mindkét intézetben az ott elhelyezett elítéltek nem kis létszáma hosszabb idő óta munkahely hiánya miatt nem dolgozik.

A megoldás kézenfekvő – minden bizonnyal így fogalmaznak többen is – bővíteni kell a munkahelyek számát. Ebben alapvetően egyetértünk, de még hozzáteszem azt is, hogy ehhez az említett két intézetben az építési terület biztosítható. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy új munkahelyek létesítése, üzemcsarnok építése nem kis anyagi eszközöket igényel. Saját erőből erre nincs lehetőségünk. Éppen ezért a probléma megoldására olyan kooperációs kapcsolatok létesítésén, esetleg meglévők bővítésén keresztül törekszünk, amikor a partnervállalat a számunkra megfelelő munkán túlmenően az együttműködéshez, annak bővítéséhez szükséges fejlesztési pénzeszközöket nagy részben vagy teljes egészében saját forrásból biztosítani tudja. A Budapesti Fegyház és Börtönben, a Fiataikorúak Börtöne és Fogházában említett problémájának megoldása fontos feladat. Hosszú előkészítő munka után a megoldás érdekében teendő intézkedések konkrét tárgyalásának szakaszánál tartunk. Úgy látjuk, hogy még ebben az évben az új munkaterületek létesítése, építése megkezdődik és ennek eredményeként mindkét intézetben a foglalkoztatási gondok a tervidőszakon belül folyamatosan csökkennek, illetve megoldást nyernek.

2. A kooperációs partner gazdálkodásának helyzete közvetlenül is hat vállalatunk gazdálkodására, foglalkoztatási feladataink teljesítésére.

Itt elsősorban nem arról van szó, amikor a partner fizetéseképtelensége miatt a bv. vállalat hosszabb időn keresztül követelését nem tudja érvényesíteni; bár ez sem mindegy és a bv. vállalat gazdálkodásában zavart, nehézséget jelenthet. Hanem arról, amikor a partner a korábban olyan gyümölcsözőnek vélt együttműködést a gazdálkodásban jelentkező általános eredménytelenség miatt felmondja, megszünteti: például a Magyar Posztó Baracsán. A téma nem kis súlyú, hisz ennek az együttműködésnek a keretében a Magyar Posztó baracscai üzemében közel 300 elítélt dolgozott.

Tárgyalások folynak az üzem megvásárlásával kapcsolatos anyagi kötelezettségeket is átvállaló új partner kiválasztásáról. Természetesen részünkre az sem közömbös, hogy az új partner milyen gyorsan tudja az üzemet telepíteni, munkáltatást beindítani és ezzel a Baracsán jelentkező munkáltatási kiesést a lehető legkisebbre csökkenteni.

Ennek a problémának a tárgyilagos megítéléséhez hozzátartozik az is, hogy a Magyar Posztógyár baracskai üzemében végzett fonalkikészítés (cérnázás, csévézés) nem sorolható az elítélt férfiak részére kedvező munkák közé. Ha jó partnert választunk egyszerre két gondot is megoldhatunk: biztosítjuk Baracs-kán a foglalkoztatást, csökkentjük a férfiakkal végzett kedvezőtlen profilok számát.

3. A népgazdasági kapacitások egy részének átállítása, valamint az egyes te-rületeken jelentkező piaci ingadozás vállalatainknál hosszabb-rövidebb időre foglalkoztatási gondokat eredményezett.

Vállalatainknál is jelentkeznek fizetési nehézségekből adódó sorbaállások a vevők fizetéképtelensége miatt.

Az importkorlátozások hosszabb-rövidebb ideig tartó termelési zavarokat, okozhatnak, mivel egyes anyagok, szerszámok rendszertelenül, késve érkeznek.

A megrendelések különösen bútorból, ágyneműből, cipőből, valamint mező-gazdasági kötélből csökkentek.

A Remix Vállalat a Sopronkőhidai Szövőgyárnál már hosszú évek óta lekötött kapacitást 1983. december 31-től, a Pomázi Írószer Szövetkezet az Ipoly Cipőgyártól igényelt írószer-összeszerelési kapacitást 1983. január 1-től felmondta.

Az év elejétől érvényes szabályozó módosítások közvetlenül is hatnak vál-lalataink 1983. évi gazdálkodására. Ez a vállalatok eredményére, a képződő vállalati alapokra negatív kihatással lesz.

A főként ipari vállalatainknál jelentkező gazdasági gondokban a népgazda-ság általános problémái tükröződnek vissza. A nehézségeket fokozza, hogy ezek ellenére a büntetésvégrehajtási célkitűzések teljesítése érdekében a mun-káltatás elért színvonalát, a foglalkoztatás szintjét tartani és a lehetőségekkel összhangban fejleszteni kell.

Az elmúlt negyedszázados egyenes vonalú fejlődés időszakában létrejöttek a keretek, kialakultak, megerősödtek a szervezetek, folyamatosan megvaló-sultak azok a személyi és tárgyi feltételek, melyek ma meghatározók a bünte-tésvégrehajtási munkáltatásban. Az elmúlt években a munkáltatás fejlődésére a „tömegszerűség”, a teljes körű foglalkoztatás megvalósítására való törekvés volt a jellemző. Ennek érdekében különböző kezdeményezések (kooperációk, külső munkáltatás stb.) alapján nagy számban új munkahelyek létesültek, bő-vültek a termelési profilok. A döntések és az ezekhez kapcsolódó intézkedé-ssek, ha adott esetben nélkülözik is a távlati fejlesztési megfontolásokat, egy igen fontos kérdésben, a fogva tartottak nagyüzemi foglalkoztatásának gyors növelé-sében komoly előrehaladást jelentettek.

Tudjuk, hogy az eredményesebb, hatékonyabb büntetésvégrehajtási munka az új jogszabályokra, határozatokra alapozott megkülönböztetett munkáltatást igényel. Eppen ezért szükségszerű a munkáltatás tervszerű, célirányos fejleszté-se, irányának megjelölése, az elgondolás kialakítása.

Ez a munka, büntetésvégrehajtási munkáltatás fejlesztési koncepciójának ki-dolgozása, gyakorlatilag az elmúlt év végén megkezdődött és annak a felső szin-tű elvárásnak jegyében folyik, hogy adjon elvi és gyakorlati iránymutatást a büntetésvégrehajtási munkáltatás elkövetkezendő 10–15 éves fejlesztéséhez.

Palotás Miklós

Az átmeneti csoport működésének tapasztalatai

1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet a felszabadulás utáni időszakban először hoz létre átmeneti csoportot annak érdekében, hogy a hosszú szabadságvesztést töltő elítélteknél kialakuló személyiségkárosító hatásokat kivédje, és nagyon intenzív neveléssel, kapcsolatépítéssel elősegítse a szabadult beilleszkedését a társadalomba, és fokozatosan felkészítse az önálló életvitelre.

Az átmeneti időszak az elítéltek nevelési folyamatának egy sajátos része, amely pedagógiailag és pszichológiailag eltérést mutat a megelőző nevelési szakasztól, de ugyanakkor szerves folytatása is annak.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával, illetve az elítéltek személyiségevel, nevelési lehetőségeivel foglalkozó – jobbára külföldi – szakirodalom kiemelt jelentőséget tulajdonít a szabadságvesztés-büntetés személyiségkárosító hatásainak, ezen belül is különösen a hosszú elzárás veszélyeinek.

Sok vizsgálat, felmérés bizonyította, hogy a különféle neurotikus tünetek (szorongás, félelmek, alvászavar, depresszió, sírás, hypochondria, vegetatív zavarok, önbizalomhiány, öngyilkossági gondolatok vagy manifesztáló kísérletek stb.) már három év szabadságvesztés letöltése után jelentkezhetnek.

Egyes szerzők szerint az igen hosszú (8–10 évet is meghaladó) szabadságvesztést töltőknél rohamszerű pánikállapotok, paranoid félelmek, kifejezett testi károsodások, és a lelki egészség hanyatlása is észlelhető.

A büntetésvégrehajtási intézetekben dolgozó orvosok, pszichológusok és nevelők tapasztalatai általában igazolják a szakirodalmi megállapítások valóságát.

A helyzet objektív értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a külföldi büntetésvégrehajtási intézetekhez képest nálunk a nevelési légkör a meghatározó, az elítéltek életrendje humánus. – nemcsak kötelezettségeik, de jogaik is vannak –, társadalmilag és egyénileg hasznos munkával foglalkoztatjuk őket.

Emiatt a személyiségkárosodás kevésbé tömegesen és súlyos formában jelentkezik, mint a megtorlást érvényesítő büntetésvégrehajtási rendszerekben.

A mi differenciált végrehajtási rendünkben a fegyház fokozatú elítéltek egy részénél lehet számolni az említett hatásokkal.

Történeti fejlődés

Érdemes felidézni az intézmény történeti előzményeit, még akkor is, ha a céljában fellelhető hasonlóság ellenére tartalmában, különösen jogpolitikai vonatkozásokban lényeges eltérés van.

Erzsébet angol királynő 1588-ban kiadott törvénye a legveszélyesebb bűnözőket a gyarmatokra deportálta. Először az észak-amerikai gyarmatokra, majd Ausztráliának 1787-beni angol fennhatóság alá jutása után ide szállították az elítélteket, ahol kezdetben nehéz munkát végeztek, majd feltételes szabadságot, végül, kegyelem után, teljes szabadságot kaptak. 1847-ben módosult a szabályozás, mely szerint a büntetés töltése magánelzárással kezdődött, ezt közmunka követte, majd feltételes szabadságra bocsátották az elítélteket. 1857-ben jogszabály végleg eltörölte a deportálást, és a XX. század elejéig a büntető szolgálat intézménye volt életben.

Itt kilenc hónapig magánelzárást töltött az elítélt, majd közmunkafogházba szállították át. A végrehajtás harmadik szakasza a feltételes szabadság volt, amelyre férfiaknál a büntetési idő háromnegyed részének letöltése után – jó magaviselet tanúsítása eredményeként – kerülhetett sor. A feltételes szabadság alatt rendőri felügyelet alatt maradtak, rossz magaviselet esetén – határozatlan időre – visszakerültek a börtönbe.

Az ír rendszer annyiban tért el az angol fokozatos rendszertől, hogy a feltételes szabadság elé beiktatott – a szabad életre való jobb előkészítés érdekében – egy további fokozatot, az úgynevezett közvetítő intézetet. Itt az elítéltek már félig szabad emberként élhettek. Érintkezhetek a külvilággal, intézetben kívüli megbízásokat teljesítettek, nem viseltek rabruhát, őrzésük csupán felügyelet volt.

Hazánkban az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyvről az angol–ír fokozatos rendszer szabályait alkalmazta. Így a 44. §. szerint:

Azok, akik legalább három év fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésük kétharmad részét kitöltötték és szorgalmuk, valamint jó viselkedésük által a javulásra alapos reményt nyújtottak büntetésük hátralevő részének kitöltése végett, közvetítő intézetbe szállíttatnak, ahol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek.

48. §. A közvetítő intézetben tartóztatott egyéneket, ha jóviselkedésük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették, saját kérelmükre a felügyelő bizottság ajánlatára az igazságügyminiszter feltételes szabadságra bocsáthatja, ha büntetésük háromnegyed részét, az életfogytiglani fegyházra ítélték, pedig legalább tizenöt évet kitöltöttek.

A törvény végrehajtására 1883-ban Kishartán, 1884-ben Vácott hoztak létre közvetítő intézeteket, ezek azonban 1905-re – az ide beutalható létszámihiánya miatt – megszűntek az eredeti funkciót betölteni.

A felszabadulást követően sem az 1950. II. tv. (Btá.), sem az 1961. évi V. tv. (Btk.) nem tartalmazott rendelkezést a közvetítő intézetekről.

Érvényes jogszabályunk az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelete 29. §-a rendelkezik az átmeneti csoportról.

Azt az elítéltet, aki büntetését fegyház vagy börtön fokozatban tölti és a szabadságvesztésből legalább öt évet kitöltött, a társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében, a várható szabadulás előtt

a) legfeljebb két évvel átmeneti csoportba lehet helyezni,

b) hat hónappal átmeneti csoportba kell helyezni.

Közismert, hogy a szabad élet, illetve a büntetésvégrehajtási intézet mesterséges környezete között – számos lényeges különbséget megelőzve – az ellenőrzés és az irányítottság a legfontosabb eltérés.

A hagyományos büntetésvégrehajtási intézet úgynevezett „totális” intézmény.

Ezen totalitásnak fontos jellemzői:

- a hivatalos személyek által kívülről és fentről történő irányítása,
- teljességre törekszik, kapcsolataiban az embert teljes egészében igénybe veszi,

- a szervezetet fizikailag is körülhatárolják, megakadályozzák, illetve lehetetlenné teszik a tagok érintkezését más szervezetek tagjaival,

- belső élete a szervezetnek mind a norma rendszerében, mind az emberi magatartások rendszerében szigorúan meghatározott, körülhatárolt és kikényszerített,

- az egyén élete valamennyi vonatkozásaiban alárendelt, függő viszonyban van,

- azonos helyre összpontosul valamennyi élettevékenység, gyakran egyetlen vezető személy „uralmának” a jegyében,

- valamennyi tevékenység több társ jelenlétében zajlik, mindenkitől ugyanazt a magatartást követelik meg,

- mindent órarend szerint szabályoznak, az egyik tevékenység átfolyik a másikba,

- a kialakított szerepek nem cserélhetők, elképzelhetetlenek, a börtönben csak horizontális mozgás fordulhat elő.

Ebben a rendszerben elvész az elítélt megszokott, önmagáról és a másokról alkotott képe, uniformizálódik, kiszolgáltatottá, vezetést igénylő, függő helyzetben levő egyeddé válik. A védekezés tendenciája válik meghatározóvá, amelynek legkézenfekvőbb lehetősége az „elvtelen” alkalmazkodás a külső szabályokhoz: konformizmus a viselkedés szintjén, éles szembeszállás ugyanakkor az érzelmi-tudati szférákban.

A szilárd intézeti struktúrának persze nemcsak hátrányai vannak. Maga a totális intézményi program, amelynek részét alkotják az intézet szabályai, házi- és napirendje, a jutalmak és kedvezmények elérhető köre, stabilitásérzést biztosít az elítéltek számára, és ugyanakkor magában hordozza a komplex nevelés lehetőségét. Az elítéltek nevelésének hatása éppen a komplexitásban és az ezzel együttjáró differenciáltságban van. A rendkívül heterogén összetételű (ezen belül különböző előtörténetű, személyiségállapotú, valamint eltérő jövőjű elítélteket csak alapos osztályozás, csoportképzés, majd intenzív – egyénekre szabott – megismerés és nevelési terv alapján lehet csak eséllyel nevelni.

A nevelési programnak biztosítania kell, hogy a rendelkezésre álló szabadságvesztés során a személyiségben ne romlás, hanem javulás álljon be. A hosszú (öt év feletti) időtartam letöltése során így mindig változó – a személyiség változását maga után vonó – követelményeket, nevelési terveket kell kidolgozni, illetve alkalmazni.

Az átmeneti időszak tehát részben a hosszú szabadságvesztés személyiségkárosító hatása kivédéseként részben pedig a büntetésvégrehajtási intézetekben érvényesülő egyoldalú és totális irányítottság miatt kialakuló dependencia

(önállótlanág, alávetettség) feloldásaként rendkívül fontos és nélkülözhetetlen. Minden elítéltnak, aki legalább öt évet zárt jellegű büntetésvégrehajtási intézetben letölt, szüksége van erre az adaptációs időszakra. Az, hogy ennek időtartama a fél év és a kettő év között pontosan mennyi legyen, abba belejátszik az illető elítélt személyiségállapota, neveltségi szintje és nevelődési dinamikája, hasonlóképpen a viselkedése is. Az eddigieket összegezve: a hosszú szabadságvesztés személyiségkárosító hatásainak kivédésére megfelelő nevelési programra és az esetlegesen bekövetkezett káros változás feloldására új nevelési szakaszt kell beiktatni. Erre szolgál a Bv. tvr. 29. §-a alapján létrehozott átmeneti csoport, mint jogintézmény.

Az átmeneti csoportba helyezés általános feltétele, hogy az elítélt büntetését fegyház vagy börtön fokozatban töltse és büntetési idejéből legalább öt évet már kitöltjön.

A jogalkotó a fogház fokozatot nem vette figyelembe, mivel annak végrehajtási rendje olyan, hogy abban hosszú tartamú szabadságvesztés esetén sem érvényesülnek káros hatások, mert az elítélt nincs a külvilágtól szigorúan elkülönítve és az életrendje sem olyan mértékben meghatározott, hogy ez az önálló életvitelre készséget jelentősen csökkentené.

Az ötéves legrövidebb időtartam azért indokolt, mert a tapasztalat szerint is általában ezután jelentkezik a szabadságvesztés káros hatása. Az előbbi feltételek megléte esetén a jogszabály úgy differenciál, hogy az elítéltet a várható szabadulás előtt legfeljebb két évvel átmeneti csoportba lehet helyezni, míg a várható szabadulás előtt hat hónappal az átmeneti csoportba helyezés kötelező. A várható szabadulás időpontjának meghatározásához a feltételes szabadságra bocsátás esedékes időpontját is figyelembe lehet venni.

Az átmeneti csoportba helyezés gyakorlati végrehajtása

1. Az átmeneti csoportba helyezés lehetőségét: a) mind a feltételes szabadságra bocsátás esedékessége, b) mind a szabadságvesztés kitöltése előtt két évvel meg kell vizsgálni.

Mindazoknál az elítélteknél tehát, akik fegyház vagy börtön fokozatúak és a büntetési idejük legalább öt év hat hónap, vizsgálni kell a behelyezés lehetőségét (ezen esetben a kötelező hathónapos vonatkozásban) azzal, hogy minimális feltétel a legalább öt év szabadságvesztés folyamatos töltése. Így például nem lehet figyelembe venni azt az esetet, amikor a feltételes szabadság megszüntetése miatt, illetve ezen idő alatt elkövetett újabb cselekmény miatti ítélet következtében kerül a büntetési idő öt év fölé, és a hátralévő idő nem haladja meg az öt évet.

Célszerű nevelői gyakorlatnak tartom ehhez az igazgatási szolgálatnál rendszeresített „határidőnapló”-nak megfelelő előjegyzési könyv alkalmazását, ahová a nevelő feljegyzi az érintetteknél a szabadulást megelőző két év határnapját, mivel a behelyezés ezen időpontban történő vizsgálatának elmaradása lényeges törvényességi konzekvenciákat vonna maga után.

Példán keresztül vizsgálva: ha egy elítéltet fegyház fokozatban végrehajtandó 10 év szabadságvesztésre ítél a bíróság, amelyből kitöltve szabadul 1987. március 15-én. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből nem zárták ki. Ennek megfelelően: szabadságvesztésének utolsó napja: 1987. március 15-e, feltételes szabadságra bocsátás esedékessége 1985. március 15-e, tehát átmeneti csoportba helyezhető: 1983. március 15-én.

2. A nevelő az átmeneti csoportba helyezést olyan elítéltnél kezdeményezze, – akinek önállóságát elhatározókéességét és a – mindennapi élet viszonyaira vonatkozó tájékozottságát a hosszú szabadságvesztés károsan befolyásolja. Vegye figyelembe az elítélt – személyiségének fejlődését – magatartását és azt, hogy – az esedékesség időpontjában javasolná-e a feltételes szabadságra bocsátását.

Ehhez értékelje, hogy az elítélt megtartotta-e az intézet rendjét, teljesítette-e kötelességeit, képességeinek, egészségügyi állapotának megfelelően dolgozott-e, magatartásában és erkölcsi szemléletében a korábbi életviteléhez képest következett-e be kedvező változás, illetve mutat-e készséget arra, hogy a jövőben tartózkodik bűncselekmény elkövetésétől.

3. Mindezeket az összefoglaló véleményben kell feltüntetni.

4. Ha a fentieknek megfelel az elítélt, tegyen előterjesztést a nevelő az átmeneti csoportba helyezésre, feltüntetve, hogy a külső munkáltatásba beosztást javasolja-e. Ezt a véleményt az Intézeti Tanács elé kell terjeszteni.

5. Az Intézeti Tanács véleményének meghallgatása után a parancsnok dönt az átmeneti csoportba helyezésről és külső munkában részvétel engedélyezéséről.

6. Az átmeneti csoportba helyezés előtt, ha az elítélt feltételes szabadságra bocsátható, a nevelő elkészíti véleményét a feltételes szabadságra bocsátásra. Állást foglal, hogy

- indokolja-e a feltételes szabadságra bocsátást,
- javasolja-e az elítélt pártfogó felügyelet alá helyezését és külön magatartási szabály előírását,
- rögzíti, hogy a szabadulás előkészítésére milyen intézkedés történt.

7. Az átmeneti csoport nevelője a feltételes szabadságra bocsátáshoz készült véleményt kiegészíti az elítéltnak az átmeneti csoportban tanúsított magatartására vonatkozó adatokkal.

8. Az intézetparancsnok az így készített véleményt terjeszti a feltételes szabadságra bocsátáshoz a bv. bíró elé.

9. Abban az esetben, ha a nevelő az elítélt korábbi magatartása miatt a feltételes szabadságra bocsátást annak időpontjában nem javasolná, az átmeneti csoportba helyezést – a jelenlegi elhelyezési lehetőségek miatt – csak különösen indokolt esetben lehet megtenni, lehetőség szerint mellőzni kell.

10. Olyan esetben, amikor az elítélt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt, a 2–5. pontokban felsoroltak szerint vizsgálandó az átmeneti csoportba helyezés lehetősége a szabadságvesztés kitöltése előtt két évvel.

11. Rendkívül lényeges a jó előkészítés, felmérés, mivel „ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátást mellőzi, az átmeneti csoportban tartást meg kell szüntetni.”

Ugyancsak figyelembe veendő az a jogszabályi rendelkezés is, mely szerint:

Ha az elítélt feltételes szabadságra bocsátható, de a parancsnok nem tenne javaslatot engedélyezésére a b) pont alapján akkor is behelyezhető, mivel „ha nincs átmeneti csoportban és a bíró a feltételes szabadságra bocsátást engedélyezte, az átmeneti csoportba helyezésre azonnal intézkedni kell.

12. Szabadulás előtt hat hónappal azt az elítéltet, aki büntetését fegyház vagy börtön fokozatban tölti és a szabadságvesztésből legalább öt évet kitöltött, átmeneti csoportba kell helyezni.

Átmeneti csoportba helyezés megszüntetése

Ha az elítélt a büntetésvégrehajtás rendjét súlyosan megsérti, így különösen, ha bűncselekményt követ el, ismételten olyan súlyos fegyelemsértést követ el, amely miatt magánelzárást kell kiszabni vagy fegyelmező részlegbe kell utalni az átmeneti csoportba helyezését meg kell szüntetni. Kisebb súlyú fegyelemsértés miatt külső munkáltatás szüneteltethető, korlátozható az intézetben belüli mozgása.

Akit a kötelező hat hónap időtartamra helyeztek az átmeneti csoportba, annak fegyelemsértés miatt a behelyezése nem szüntethető meg, azonban megtiltható a külső munkán foglalkoztatása, illetve korlátozható az intézetben belüli mozgása.

Az átmeneti csoportba kötelező jelleggel behelyezést, illetve az átmeneti csoportba helyezés megszüntetését az intézetparancsnok írásbeli határozatban rendeli el. Az átmeneti csoporttal kapcsolatos valamennyi rendelkezést az elítélt személyi lapjára fel kell vezetni.

Átmeneti csoport szabályai

Az átmeneti csoportban az elítélt

- az intézet területén szabadon járhat,
- szabad idejét belátása szerint használhatja fel,
- havonta fogadhat látogatót,
- személyes szükségletére fordítható pénzt vagy annak egy részét készpénzben is megkaphatja,
- szabadulását megelőző négy hónap alatt rövid tartamú eltávozást különösen abból a célból kaphat, hogy a szabadulásával kapcsolatos ügyeit intézze, pártfogóval rendszeresen érintkezhet,
- az elítéltek öntevékeny szervezetének munkájában fokozottan részt vehet.

Az átmeneti csoport működése, tapasztalatok

Az 1979. évi 11. sz. tvr. hatályba lépése után megkezdődött az átmeneti csoportok létrehozása, illetve mindazon körülmények megteremtése, amelyek a jogszabályi rendelkezés végrehajtásához szükségesek. A 106/1979. IM sz. utasí-

tás szerint nők részére a Kalocsai Fegyház és Börtönben, férfiak részére Budapesti Fegyház és Börtönben (ez később megszűnt) és a Szegedi Fegyház és Börtönben kellett létrehozni csoportokat. Figyelemmel arra az elvre, hogy az átmeneti időszakban a büntetésvégrehajtási tevékenységet célszerű a hagyományos intézettől térbelileg is elkülönítetten, erre a célra rendelt intézetben működtetni, elrendelték, hogy a férfiak részére Szegeden „átmeneti intézetet” kell felépíteni, annál is inkább, mivel a hosszú szabadságvesztésre ítélték nagy hányada a Szegedi Fegyház és Börtönben tölti szabadságvesztését.

Az „átmeneti intézet” az Alföldi Bútorgyár Dorozsmai úti 23–29. szám alatti ingatlanán kerül felépítésre, mint új létesítmény, nem termelő beruházásként.

Az épület négyszintes, 4044 négyzetméter alapterületen 250 személy részére bentlakásos munkásszálló jellegű és a speciális büntetésvégrehajtási funkciók ellátására alkalmas; átadására várhatóan 1984-ben kerül sor.

Az átmeneti intézet felépítéséhez a DEFAG és az IKARUS szegedi gyáregysége saját fejlesztési alapjából hozzájárult, ennek fejében a büntetésvégrehajtás vállalta, hogy részükre elítélt munkaerőt biztosít.

Ezekre a külső vállalati munkahelyekre kerülnek beosztásra azok az átmeneti csoportba sorolt elítéltek, akik korábbi magatartásuk alapján kiérdemelték, hogy a várható szabadulásuk előtt két évvel átmeneti csoportba kerülhessenek, és külső munkában részt vehessenek.

Lényeges nevelési feladatot is megoldunk ezzel a lehetőséggel. Kriminológiai kutatások ugyanis kimutatták, hogy a visszaeső elítéltek – és Szeged fokozata zömmel ezekből kerül ki – nagy többségének iskolai végzettségi, szakképzettségi szintje az átlag alatt van, így a szabadulásuk után munkahely-elfoglalásuknál eleve hátránnyal indulnak.

- szükségletkielégítési módjuk rendezetlen, kiegyensúlyozatlan,
- pozitív emberi kapcsolatrendszerük hiányzik, a társadalom és a közösségek perifériáin élnek, baráti körük is innen kerül ki.

Annak érdekében, hogy ebből a körből kikerülhessenek a büntetésvégrehajtás alatt

- át kell rendezni indítékrendszerüket,

- az intézeti életrendszerhez való kényszeralkalmazkodástól a társadalom követelményrendszerének elfogadásáig kell eljutniuk.

Ehhez szervesen kapcsolódik az általános iskolai oktatás, a betanított munkás-, illetve szakmunkásképzés, a munkára nevelés, a munkáélelmódhoz szoktatás, valamint a munkán keresztül a pozitív emberi, munkatársi kapcsolatok kialakulásának lehetősége. Az elítélt a polgári üzemben történő munkáltatással közelebb kerül a szabad élet modelljéhez, megismerkedhet a szabad élet munkavégzési követelményeivel csökken a felügyeleti és a mozgáskorlátozása, önálló döntésekre kényszerül. Össze tudja vetni a munkatársi kapcsolatokon keresztül tapasztalatait a kinti élet problémáival, megismeri a szabadulás utáni környezet feltételeit.

A nevelés ezáltal olyan lehetőséghez jutott, hogy a sokéves tevékenysége „záróakkordjaként” a külső munkavégzés során tanúsított magatartással mérheti az elítéltek fejlődését, a másik oldalon viszont jelentkezik a polgári üzemek dolgozó kollektíváinak elvárása a büntetésvégrehajtással a náluk dolgozó fogva

tartottakkal szemben. Mindezekre tekintettel rendkívül fontos, hogy csak azokat sorolják az intézetparancsnokok kedvezményezett jelleggel átmeneti csoportba, akik erre valóban érdemesek, nem pedig azokat, akikről „szabadulni” szeretnének.

Megjegyezni kívánom, hogy olyan esetekben, amikor érzékelhetően az előbbiekhöz megfogalmazódott szándék látszik az átmeneti csoportba helyezést illetően, és nevezetesen véleményeltérésem van a küldő intézet parancsnokának döntésével szemben, felterjesztésem alapján, az országos parancsnok személyesen dönt az átmeneti csoportba helyezés tényéről. Döntéséig az átmeneti csoportba helyezést nem kell végrehajtani. A büntetésvégrehajtás során fegyelmezetlen magatartást tanúsítók, akik a kötelező hat hónapra kerülnek átmeneti csoportba nem, vagy kis hányadban kerülhetnek külső munkára, őket az Alföldi Bútorgyárban foglalkoztatjuk. Valamennyi átmeneti csoportba helyezett részére külön körletrészt jelöltünk ki.

A külső vállalati munkáltatás 1980 utolsó negyedében kezdődött a jelzett szegedi iparvállalatokkal, megfelelő előkészítés után. Ennek során: – beszámoltam a város párt- és állami vezetőinek a jogszabályi rendelkezés céljáról, a munkáltatás beindításáról, annak előkészítésének helyzetéről

– együttműködő fegyveres erők- és testületek vezetőit tájékoztattam, egyidejűleg módosítottuk a rendkívüli események leküzdésére szóló okmányokat abban a vonatkozásban, ha ezekről a munkahelyekről történik szökés. A Bv. Országos Parancsnokság állásfoglalása szerint ilyen esetben razziát csak akkor rendelünk el, ha feltételezhető, hogy az elítélt a város területén tartózkodik, más esetben csak körözésére kerül sor. Az elítéltnél azonban a cselekmény a Btk. 245. §-a szerinti fogolyszökésnek minősül.

– munkásgyűléseken vettem részt, ahol az üzemek dolgozóinak ismertettem az új jogintézmény célját, a munkáltatás során felmerülhető problémákat, egyidejűleg kérve segítségüket a feladat végrehajtásában.

– valamennyi kihelyezett elítéltről fényképes nyilvántartást fektettünk fel, egyidejűleg elkészítettük körözési lapjukat is, ezt a megoldást azóta is folyamatosan alkalmazzuk.

Őszintén meg kell mondani, hogy nem kis szorongással indultunk neki az új munkáltatási formának, félve a rendkívüli események sorozatának bekövetkezésétől. A kezdeti időszakban vállalatonként két testületi tag (fegyver nélkül) és egy nevelő őrizte, felügyelte az elítélteket. Aggályoskodásunk szerencsére, alaptalannak bizonyult, mivel a közel két év alatt fogolyszökés, vagy annak kísérlete nem fordult elő. Vállalatainknál, ahol több munkaterületen dolgoznak az elítéltek egy-egy polgári alkalmazott felügyeletével, a súlyosabb fegyelmesítés is ritka. Ugyanakkor a vállalatok vezetői rendkívüli módon elégedettek az elítéltek munkateljesítményével, jó brigádszellem alakult ki, nemcsak elítélt, hanem elítélt–polgári dolgozó kapcsolatában is, és jó a külső munkán foglalkoztatottak általános fegyelmi helyzete is.

Nagyobb problémát jelent az, hogy az ide beosztható elítéltek száma nem elegendő a szerződésben vállalt kötelezettség teljesítéséhez. (IKARUS 100, DEFAG 60 személy naponta.) Véleményem szerint ennek az is oka, hogy egyes intézetekben formálisan vizsgálják felül a kétéves lehetőséget az átmeneti csoportba helyezésre, vagy saját foglalkoztatási problémájukat helyezik előtérbe,

mert mi más oka lehet például annak, hogy egy elítélt 30 jutalommal a háta mögött csak a szabadulás előtt hat hónappal került átmeneti csoportba? Más esetben viszont 30 fegyelmivel, a büntetésvégrehajtás alatt újabb bűncselelményt elkövetőt kedvezményezett jelleggel – két évvel – küldenek átmeneti csoportba.

Meg kell azonban állapítani azt is, hogy az intézetek nagy többsége megértette és végrehajtotta a jogszabályi rendelkezést, ennek eredménye, hogy a hatályba lépés óta eltelt közel három év alatt 450 elítélt került az átmeneti csoportba, közülük 150-et szállítottak más intézetekből. Nyilvánvaló, hogy a behelyezett elítéltek nagy része Szegeden töltötte szabadságvesztését, ami indokolja egyúttal az átmeneti intézet Szegedre történő telepítését is.

A jelenlegi elhelyezési lehetőség viszonylag szűkös, de elegendő tesz a differenciált őrzés szabályainak is. Így el vannak különítve egymástól a külső, valamint a belső munkán foglalkoztatottak, egyrészt a szorosabb felügyelet, másrészt az illegális kapcsolat kizárása miatt.

A nevelési feltételek is megfelelőek, két nevelő vezeti a vállalatokéi munkáltatás alapján kialakított nevelési szektorokat.

Nehezítette a nevelő tevékenységét főleg a kezdeti időszakban az elítéltek közeli szabadulási időpontja miatti passzivitás. Újszerű jelenség volt az általunk tapasztalt, illetve megfogalmazott „szabadulási krízishelyzet” is. Ez jelentkezett a szabadulástól való „félelemben”, szorongásban, önállótlanágban, vagy a köznapi életben való gyakorlatlanságban (ami eltávozás során vált érzékelhetővé). Okaként valószínűsíthettük azt a tényt, hogy az elítélt a büntetésvégrehajtás alatt minden tekintetben alkalmazkodva az elvárásokhoz, olyan mértékben vesztette el önállóságát, hogy ezt csak segítséggel lehet feloldani. Megoldásként a pszichológusok egyéni terápiát alkalmaztak és jó nevelési eszköznek bizonyultak a jutalomként engedélyezett rövid tartamú eltávozások is.

Hatékony egyéni nevelés, és az eredményes személyiségformálás jól alkalmazható eszközeinek bizonyultak a csoportfoglalkozások, melyekre két kis csoportot alakítottunk ki. Egyikbe a rendezett kapcsolattal és egyéb körülményekkel rendelkezők, másikba a rendezetlen feltételekkel bírók kerültek. Az első csoportnál a kezdeti időszakban „valamiféle ellenállás” volt érzékelhető, ami passzivitásban, elutasításban jelentkezett, ami később feloldódott. A másik csoportban erőteljesebben a tematikus jelleget kellett érvényesíteni, mivel a fegyelmezetlen, megelőzőekben bűnöző életmódot folytatott elítéltek között a szabadulás előkészítésében a pártfogó felügyelet céljának, a segítő kapcsolat elfogadásának tudatosítása vált alapvető feladatává.

Jelentkeztek a munkáltatással kapcsolatos problémák is. Nevezetesen, hogy – az átmeneti csoportba átszállított elítéltek előző intézeti munkahelyükön magasabb bért kaptak, mint új munkahelyükön. Megoldásként bevezetésre került az egy hónapig érvényes átlagkeresettel történő munkadíjazás.

– Többen sérelmezték az elítélt szakmunkások közül, hogy segéd munkások munkakörben dolgoznak, holott szakmai képzettségüknek megfelelő munkakörben való foglalkoztatásuk közös és saját érdek alapján is hasznosabb volna. Megoldásként alkalmazzuk, hogy a vasipari szakképzettségűeket az IKARUS gyárban foglalkoztatjuk, más lehetőség nem áll módunkban. Összegezve megállapítható, hogy a kezdeti nehézségek az alaptalan aggodalmaskodás, a gyakor-

latlanság miatt az elvártnál nehezebben indult az új jogintézmény – az átmeneti csoport – működtetése. Hisszük azt, hogy a jelenlegi helyzet jó modellként fog szolgálni arra az időszakra, amikor az átmeneti intézet felépültével a jogszabályi rendelkezés céljai teljes mértékben megvalósíthatók lesznek. Akkor célszerűnek látszana vizsgálni az átmeneti csoportból szabadultak visszaesési hányadát is, valamint azt, hogy e rendkívül nagy lehetőség megfelelő propagandát kap-e?

* * *

Munkámban felhasználtam a jogszabályi rendelkezésen kívül valamennyi e témában készült írásos és szóbeli anyagot, munkatársaim és a magam tapasztalatait, véleményét. Céloom az volt, hogy a büntetésvégrehajtás egész állománya megismerje ennek az új jogintézménynek kezdeti tapasztalatait és hasznos tanácsaival hozzájárulhasson annak teljes körű működtetéséhez.

dr. Ruzicska László

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Kardos Gyula bv. ezredest, a Fialakorúak Fogháza és Börtöne parancsnokát, több évtizedes kiemelkedő szakmai és társadalmi tevékenysége elismeréséül a Szocialista Magyarorszáért érdemrenddel tüntette ki.

A magas elismerést, dr. Markója Imre igazságügyminiszter Tökölön a személyi állomány előtt adta át.

A gyógyító-nevelő csoportok az intézetekben

A gyógyító-nevelés iránti igény a büntetésvégrehajtásban nem új keletű. Abból ered, hogy nagy számban kerülnek a büntetésvégrehajtási intézetekbe olyan elítéltek, akinél a szokásos nevelési eljárások nem, vagy önmagukban nem, illetve az adott helyzetben és körülmények között nem hatásosak.

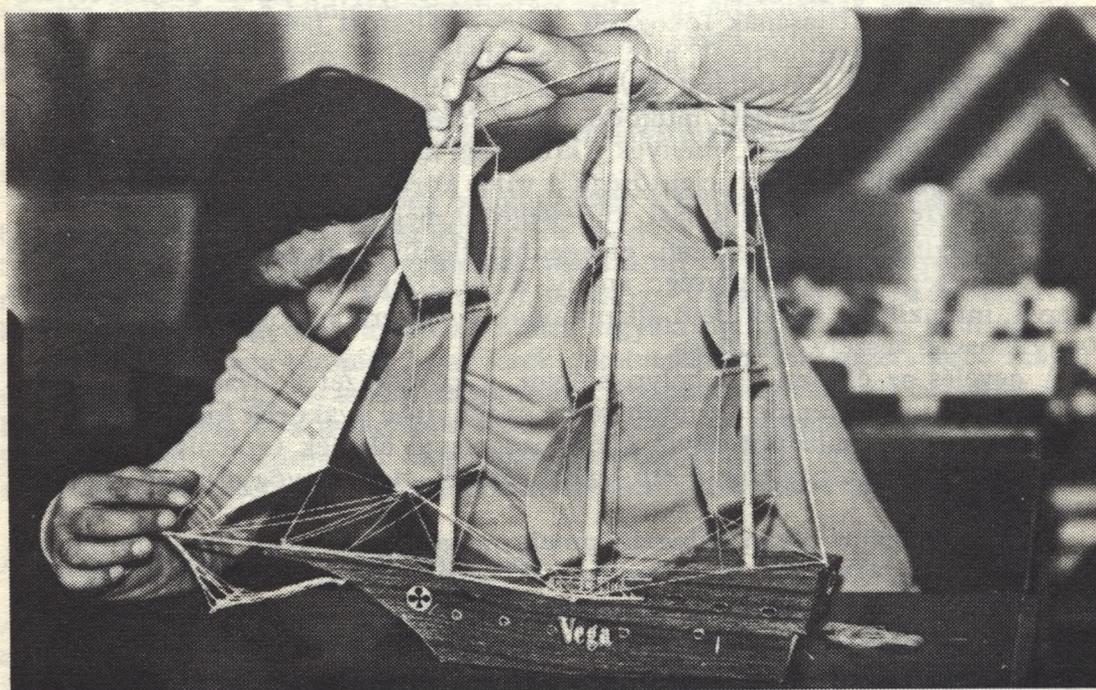
Az elítéltek között az átlagnépességhez képest nagyobb arányban fordulnak elő gyengeelméjűek, szellemileg elmaradottak, valamint személyiségzavarban szenvedők. Közülük kerülnek ki azok a kóros elmeállapotú bűnelkövetők, akiknek beszámítási képességét az elmeorvos szakértők korlátozottnak minősítették és emiatt a bíróság rájuk időtartamában mérsékelve ugyan, de végrehajtható szabadságvesztés-büntetést szabott ki. Ők a szokásos büntetésvégrehajtási nevelési eszközökkel, eljárásokkal általában nem nevelhetők, magatartásuk nem befolyásolható, gondolkodásuk, életfelfogásuk nem módosítható, a kívánt mértékben.

Számukra – kóros elmeállapotukból eredően – a fogvatartási körülmények a végrehajtási fokozat szerinti eredeti formájukban nem elviselhetőek, ahhoz tartósan, zavarmentesen alkalmazkodni, beilleszkedni nem képesek, magukra és a közösségre egyaránt zavaró konfliktusokba sodródnak. A büntetés végrehajtása során jelentkező káros, megterhelő prizonizációs hatások (börtönártalmak) náluk fokozottabban okozhatnak olyan nem kívánatos változásokat, amelyek az egyén életsorsára, de a társadalomra is hátrányosak, és a büntetés céljával ellentétesek, ugyanakkor zavarokat okoznak a büntetésvégrehajtási intézet működésében.

Az elmondottak nem azt jelentik, hogy minden személyiségzavarban szenvedő és korlátozottan beszámítható elítélt súlyos fogságelviselési, beilleszkedési problémákkal küzd, és gyógyító-nevelésre szorul, de azt igen, hogy az ilyen zavarokkal küzdők alkalmazkodási nehézségei csak a büntetésvégrehajtási fokozat körülményeitől némiképp eltérő életrendben, körülmények között és sajátos gyógyító-nevelő módszerek alkalmazása révén enyhíthetők, vagy küzdhetők le.

Teljességgel helytelen az az álláspont, amely szerint a bűnöző életmód, magatartásmód már önmagában súlyos pszichopatia jele és ezért indokolt lenne minden egyes elítélt gyógyító-nevelése, de ugyanígy helytelen a gyógyító-nevelés feladatát a büntetésvégrehajtási intézetek „zavarmentesítésével” azonosítani, összetéveszteni. Végül: a gyógyító-nevelés nem mindenható csodaszer,

nem lehet feladata elme gyógyászati ellátás biztosítása, erre a célra rendelkezésre állnak az Igazságügyi Megfigyelő és Elme gyógyító Intézet járóbeteg-rendelései és betegellátó osztályai. Helyes értelmezésben a büntetés végrehajtás gyógyító-nevelése azoknak a személyeknek az ellátására hivatott, akik a büntetés végrehajtási fokozatuknak megfelelő körülmények között a fogsági szituációba önhibájukon kívül, személyiségi adottságaikból eredően tartósan, zavarmentesen beilleszkedni nem képesek, ismételten önmagukra és a környezetre, a közösségre is hátrányos módon konfliktusokba kerülnek, károsítanak és károsodnak, ugyanakkor a gyógyító-nevelés körülményei és módszerei révén beilleszkedésük zavartalaná tehető.

A gyógyító-nevelés elmélete és módszerei

A gyógyító-nevelés a pszichoterápia, a szocioterápia és a pedagógia ötvözete, olyan rehabilitációs tevékenység, amelynek révén a betegség, a külső hatás, vagy a vele született ártalom által károsodott embert nemcsak kezeljük és tünetmentessé tesszük, hanem ezen túlmenően orvosi, pedagógiai, foglalkozásbeli és általános szociális területen egyaránt igyekszünk őt olyan helyzetbe hozni, hogy egyéni életkörülményeibe és a társadalomba megfelelő módon ismét be tudjon illeszkedni.

Az egyén környezeti egyensúlyát, társadalmi beilleszkedését és termelőképességét a pszichoterápia a sérült vagy gátolt személyiség érlelő korrekciójával, a szocioterápia pedig a társas kapcsolatok, környezeti hatások, minősítések, csoportdinamikák kedvező befolyásolásával igyekszik helyreállítani.

A pszichoterápia lélektani módszerekkel folytatott gyógyító eljárás, amelyet csak arra alkalmas személyiségű, lélektani alapképzettséggel rendelkező, speciális kiképzésen átesett, saját élményt szerzett terapeuta (kezelőorvos) végezhet. Az egyéni pszichoterápia a beteg és a terapeuta párkapcsolatában jelentkező hatásokkal dolgozik, míg a csoportos pszichoterápia-formák közösségi hatásokat hasznosítanak. A családterápia a család szabályozó erejére épít. A pszichoterápiás eljárások célja a szükséges korrekcióknak önszabályozás formájában történő beépülése, a helyes önértékelés, önismeret kialakítása, az egészséges fejlődés és hatásos alkalmazkodás, beilleszkedés elérése.

A szocioterápia a beteg emberi mivoltának előtérbe helyezését és tiszteletben tartását, az öngyógyító tendenciák érvényesülését, a társas ösztön fejlesztését, a beteg aktivitásának fokozását, a kiszolgáltatott helyzet és a mesterkelt körülmények megszüntetését, a felesleges függőségi viszonyok oldását, terápiás értékű közösségek kialakítását kívánja elérni. Erre eszközei a csoportosan irányítás és ellenőrzés mellett működő sport, játék, zene, képzőművészeti, valamint munkafoglalkozások, amelyek a közösségi hatásokat hitelesen közvetíteni, képviselni tudják. Kiemelt jelentőségű a valós körülmények közötti rendszeres, teljesítményre ösztönző és tudást, képességeket megőrző munkavégzés.

A gyógyító-nevelés kapcsán elengedhetetlenül szükséges az úgynevezett krízis-intervenciós tevékenység, amely a lelki egyensúlyvesztés különböző mérvű, intenzitású, rövid idejű állapotainak szakszerű megoldása, különösen az öngyilkossági veszély elhárítása.

A nevelés az életrend szabályozásában, a következetes elvárásokban, a minősítésekben, a differenciált jutalmazási és fenyítési gyakorlat kialakításában, a mintaképzésben, valamint egyes gyógypedagógiai elemek (szabálytanítás, szabálygyakorlás, mozgásterápia stb.) által jelenik meg a gyógyító-nevelés módszertanában.

Az alkoholizmus olyan betegség, amely mögött nem ritkán különféle kóros elmeállapotok húzódnak meg tényleges kiváltó okként. Az alkoholisták gyógyításának az absztinencia, az alkoholmentes állapot megteremtése csak feltétele, nem eszköze. A tényleges eszköz az együttesen és összefonódva jelentkező testi-lelki-szociális zavarok komplex, egyidejű rendezése, azaz a rehabilitációs célú gyógyító-nevelés. Ez az oka, hogy az alkoholisták büntetésvégrehajtási keretek között végzett kényszergyógyítása szervesen beilleszthető a gyógyító-nevelő tevékenység keretei közé.

A gyógyító-nevelés, a pszichoterápia, a szocioterápia módszereit elsősorban elmegyógyászati intézményekben, az ottani betegek számára dolgozták ki, mégis csekély módosításokkal alkalmazásra kerültek a szocialista és a nyugati büntetésvégrehajtásban is. Azért lehetséges ez, mert az úgynevezett totális intézmények (zárt elmeosztály, nevelőintézet, börtön, katonai szervezetek stb.) szervezetükben, működésükben, belső törvényszerűségeikben, tagjaikra gyakorolt hatásaikban igen sok közös vonást mutatnak. A gyógyító-nevelő eljárások a tevékenység határfokának növelését, a hátrányos hatások leküzdését szolgálják, érvényesülésük azonban lassú folyamat.

A gyógyító-nevelés alkalmazható a büntetésvégrehajtás körülményei között, a fogsági helyzetben, van azonban néhány sajátos akadály, amely csökkenti a várható hatékonyságot. A pszichoterápiás eljárások jó részének alkalmazásá-

hoz a kezelés alá vont személy őszinte együttműködése, feltárulkozása szükséges, ennek hiányában, azaz kényszer jelleggel kivihetetlenek, értelmüket veszítik. A személyiségzavarban szenvedőknél a pszichoterápia hatásosságát egyesek eleve megkérdőjelezzik, mások azt hangsúlyozzák, hogy kidolgozatlan az a módszertan, tisztázatlan az a kérdés, hogy melyik típusú személyiségzavar korrekciójához milyen gyógyító-nevelő eljárás nyújt leginkább segítséget.

A személyiségzavarok csoportosítása is orvosi, lélektani iskolánként más és más. Csak hozzávetőlegesen becsülhető meg az az időtartam, amelyen túl egy bizonyos személynél az adott módszertől eredmények várhatók, vagy további eredmények nem várhatók. Bizonytalan az elért változások hitelessége és tartóssága különösen a büntetésvégrehajtási szituáció ártalmainak kivédése vonatkozásában. Jórészt meghatározatlan az életkori, nemi, etnikai, képzettségi stb. tényezők közrehatása a gyógyító-nevelés folyamatában. Ha feltűnő magatartászavarok nincsenek, akkor nem lehet képet alkotni csak az erkölcsi szabályok, elvárások ismeretéről, az adott személy várható magatartása előre nem megjósolható.

Az elmondottak ismeretében világos, hogy a büntetésvégrehajtás keretében benevezett gyógyító-nevelés ez idő szerint olyan gyakorlati kísérletnek tekinthető, amelynek tapasztalatai segíthetnek majd a bizonytalansági tényezők kiszűrésében és elvezethetnek a világosabb, hatékony gyógyító-nevelési módszertan kidolgozásához. Egyelőre azonban, ehhez a gyakorlati kísérlethez nem áll rendelkezésre a pszichoterápiás módszerek alkalmazására kiképezett kellő számú szakembergárda. Így – a már megkezdett terapeutaképzés két év múlva várható befejezéséig – a gyógyító-nevelő eljárások egy részének alkalmazását illetően kompromisszumokat kell vállalni, egyben pedig a tapasztalatok összegzése, a következtetések levonása is kényszerűen késlekedni fog.

A gyógyító-nevelés keretei és folyamata

Az 1979. évi 11. tvr. és a Büntetésvégrehajtási Szabályzat tették szükségessé a gyógyító-nevelés folyamatának központi kivizsgálásra és arra kijelölt büntetésvégrehajtási intézetekben történő decentralizált végrehajtásra való tagolását; az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeorvos Intézetben 100 ágyas Központi Kivizsgáló és Módszertani Osztály, valamint a kijelölt kilenc intézetben egyenként mintegy 60–100 fő befogadására alkalmas gyógyító-nevelő csoport létesítését.

A központi kivizsgálásnak az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeorvos Intézet keretében történő megvalósítása szakmai garanciát ígért, a kivizsgálás színvonalát azonban a mai napig behatárolják az elhelyezési körülmények hiányosságai, a zsúfoltság, valamint a rendkívüli leterhelés. Az évente kivizsgált személyek száma tartósan ezerkétszáz körül mozog.

A kivizsgálást munkacsoport végzi, amelyekben elmeorvos, pszichológus, pedagógus és elmeápoló az állandó tagjai, mellettük belgyógyász, ideggyógyász, röntgenes, EEG-s orvos szükség esetén rendelkezésre áll. A kivizsgálás célja olyan egyéni, „testre szabott”, komplex terápiás program kidolgozása, amelytől az adott személynél eredmény várható. A terápiás javaslatokat az egy hónapos kivizsgálási időszakban beindított gyógyító-nevelő programok tapasztalatával kell alátámasztani.

A Központi Kivizsgáló és Módszertani Osztály feladata a kivizsgáláson túl a gyógyító-nevelés módszertanának a gyógyító-nevelő csoportok szakembereivel együttműködésben történő kimunkálása, a tapasztalatok összegyűjtése, elemzése, értékelése, a gyógyító-nevelő munkacsoportok szakembereinek képzése és továbbképzése (az IM. Bv. Országos Parancsnokság Egészségügyi- és Nevelési Osztályával együtt), valamint a gyógyító-nevelő csoportokban az alkoholisták kényszergyógyításának ellenőrzése.

Ismeretes, hogy kilenc büntetésvégrehajtási intézetben létesültek és működnek gyógyító-nevelő csoportok: a Balassagyarmati Börtönben, a Baracscai Fogház és Börtönben, a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogházában Tökölön, a Kalocsai Fegyház és Börtönben, a Pálhalmi Börtön és Fogházban, a Sopronkőhidai Fegyházban, a Szegedi Fegyház és Börtönben, valamint a Váci Bv. Intézetben. A beutalt elítéltek együttes létszáma nyolcszáz körül van. Fokozatosan kialakultak a működési feltételek, így az elkülönített körletrész, a mozgás- és életrendi eltérések, külön napirend, állapotnak megfelelő munka, és a pszichoterápiás kezelés lehetősége.

A kezdeti nehézségek után lassan teljessé váltak és részben stabilizálódtak a munkacsoportok tagjai és a gyógyító-nevelő körlet őrői számára lehetőség nyílt veszélyességi pótlék megítélésére. Ez, valamint egyéb központi intézkedések azt eredményezték, hogy a csoportot vezető nevelők egyes intézeteknél korábban tapasztalt változtatása lényegileg megszűnt. A vezetők és beosztottak egyaránt felismerték, hogy a feladattal szembeni kezdeti idegenkedés, részben alaptalan, részben pedig eltúlzott volt.

Az egyes gyógyító-nevelő csoportok a beutaltak létszáma, a munkacsoport összetétele, az adott elítélt csoport sajátosságai, az elhelyezési és munkáltatási lehetőségek, az ítéleti idő átlaga és egyéb tekintetben igen nagy eltéréseket mutatnak, ezáltal problémáik sem azonosak.

Általános nehézséget jelent a pszichoterápiás és szocioterápiás módszerekben való jártasság, képzettség hiánya, amelyet a már megkezdett, központilag szervezett képzés keretében lehet majd csak megszüntetni. A pszichoterápiás képzés azonban időigényes, minden módszerre nem terjedhet ki, ezért a gyógyító-nevelésben leginkább szükséges kis- és nagycsoportos eljárások, valamint a kreativitási terápiai ismeretét kell elsősorban biztosítani.

A gyógyító-nevelés tapasztalatainak összegyűjtése, de az egyén sorsának követése is megköveteli, hogy súlyt kapjon néhány adminisztratív ténykedés is a gyógyító-nevelés során. Ilyenek az időszakos értékelő feljegyzések, amelyek az alkalmazott módszereket pontosan rögzítik és elemzik annak hatását vagy hatástalanságát, illetve ennek okait; vagy a gyógyító-nevelés időszakát lezáró, a büntetésvégrehajtási fokozatba kihelyezéskor készített összefoglaló vélemények, zárójelentések, amelyeknek egy példányát az IMEI Központi Kivizsgáló és Módszertani Osztályának, másik példányát pedig a gondozás folyamatossága érdekében az elítélt szabadulásakor a lakóhelye szerint illetékes idegbeteg-gondozó intézetnek kell megküldeni. A gyógyító-nevelő csoportból a fokozatában kihelyezett elítélt gondozása a büntetésvégrehajtási időszak alatt az intézet orvosának a feladata. A gyógyító-nevelő csoportokban a beutaltak összetétele hosszú időn keresztül nem úgy alakult, ahogyan az kívánatos lenne. A beutaltak a központi kivizsgáláson átesett, illetve az IMEI ideg- és

elmeosztályáról kihelyezett, végül pedig a munkacsoportok által kivizsgált és az IMEI utólagos jóváhagyásával gyógyító-nevelő csoportba helyezett elítéltek közül kerülnek ki.

A központi kivizsgálásra jogszabályi kötelezettség alapján utáltak között az 1980–81. években az alkoholisták kényszergyógyítása volt túlsúlyban. A korlátozottan beszámíthatók és a büntetésvégrehajtási intézetekből kezdeményezett személyiségzavar-kivizsgálások száma elenyésző volt. Ez egyáltalán nem tükrözte az intézetek igényét, de az is tény, hogy a személyiségzavar-kivizsgálásokból eredő további terhelést az IMEI Központi Kivizsgáló és Módszertani Osztálya nem bírta, másrészt az intézetek is óvakodtak túlsúfolt gyógyító-nevelő csoportjaik létszámának tovább növelésétől és nem éltek a beutalás lehetőségével. A megoldásban segített a Legfelsőbb Bíróság 103/1981. számú kollégiumi állásfoglalása, amely kinyilvánította, hogy nem indokolt az alkoholista kényszergyógyításának elrendelése akkor, ha a büntetés végrehajtásának során már nem marad kellő idő a korszerű pszichoterápiás, szocioterápiás eljárások alkalmazására. Ez az intézkedés a kényszergyógyításra utalt alkoholisták számának csökkentésével lehetővé tette a személyiségzavarban szenvedő elítéltek kivizsgálási és gyógyító-nevelő csoportba helyezési arányának növelését.

Az eddigi tapasztalatok összegezése

A büntetésvégrehajtási gyógyító-neveléssel kapcsolatos gondolatok végére kívánkozik egy rövid értékelés. A gyógyító-nevelés bevezetése, a kivizsgáló osztály és a büntetésvégrehajtási intézetek gyógyító-nevelő csoportjainak létrehozása, a munka elméleti és gyakorlati beindítása igen nagy feladat, amelynek a magyar büntetésvégrehajtásban – a néhány évig működött úgynevezett pszichopata csoport kivételével – nem volt előzménye.

A személyi, tárgyi, szakismereti feltételek a törvény életbelépésekor alig voltak adottak, megteremtésük az országos parancsnokság vezetésének, osztályainak, az intézetek parancsnokainak és minden részt vevő szakembernek intenzív munkáját, együttműködését igényelte. A törvény életbelépése óta eltelt idő alatt a szervezeti keretek kialakultak, a munka, ha nem is teljesértékűen, de megengedhető kompromisszumokkal folyamatossá vált. A szakmai képzés megindult és a kívánt irányban halad. A csoportokba utalt elítéltek magatartásával, munkáltathatóságával kapcsolatos kezdeti aggályok megszűntek. Vezetők és beosztottak azonosulni tudtak a feladattal. A tapasztalatok folyamatos értékelése, az ellenőrzés rendszere kialakult.

Mindezek – a meglévő korlátok, nehézségek, átmeneti visszaesések ellenére – jogossá teszik azt a vélekedést, hogy a gyógyító-nevelés elvei és gyakorlati rendszere életképesnek bizonyult, további fejlesztése indokolt és szükséges, feladattát a büntetésvégrehajtás rendszerébe szervesen illeszkedve el tudja majd látni.

Gondolatok a büntetésvégrehajtási pszichológiáról

A jogszabályok fokozott követelményeket állítanak a büntetésvégrehajtás elé. A differenciáltabb, módszertanilag megalapozott tevékenységet jelentősen elősegítheti a pszichológia, mint alkalmazott tudomány. Ahhoz, hogy a büntetésvégrehajtási pszichológia eleget tudjon tenni a fokozott követelményeknek, szükségessé vált az eddigi gyakorlat felülvizsgálata. Újra ki kell jelölni azonban a pszichológia helyét és gyakorlati alkalmazási lehetőségeit a büntetésvégrehajtás rendszerében.

A büntetésvégrehajtási pszichológia helye a tudományok rendszerében napjainkra tisztázódott. Popper (1970) rendszertani felosztása szerint a kriminálpszichológia résztudománya, kevésbé tisztázott azonban, hogy a magyarországi szakirodalom szerint elsősorban neveléslélektani és terápiás funkciót kell betöltenie. [Majláth (1971) Popper (1973)].

A büntetésvégrehajtásnál dolgozó pszichológusok konkrét feladatait a 0105/1973. sz. Országos Parancsnoki Utasítás határozza meg. „A pszichológus az elítéltek személyiségének komplex pszichológiai módszerekkel történő feltárásával, a vizsgálat alapján kialakított véleménnyel, az elítéltek pszichikai állapotának megfelelő nevelési eljárások és módszerek alkalmazásával segítse elő a nevelőmunka eredményességének fokozását”.

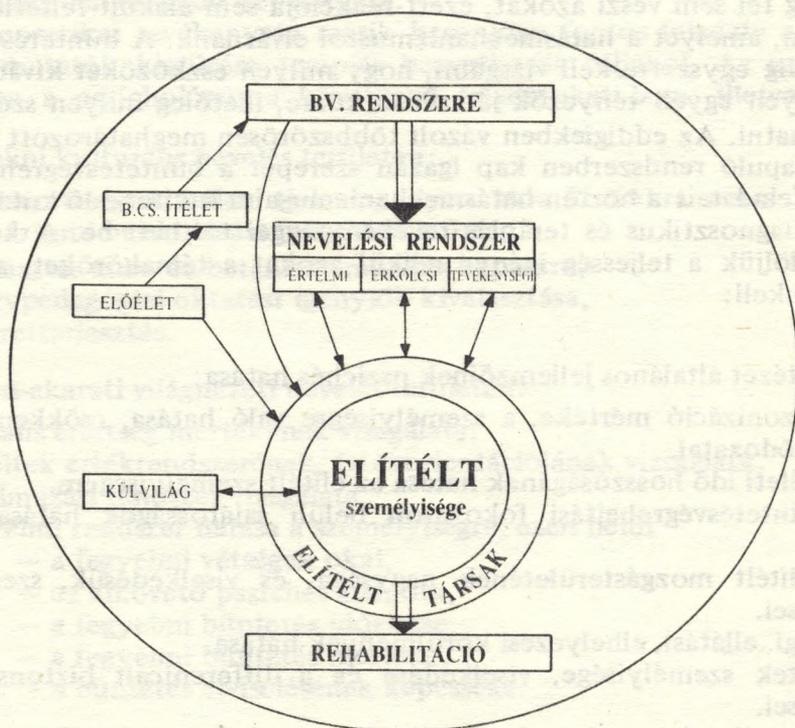
A fent idézett feladatmeghatározások és célkitűzések olyan időszakban születtek, amikor hazánkban még nem voltak hagyományai és tapasztalatai ennek a területnek. A kérdéshez tartozik, hogy a büntetésvégrehajtás rendszerében sem volt jelentős szerepe a tudományos gondolkodásnak. Miközben a büntetésvégrehajtás fejlődése során tért hódított egyes kérdések tudományos igényű megközelítése és hogy az elítélt személyiségére nevelő hatást gyakoroljon, gyarapodtak a pszichológiai munka tapasztalatai is. A gyakorlati ismeretek és az elméleti munka alapján a bv. pszichológiai feladatmeghatározása kiteljesedett.

Csetneky (1978) modern rendszerszemléletű definíciója szerint: „A büntetésvégrehajtási pszichológia olyan alkalmazott pszichológiai tudományág, amely a büntetésvégrehajtás komplex rendszerének pszichológiai kérdéseivel foglalkozik”.

A bv. pszichológia is bejárta azt az utat, amely valamennyi szaktudomány ismeretanyagának gyakorlati alkalmazása során szinte törvényszerűen tapasztalható. Először idegenkedve, kételkedve fogadták a pszichológust. Valamiféle „csudabogárnak” tartották, aki olyan gyanús, érthetetlen dolgot művel, ami leginkább varázslóhoz vagy csillagjósához hasonlítható. A következő lépés az

volt, hogy túlértékelték lehetőségeit, jelentőségét, és tekintettel arra, hogy a nevelési szolgálatnál dolgozott, egyfajta „szuper nevelői” funkciót szántak neki. Ennek az elvárásnak a pszichológia természetesen nem tudott megfelelni, ezért a túlértékelés ellenhatásaként könnyen perifériás helyzetbe kerülhetett. Ezzel párhuzamosan gyakran előfordult, hogy művelőit olyan feladatokkal (elsősorban nevelési részfeladatokkal) bízták meg, amelyek nem tartoztak területükbe, de amelyeket jól el tudtak látni.

Ilyen előzmények után alakult ki a jelenlegi gyakorlat, amely részben már túllépett ezeken a fejlődési fokozatokon, de még a mai napig is magán viseli annak nyomait. A különböző intézetekben a speciális helyi feltételek és elv-

rások alapján különböző gyakorlat alakult ki. Közös abban, hogy csak az elítéltek személyiségével, problémáival foglalkozik és kevésbé vállal részt a büntetés-végrehajtási hatásmechanizmus, az egyes intézkedések befolyásolásában, módosításában.

Talán az előzményeknek és a kialakult gyakorlatnak is tulajdonítható, hogy még mindig vita tárgya a pszichológia gyakorlati alkalmazásának legcélszerűbb módja, mind a büntetés-végrehajtás vezetői, mind a pszichológusok között. Véleményünk szerint a megoldás csak akkor születhet meg, ha a bv. pszichológia a jelenleginél szervezesebben illeszkedik be az összbüntetés-végrehajtás rendszerébe.

Ahhoz, hogy az általunk optimálisnak és célszerűnek tartott illetékességi kört kijelölhessük, elemezni kell, hogy a büntetés-végrehajtás milyen hatás-

mechanizmussal kívánja elérni az elítélt társadalmi elkülönítését, és ez milyen kölcsönhatásban van a személyiségével. Az elítéltet milyen hatások érik a börtönben, – és ezt személyiségében feldolgozva, visszatükröződve – milyen személyiségváltozást eredményez, illetve eredményezhet.

Röviden meg kell jelölni azokat a környezeti hatásokat, amelyek befolyásolták, meghatározták az elítélt személyiségfejlődését, illetve jelenleg is hatnak. A legfőbb ilyen hatásokat az ábra mutatja. Mechanikus volna szemléletünk, ha azt várnánk, hogy az ábrán vázolt hatások alapján kiszámítható lesz az elítélt viselkedése, személyiségének alakulása. Nem automatákkal foglalkozunk, hanem érző, gondolkodó, cselekvő emberekkel. Minden ember, így az elítélt is, sajátosan egyedi módon dolgozza fel az őt érő hatásokat. Szűri, torzítja, elkerüli, esetleg fel sem veszi azokat, ezért reakciója sem alakult feltétlenül abban az irányban, amelyet a hatásmechanizmustól elvárnánk. A büntetésvégrehajtás során mindig egyszerre kell vizsgálni, hogy milyen eszközöket kívánunk alkalmazni, milyen egyéb tényezők játszanak közre, illetőleg milyen személyiségre kívánunk hatni. Az eddigiekben vázolt többszörösen meghatározott kölcsönhatásokon alapuló rendszerben kap igazán szerepet a büntetésvégrehajtási pszichológia. Feladatait a börtön hatásmechanizmusaira is kiterjedő kutató-elemző, valamint diagnosztikus és terápiás tevékenységgel töltheti be. A következőkben megjelöljük a teljesség igénye nélkül azokat a témaköröket, amelyekkel foglalkozni kell:

A bv. intézet általános jellemzőinek pszichés hatása:

– A prizonizáció mértéke, a személyiségre való hatása, csökkentésének lehetséges módzatai.

– Az ítéleti idő hosszúságának hatása az elítélt személyiségére.

– A büntetésvégrehajtási fokozaton belüli sajátosságok hatása a személyiségre.

– Az elítélt mozgásterületének nagysága, és viselkedésük, személyiségük összefüggései.

– Anyagi, ellátási, elhelyezési körülmények hatása.

– Elítéltek személyisége, viselkedése és a differenciált biztonságos őrzés összefüggései.

– A személyiségjegyeket is figyelembe vevő fokozaton belüli differenciálás lehetőségei.

– Egyes intézkedések várható hatása.

– A bánásmód változatainak pszichés hatása.

– Előbb-utóbb a büntetésvégrehajtási pszichológia feladatává kell tenni, hogy az elítéltekkel foglalkozó személyi állomány alkalmasságának előzetes megállapításában részt vegyen.

Pszichológiai feladatok a nevelési rendszerben:

A konkrét nevelési rendszeren belül a pszichológusnak elsősorban diagnosztikus funkciói vannak, ehhez járul a nevelés módszereit elősegítő elemző, kutató tevékenység. Az elítéltek neveléséhez elengedhetetlen a személyiség minél alaposabb megismerése. Ebben a megismerési folyamatban a pszichológiának ki-

tüntetett szerep jut, mivel sajátos eszközeivel viszonylag rövid idő alatt képes a személyiségről képet adni, melyet azután a nevelő a viselkedés megfigyelésével, az abból levont következtetésekkel teljessé tehet, és amelyre felépítheti a nevelési programot.

A megismerési folyamatban a leggyakoribbak az ún. „befogadási szűrővizsgálatok”, amelyek kitérnek az elítélt

- értelmi képességeire,
- érzelmi-akarati jellemzőire,
- indulati emocionális tulajdonságaira,
- dinamikus szükségleteire,
- magatartásainak motivációjára,
- szociális beilleszkedő képességére.

A diagnosztikai tevékenység másik hasonlóan fontos feladata a pathológiás jegyeket mutatók kiszűrése terápiás beavatkozás céljából. Az egyes nevelési területeken a pszichológus a következő feladatokat látja, illetve láthatja el.

Az értelmi kulturális nevelés területén:

- iskolaérettség-vizsgálat (jelenleg ilyen idős korúakra nincs kidolgozva),
- gimnáziumi beiskolázást megelőző szűrés,
- kiválasztás szak- és betanítottmunkás-képzésre,
- gyógypedagógiai oktatást igénylők kiválasztása,
- ismeretterjesztés.

Erkölcsei-akarati világnézeti nevelés területén:

- morális érettség mértékének vizsgálata,
- elítéltek értékrendszerének, értékorientációjának vizsgálata,
- jutalmazási rendszer vizsgálata,
- fegyelmi rendszer hatása a személyiségre, ezen belül
  - a fegyelmi vétségek okai,
  - az elkövető pszichés állapota,
  - a fegyelmi büntetés időzítése,
  - a fegyelmi büntetés mértéke,
  - a büntetés elviselésének képessége.

A fegyelmező részleg programja:

- beutalás indokoltsága,
- végrehajtás hatásai.

Társadalmilag hasznos tevékenységre nevelés terén:

- munkaalkalmasság vizsgálata,
- a dolgozók kiválasztása új munkahelyekre,
- elítélt tisztségviselők kiválasztása,
- öntevékeny szervezet működési lehetőségeinek hatásvizsgálata.

Nagyon fontos továbbá, hogy a nevelő azt kapja, amit fel tud használni, hiszen a napi munka során nem nagyon tud mit kezdeni például az elfojtott ösztönkésztetésekkel, annak ellenére, hogy a pszichológiai módszerekkel feltárható.

Feladatok az elítéltek informális csoportjainak megismerése terén:

Az elítélt személyiségét érő hatások közül kiemelt szerepet kap az elítélt-társak egymásra gyakorolt – sok esetben káros – hatása. Különösen erősek lehetnek ezek a hatások az életkori sajátosságok miatt a fiatakorúaknál. Feltétlenül ki kell dolgoznia a büntetésvégrehajtási pszichológiának olyan szociálpszichológiai módszereket, melyek alkalmasak az elítélt csoportok informális struktúrájának vizsgálatára.

Vizsgálni kell:

- Milyen törvényszerűségeket mutatnak az elítéltek informális csoportjai.
- Milyen személyiségjellemzők dominálnak a csoporthierarchiában vezető szerepet betöltőknél.
- Milyen személyiségjellemzők vannak a függő helyzetű elítélteknek.
- A különböző személyiségtípusú elítéltekre milyen hatással van a csoportban betöltött szociális státus.
- Hogyan lehet ezeket a csoporthatásokat felismerni, kézbe tartani, pozitív irányban befolyásolni.

Terápiás feladatok:

A rehabilitációs célok eléréséhez az elítélt személyiségének alkalmasnak kell lennie arra, hogy a pozitív hatásokat befogadja és csökkenjen a negatív hatások erőssége. Az elítélt személyisége azonban nem feltétlenül alkalmas a pozitív hatásokat befogadni és saját számára hasznosítani. Ilyen esetben a pszichológus feladata a beavatkozás, azaz terápia alkalmazása. A börtönben folyó terápiás tevékenységről sok vita folyik, ahol szélsőséges álláspontok ütköznek. Vannak, akik teljesen elvetik a lehetőségét, vannak, akik a jövő büntetésvégrehajtásának az útját a terápiában látják. Nem kívánjuk a vitát eldönteni, de az eddigi tapasztalatok alapján adalékul ehhez a vitához három dolgot hangsúlyozunk:

1. A börtönbe kerülő emberek jelentős része lelki sérült, vagy a büntetés letöltése folyamán azzá válik.

2. Ezért a büntetésvégrehajtásban feltétlenül kell terápiás tevékenységet végezni.

3. Véleményünk szerint a börtönben alkalmazásra kerülő terápiás formák nem a „bűnözés”-ből kívánják kigyógyítani az elítélteket. A terápia alkalmazásának célja a kóros reakciók, kóros személyiségjegyek korrigálása, illetve csökkentése, lehetővé téve ezzel a személyiség fejlődését, a megfelelő alkalmazkodást és a pozitív irányú hatások eredményesebb érvényesülését.

Kidolgozandó feladat, hogy az egyes terápiás formák közül milyen útbaigazítások alkalmazhatók börtönkörülmények között.

A terápiás formák alkalmazásának jelenlegi legkeveset vizsgált területi az ún. speciális csoportok. A speciális csoportba utalt elítéltek komplex terápiás programjának kidolgozásában és megvalósításában fontos szerep jut a büntetésvégrehajtás pszichológiának. Fokozottabban kell törekedni arra, hogy a terápiás elvek jobban érvényesüljenek a nevelés gyakorlatában.

A bv. pszichológia alkalmazásának személyi szervezeti feltételei:

Az elítéltekkel foglalkozó büntetésvégrehajtási személyzet közül a pszichológus az egyetlen, akinek semmiféle intézményesített eszköz nem áll rendelkezésére ahhoz, hogy az elítéltre, vagy a vele történő intézkedésekre hatni tudjon. Például a nevelőnek jutalmazási és büntetési jogköre van, az elítélttel történő minden fontosabb intézkedéskor kötelező kikérni a véleményét stb. Az őrsegnek és a munkáltatóknak is biztosítottak a megfelelő intézményes eszközök. Az üzemorvos betegállományba vehet, munkából leválthat stb. Minden szolgálati ágnak részletesen kidolgozott szabályok írják elő, hogy mit várnak tőlük, és ehhez milyen eszközök állnak rendelkezésre.

Mivel intézményes eszköze nincs a pszichológusnak, az a következtetés adódik, hogy elsősorban szakértő tevékenységet várnak tőle. Kétségtelen tény, hogy az előzőekben vázolt feladatok egy része szakértői.

Nem tisztázott továbbá megfelelő mértékig az sem, hogy a szervezetben milyen helyet foglaljon el. Ha az eddigiek alapján elfogadjuk, hogy a büntetésvégrehajtási pszichológus feladata nemcsak az elítéltek személyiségének vizsgálata és befolyásolása, hanem az elítéltekre ható büntetésvégrehajtási rendszer elemzése és befolyásolása is, – a büntetésvégrehajtási célok és a rehabilitáció elérése érdekében nagyobb fokú függetlenségre és áttekintési lehetőségre volna szüksége, mint azt a jelenlegi elhelyezkedése a szervezetben lehetővé teszi, mivel ebben a helyzetben csak többszörös áttételen keresztül kaphat és adhat információt. E körülmények nagyon sok bizonytalanságra adhatnak okot, akár a pszichológussal szembeni követelményrendszert, akár a pszichológus által nyújtott szolgáltatások mértékét nézzük.

Nagy a veszélye annak, hogy „félrecsúszik” a tevékenység.

Két okból részletezzük kicsit bővebben ezt a helyzetet. Egyrészt azért, mert a jelenlegi és az elkövetkező időszakban sokszor fennállhat, másrészt azért, mert a „félrecsúszott” tevékenység tartósan is fennmaradhat, ezáltal azt a képzetet keltve, hogy a büntetésvégrehajtási pszichológusnak így kell végeznie feladatát.

Néhány várható következmény:

– Amennyiben a pszichológus nem bírja a helyzetéből adódó sajátos megterhelést, elhagyja a pályát azzal, hogy börtönben nem lehet pszichológusi munkát folytatni (talán ez is oka a viszonylagos magas fluktuációnak).

– Olyan megoldást választ, hogy kivonja magát környezetéből és az „előkelő, mindentudó, idegen” szerepkörében kritizál és ad „jó tanácsokat”. Ezzel nemcsak környezete jogos ellenzését váltja ki, hanem kézzelfogható haszon nélkül dolgozik.

– A leggyakoribb, amikor lemond arról, hogy pszichológusként dolgozzék. A környezet nyomására, vagy önként vállal olyan funkciókat, amelyek nem rá tartoznak. Ilyen funkció például a nevelés egyes részfeladatainak ellátása. Az elítéltekről való gondoskodás, a velük való foglalkozás címén ügyeik, problémáik elintézése, ahelyett, hogy ezt az illetékesekre bízna, és mondjuk, terápiás beavatkozást végezne. Ez a helyzet felszínes elégedettséget hozhat a számára, hiszen kollégái elismerik, hogy hasznosítja magát, és az elítéltek körében is kedvelt lesz. Amennyiben ez a helyzet kialakul, még megvan a lehetőség a továbblépésre, a valóban pszichológusi munka elvégzésére.

Következtetés – fejlesztési javaslatok:

Megítélésünk szerint a büntetésvégrehajtási pszichológia eddig azért nem illeszkedett megfelelően a büntetésvégrehajtás rendszerébe, mert lehetséges feladatkörét leszűkítve csak azt az elvárást teljesítette, hogy kizárólag az elítéltekkel foglalkozzon, és közvetlenül a konkrét nevelői munkát elősegítő funkciót töltsön be. A Fiatakorúak Börtöne és Fogházában működő pszichológiai laboratórium több mint 10 éves tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a büntetésvégrehajtási pszichológia kompetencia-területét ki kell terjeszteni a büntetésvégrehajtási rendszer elítéltekre gyakorolt hatásmechanizmusának elemzésére is.

Ilyen szemlélet alapján lehetővé válna a büntetésvégrehajtási pszichológia illetékességi körének kijelölése és elhelyezése a büntetésvégrehajtás rendszerében.

Annak érdekében, hogy a büntetésvégrehajtásnál folyó pszichológiai tevékenység szolgáltatás jellege erősödjék, néhány kérdésben előre kell lépnünk.

Tudomásul kell vegyük a jelenlegi feltételeket, ezért a felsorolt feladatokat differenciálni kell abból a szempontból, hogy mire vagyunk képesek, és melyek a legsürgősebb problémák. Célszerűnek látszik egy anyag kidolgozása, amely felváltaná a 05105/73-as számú OPK Utasítást és melynek alapján a Nevelési Osztállyal egyeztetve, minden pszichológust foglalkoztató intézet kidolgozná saját speciális igényei és lehetőségei szerinti munkaköri feladatkört és programot a pszichológus számára. Ebben a programban esetleg meg kellene jelölni azt a lehetőséget, hogy az állomány pszichés problémáival is foglalkozzék, mivel erre egyre több az igény.

Az újonnan belépő pszichológusoknak, működésük megkezdése előtt, a tököli laboratóriumban el kellene tölteni egy bizonyos időt. Ebben az időszakban elsajátíthatnák a minimális büntetésvégrehajtási ismereteket és konkrét példát láthatnának a börtönben folyó pszichológiai munkára.

Tekintettel arra, hogy a pszichológiai laboratóriumok a munkamegosztás lehetősége révén nagyobb mértékben tudnak részt venni az intézeti élet befolyásolásában, célszerű lenne a laboratóriumokat önálló szakcsoportként működtetni és közvetlenül a parancsnoknak vagy helyettesének alárendelni. Ilyen módon nagyobb áttekintő képességgel, több információ birtokában az egész szervezetre hatva nagyobb mértékben érvényesíthetnék szakértelmüket.

A gyakorlattal rendelkező bv. pszichológusok közül szakbizottságot kellene létesíteni, azzal a feladattal, hogy figyelemmel kísérje, segítse a pszichológiai tevékenységet.

Az önálló kutatási feladatok meghatározásánál nagyobb mértékben kell figyelembe venni a gyakorlat során felvetődő problémákat, és ezt a pszichológus felkészültségével, érdeklődési körével összhangban kell megoldani.

Garami Lajos

Irodalom

0105/1973. Országos Parancsnoki Utasítás

Országos Büntetvégrehajtási Vezetői értekezlet anyaga (Budapest, 1980. április 22–23. IM Bv. OPK. kiadványa) az IM Középtávú tárcaszintű tudományos terve IV. sz. kutatási főidény.

- Beck György* 1976. Adalékok a fiatalkorú, életellenes bűncselekményt elkövetők személyiség alakulásáról. Szakdolgozat ELTE Btk.
- Beck György* 1978. Kísérlet különösen renitens fiatalkorú elítéltek börtönadaptációjára.
Kézirat IM „Alkotó Ifjúság” pályázat.
- Csetneky László* 1978. Büntetvégrehajtási pszichológia. RTF. jegyzet.
- Garami Lajos* Énkép – Önértékelés és interperszonális kapcsolatok fiatalkorúak csoportjában. Kézirat IM „Alkotó Ifjúság” pályázat.
- Garami Lajos* 1979. Adalékok a fiatalkorú elítéltek kriminálpedagógiai szempontok kategorizálásához. Kézirat IM „Alkotó Ifjúság” pályázat.
- György József* 1967. Az antiszociális személyiség. Medicina Kiadó.
- Majláth Gyula* 1971. A kriminálpszichológia néhány elméleti és gyakorlati kérdése. Kézirat IM Bv. OPK. kiadványa.
- Popper Péter* 1970. A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémia Kiadó.
- Popper Péter* 1973. Kriminálpszichológia. (Alkalmazott pszichológia című kötetben, Gondolat Kiadó.)
- Varga Zoltán* 1966. Fiatalkorúak Büntetvégrehajtásával kapcsolatos megfigyelések. Pszichológiai tanulmányok IX. kötet. Akadémia Kiadó.

A cikket, mint ahogy felcímében is jeleztük, úgy adjuk közre, hogy Olvasóink megírassák véleményüket, helyi tapasztalataikat. Az elkövetkező számokban megjelentetjük a vitaanyagokat, amelyek bizonyára elősegítik e fontos téma közös nevezőre hozását.

A fogva tartottak magatartása, fegyelmezése

A fogva tartottak fegyelmezését – hasonlóan a nevelés általános gyakorlatához – szükségyszerű, de kényszerű eszköznek tekintjük. Szükségyszerű, mert a nevelés jelenlegi feltétele nem teszi lehetővé az elítéltek olyan mértékű megismerését, a nevelési módszerek és eljárások maximális eredményességű alkalmazását, hogy az intézeti rend megsértésére ne kerüljön sor. Kényszerű megoldás, mert az elítéltek jellege az előélet társadalomellenes mintáiból formálódott, erkölcsi normarendszerük eltér a társadalmilag elfogadottól. Ezzel az indítással kerülnek a bv. intézet szigorú, kötött, a társadalmi elvárásokat mereven közvetítő és követelő feltételei közé, ahol nevelésük megvalósítása a fegyelmezés eszközrendszere nélkül lehetetlen.

Hiba lenne azonban, ha a fegyelmezést, mint az elítéltek nevelésében legjelentősebb nevelési eszközt tartanánk számon. Önmagában alkalmazva eredménytelen. Nem elég büntetni, meg kell értetni a büntetés okát, célját.

A fegyelmezés nem korlátozható a fenyegetések alkalmazására. Fegyelmezni minden esetben kell, amikor az elítéltek cselekedetei azt jelzik, hogy a nevelési cél megvalósításának folyamatával szembehelyezkedik. A fegyelmezés intézeti szinten akkor lehet eredményes, ha az intézet valamennyi, az elítéltekkel szemben intézkedni joga-

sult tagja egyformán, azonos mértékben és legalább hasonló intenzitással végzi, megvalósítva ezzel az egységes követelmény elvét. Lényeges, hogy minden fegyelmezetlenséget kövessen azzal arányos mértékű felelősségrevonás. A lappangó, hosszabb időn keresztül felderítetlen fegyelmezetlenség rombolja az elítéltek fegyelmét, csökkenti a nevelői hatásrendszer eredményességét.

További követelmény a fegyelmezési gyakorlattal szemben, hogy a fenyegetés egyéni legyen; a büntetés okozta közös negatív élmény közelebb hozza egymáshoz a vétkeseket, az elítélt nem érez egyénileg felelősséget a közös büntetés által. Így az alkalmazott fenyegetés nem éri el a kitűzött célt.

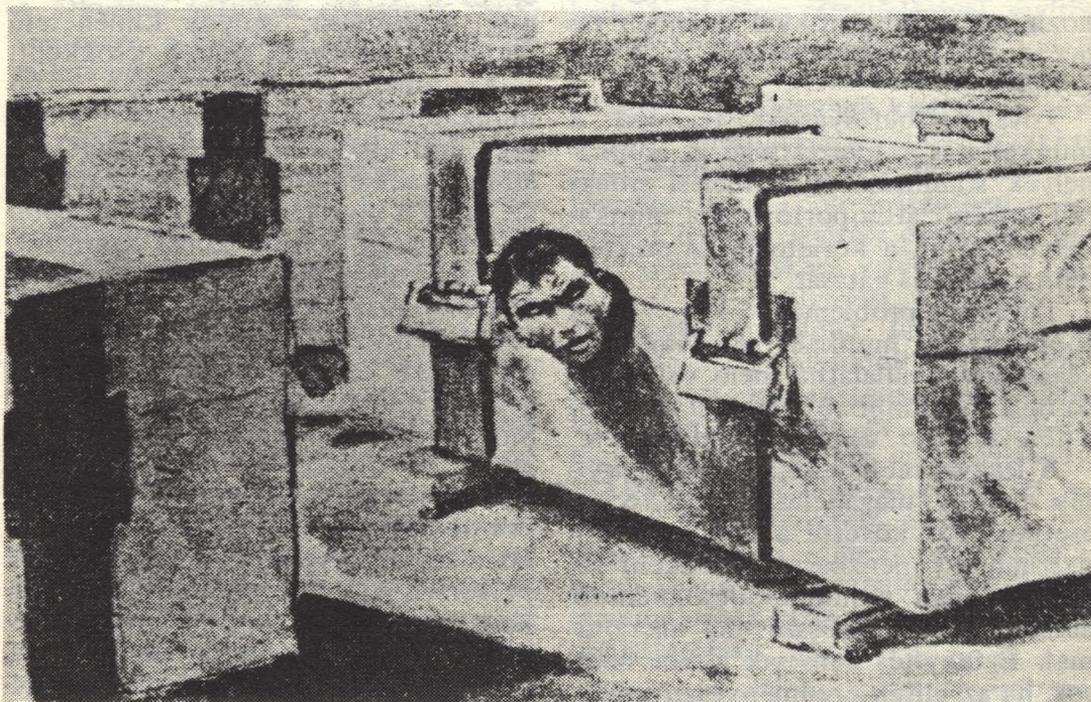
Az intézetek fenyegetési gyakorlatában sok a rutinmegoldás, mechanikuság a ritkább a fenyegetési nemek átgondolt, céltudatos alkalmazása. Nem vizsgáltuk az egyes fenyegetések, a fegyelmi eljárás egyes elítéltra vagy elítélt-csoportra gyakorolt hatását. Az így létrejövő hangulati, érzelmi állapotot a nevelők, az elítélttel közvetlenül foglalkozó testületi tagok nem használják ki.

Ennek a helyzetnek megváltoztatása érdekében arra törekszünk, hogy a fegyelmi vétségeket – az azokkal kapcsolatos adatokat – folyamatosan elemezzük, értékeljük. Ennek első lépése az elmúlt év végén kiadott egysé-

gés szempontrendszer a fegyelmi statisztika adatainak feldolgozásához. Ezzel is ösztönözni kívántuk az intézetek szakembereit, hogy a fegyelmi adatokat folyamatosan kísérik figyelemmel, a tapasztalt változások alapján az elítéltek körülményeit befolyásoló intézkedések, döntések hatását érzékeljék, naprakész információval rendelkezzenek az elítéltek fegyelmeről, hangulatáról, a közöttük jelentkező esetleg negatív tendenciákról.

A fogva tartottak fegyelmi helyzete 1982-ben

Az elmúlt évben tovább emelkedett a fogva tartottak létszáma, romlott az elítéltek összetétele, mind az előélet, a bűncselekmény súlyossága, az agresszivitás fokozódása, mind pedig a műveltségi szint, az iskolázottság tekintetében. Ezek a tények, valamint a büntetésvégrehajtási vállalatok gazdasági értékesítési nehézsé-

Fegyelmező eszköz a régmúlt időkben

gei és az ezzel összefüggő munkáltatási problémák kedvezőtlenül befolyásolták a nevelési feladatok megoldását, hatásuk a fegyelmi statisztika adataiban is nyomon követhető.

1981-es évhez mérten 1982-ben 4,2 százalékkal emelkedett a fegyelmi vétségek száma. Az elkövetők száma 1657-tel volt több, mint a megelőző évben. Ez abszolút értékben is több,

mint a fogva tartottak összlétszámának emelkedése.

A fegyelmi vétségek között jelentősen nőtt a körletlen, zárkán elkövetett fegyelemsértések száma. A nevelési és az őrszolgálat hatékony együttműködése – az ellenőrzések kapcsán – több hiányosságot észlelt, amely figyelmeztetés után fegyelmi felelősségrevonásokat eredményez. Az egységesebb és kö-

vetkezetes követelményrendszer pozitív eredményt is hozott. Kevesebb lett a felügyelettel szemben elkövetett fegyelmi vétség.

Jelentősen nőtt a tiltott tárgy készítése, tartása miatt kiszabott fegyelmi fenyítések száma, ami az irányított nevelői foglalkozások hiányát, hatástalanságát sejteti. A munkahelyen keletkezett fegyelmi vétségek, különösen a hanyag munkavégzésért kiszabott fenyítések összefüggésbe hozhatók a vállalatokkal szemben támasztott minőségi követelmények szigorításával.

További befolyásoló tényező a munkáltatás szervezettsége, a munkahelyek stabilitása. A termelési érdekből történő átcsoportosítás a munkahelyen kívül, a körleteken is érezteti nem kívánatos hatását.

További problémát okoz, hogy több intézeti munkahelyen, büntetés-végrehajtási vállalatnál nem valósítható meg a különböző végrehajtási fokozatba tartozó elítéltek elkülönítése.

A leggyakrabban alkalmazott fenyítési nem a magánelzárás volt, 6566 esetben. Ezt követte a saját célra felhasználható pénzösszeg csökkentése. Legritkábban a munkadíjcsökkentést alkalmazták, mindössze 484 alkalommal. E fenyítés nemcsak akkor hatásos, ha az elítélt eredményesen dolgozik, ennek megfelelően átlagos vagy annál több keresettel rendelkezik. A jól dolgozó elítéltek azonban ritkábban követnek el olyan fegyelmi vétséget, amelyért a munkadíjcsökkentés mint fenyítési nem alkalmazható.

Az egyes nevelési csoportok közül a gyógyító-nevelő csoportok fegyelmi adatai voltak a legkedvezőbbek. Az egyes intézetekben — azok lehetőségeitől, körülményeitől függően — jelentős különbségek vannak a csoportok működésének tárgyi, személyi feltételeiben, szakmai színvonalában. En-

nek ellenére a csoportok létszámarányának megfelelő fegyelmi vétségek mennyisége átlagosan 5–10 százalék, az előző évi adatokhoz képest jelentős csökkenést mutat. Az egy pedagógusra jutó lényegesen alacsonyabb elítélt létszám, az elítéltekkel való intenzív foglalkozás, a terápiás jellegből adódó elfogadó, támogató légkör komoly fegyelmező erő.

Külön említést érdemel, hogy a gyógyító-nevelő csoportban az agresszív indíttatású, súlyos kimenetelű fegyelmi vétségek aránya csökkent.

Az átmeneti csoportban a külső munkaterületen foglalkoztatott elítéltek által elkövetett fegyelemsértések száma emelkedett. Ennek oka egyrészt az, hogy a munkaerőhiány miatt több olyan elítélt került külső munkára, akiknek fegyelme ezt megelőzően is kedvezőtlen volt. A női elítéltek esetében kedvezőbb a helyzet, 1982-ben mindössze öt alkalommal kellett fegyelmi felelősségrevonást alkalmazni. Súlyos fegyelmi vétség nem fordult elő.

A szigorított őrizetet töltők létszámukhoz mérten nagyobb arányban követtek el fegyelmi vétséget az elmúlt év során. A velük való nevelői foglalkozások kevésbé voltak eredményesek, mint más csoportok esetében. A csoportban együtt vannak a szigorított őrizet első két évét töltő egyének és a visszavont őrizetet töltők és ez utóbbiak visszahúzó hatása érvényesül.

Az elmúlt év során valamelyest csökkent a súlyos bűncselekményt is megvalósító cselekmények aránya. Ez részben a veszélyesnek minősített fogva tartottakkal szemben alkalmazott intézkedések szigorúbb, következetesebb végrehajtását és fokozottabb, eredményesebb ellenőrző tevékenységet feltételez. Az intézetben elkövetett bűncselekményekkel szemben a

bűnvádi eljárások kezdeményezése akkor érné el a kívánt hatást, ha a cselekmény felderítését rövid időn belül követné az eljárás megindítása, gyors lebonyolítása és az ítélet meghozatala. Ehhez azonban szükséges az intézet erre hivatott beosztottai részéről az esemény gyors és alapos kivizsgálása, a rendőri szervekkel való hatékonyabb együttműködése.

A fegyelmi vétségek számának csökkentésére, a fegyelmi helyzet javítására tett intézkedések

Az intézetek többségében folyamatosan figyelemmel kísérik a fegyelmi helyzet alakulását és a számszerű mutatók értékelése alapján különböző intézkedésekkel kívánják javítani az intézet rendjét, stabilitását. Bár ezek az intézkedések alkalmanként a külsődleges jelenségek reakciójaként jönnek létre, s nem az események lényegére irányulnak! Így csak formális hatásuk van, eredményességük nem megfelelő.

Az intézetek jelentéseinek alapján általános gyakorlatnak tekinthetjük az ellenőrzések számának, intenzitásának növelését. Az előző évekhez viszonyítva új elem a nevelő és az őr, illetve a két szolgálati ág közös ellenőrzési tevékenységének elrendelése. Esetenként az ellenőrzésbe bevonják az anyagi és egészségügyi szolgálat képviselőit is.

Néhány intézetben megszervezték a vállalati és költségvetési munkáltatók rendszeres tájékoztatását, eligazítását. Az egységes követelménytámasztást, helyzetmegítélést, a fegyelmi eljárás gyakorlati tudnivalóinak ismeretét fontosnak tartják, ennek megfelelően intézkedtek a szükséges információcseré biztosításának megszervezéséről,

tapasztalatcserék lebonyolításáról. Sopronkőhidán ennek érdekében helyi szerkesztésű Módszertani Útmutatót adtak ki.

A közösségi élet és a belső rend megszilárdítása érdekében a vezetékes rádiók műsorában hetente több alkalommal, példákkal illusztrálva ismertetik, magyarázzák a Viselkedési Szabályokban foglaltakat. Az egységes zárka és körletrend kialakítása érdekében tisztasági versenyeket szerveztek, melyek rendszeres értékelésével segítik a kívánt célt elérni! Van intézet, ahol a többször fenytett, ellenszegülő elítéltek figyelemmel kísérésére névszerinti kimutatást vezetnek. Ezekkel az elítéltekkel a nevelők kiemelten foglalkoznak. Több intézetben a fegyelmi helyzet javítása érdekében hozott intézkedésként értékelték – joggal – az elhelyezési körülmények kulturáltabbá tételét, új könyvtárak, olvasótermek, elkülönített, otthonosabbá tett szabadságos körletrészek létesítését, oktató és szórakoztató eszközök beszerzését és használatát.

Ugyanígy a fegyelem erősítését segíti – bár közvetett módon – az elítéltek anyagi – egészségügyi ellátása, a számukra meghatározott jogok gyakorlásának biztosítása, a törvényesség betartása.

A fegyelmi eljárás gyakorlata

A fegyelmi eljárás lefolytatásában érintettek tevékenységét a nevelési szolgálat hangolja össze. Ennek a gyakorlatnak törvényességét jelzi, hogy az elmúlt évben az ügyesség részéről elmarasztaló megállapítás nem volt.

A fegyelmi eljárás elrendelése és a fegyelmi döntés meghozatala között 3–7 nap telik el. Az eljárás meghosszabbítására csak indokolt esetben és

a fegyelmi eljárások számához mérten ritkán kerül sor. Az eljárás lebonyolításában, a kivizsgálások minőségében, a részt vevő szolgálati ágak együttműködésében tapasztalhatók kisebb hiányosságok, pontatlanságok. Előfordult olyan szabálytalanság, hogy nevelő, kivizsgálás elrendelése nélkül szabott ki súlyos fegyelmi fenytést.

A kivizsgálás során esetenként tapasztalható, hogy nem az illetékes előljáró vizsgálja ki a fegyelmi vétség körülményeit. Ez a körülmény rontja a kivizsgálás minőségét, sok esetben meg kell ismételni a kivizsgálást.

A fegyelmi jogkör differenciáltsága nem tekinthető megfelelőnek. A fenytések túlnyomó többségét a parancsnokhelyettesek és a nevelési szolgálatvezetők szabják ki.

Jutalmazás

A fegyelmezett magatartás, jó munka, a közösségben végzett eredményes tevékenység elismerésével gyakrabban éltek az intézetekben, mint az elmúlt évben. A jutalmazottak köre ezer fővel bővült.

Mindezek ellenére az intézetek értékeléseiben kevesebb helyet kapott a jutalmazás gyakorlatának elemzése. Azokban az intézetekben, ahol vállalati rendszerű munkáltatás van, jutalmazásra havonta, negyed- vagy fél-évenként kerül sor, az egyéni vagy brigád rendszerű termelési eredmények értékelését követően. Ez a jutalmazási rendszer alkalmas a munkateljesítmények elismerésére és a vállalati jutalomkeret felhasználására, fennáll azonban annak a veszélye, hogy a jutalmazás gépiessé, sematikusává válik, azok az elítéltek is részesülnek jutalomban, akik képességük alatt teljesítenek.

A jutalom az átlagon felüli teljesítmény, a kiemelkedő rend és fegyelem, a nevelési folyamatba történő aktív bekapcsolódás, az érzékelhető pozitív irányú változások elismerése. El kell érni a jutalmazási gyakorlatban, hogy a jutalmazásnál közel olyan egyéniesítés érvényesüljön, mint a fegyelmezésnél.

A jutalmazás mértékét nem szabad előre kitűzni. Mértékének, arányainak megjelölése, az irányok kitűzése az elítélttel közvetlenül foglalkozó, őt jól ismerő pedagógus szakember feladata. A fegyelmezés és jutalmazás alkalmazása, a kellő arányok megtalálása a büntetésvégrehajtási nevelés fontos kérdése, a végrehajtási tevékenység sikerének egyik meghatározója.

A statisztika a jutalmazási gyakorlatot csak részben tükrözi. Sok olyan lehetőséget használhat fel a nevelő a kiemelkedő munka és példamutató magatartás elismerésére, amelyek nem kerülnek az adatszolgáltatásba, de pedagógiai hatásuk jelentős. Ilyen lehet például tv-készülék odaítélése egy kiemelkedően jó zárkaközösségnek, vagy az átlagosnál több kulturális és sportolási lehetőség az elítélt csoport vagy egyes elítéltek részére.

Összességében megállapítható, hogy a büntetésvégrehajtási intézeteinkben a fegyelmi fenytések számának emelkedése, a fenytettek körének bővülése ellenére megfelelő rend, fegyelem uralkodott, a személyi állomány biztosította az intézetek zavartalan működéséhez szükséges törvényes feltételeket.

Az intézetek belső rendjének, az elítéltek fegyelmének megszilárdítása érdekében javítani kell a szolgálati ágak közötti együttműködést, fokozni az ellenőrző tevékenységet, tartalmasabbá tenni a nevelői foglalkozásokat.

Módos Tamás

Az elítéltek elhelyezési körülményei

A fogva tartottak elhelyezési követelményei az idők során lényegesen megváltoztak. Erről a büntetések és intézkedések végrehajtásáról rendelkező 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet, a büntetésvégrehajtás szabályzatáról szóló 2/1980. (IV. 21.) IM sz. rendelettel módosított 8/1979. (VI. 30) IM sz. rendelet, valamint a büntetésvégrehajtási szabályzat végrehajtásáról rendelkező 101/1981. (IK. 2.) IM sz. utasítás szól.

A jogszabály készítésekor megfogalmazódott, hogy — a korábbi Bv. Szabályzat hatálybalépése óta eltelt évek során — a népgazdaság fejlődésével párhuzamosan az e téren elért eredményeket rögzítse, és hosszabb távra jelölje meg a feladatokat. A rendelkezéseknek természetesen összhangban kell lenniük a büntetésvégrehajtás alapvető célkitűzéseivel, a korszerűbb munkával. Ezek közül példának egy elemet emeljünk ki: a nevelést. Az új nevelési koncepció megvalósítását az elhelyezéssel is segíteni kell. Az új és differenciált nevelési elveknek megfelelően nemcsak a lakózárkákat és az egyes speciális körlet-részeket, hanem a megfelelő számú és méretű közösségi foglalkoztatókat, tantermeket, sőt adott esetben új intézetet is ki kell alakítani. Az elhelyezés és a nevelés dialektikus kapcsolatban van egymással. Míg a nevelés eredményességét korlátozza a kedve-

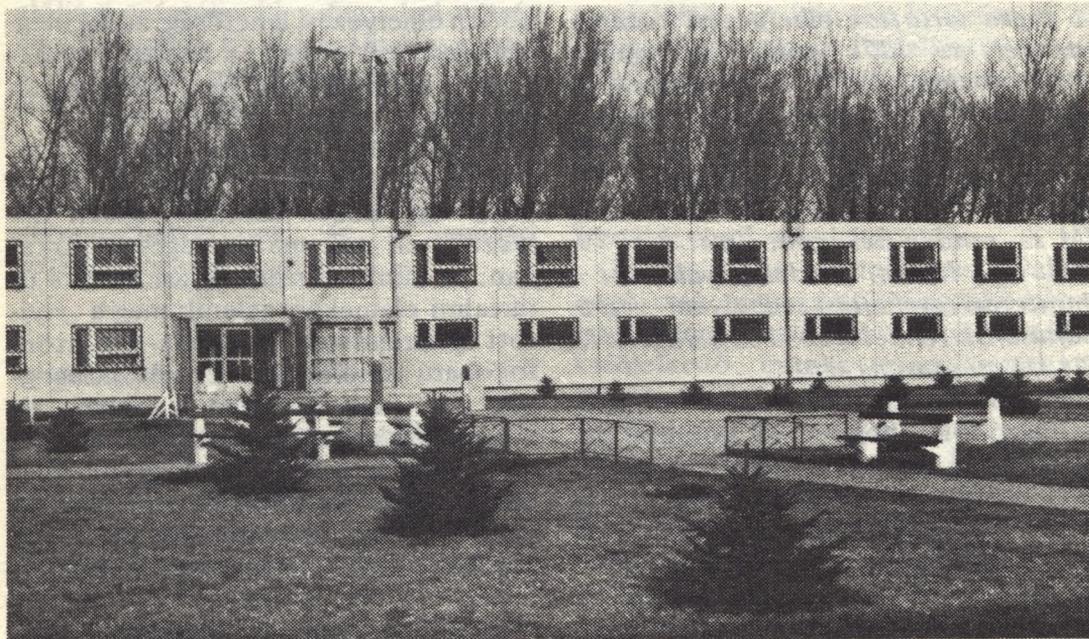
zőtlen elhelyezési lehetőség, addig megoldásával nő a rend, a tisztaság, csökken az elítéltek a ma még több helyen előforduló rongáló magatartása.

A korábbi jogszabály alapján az elítélteket fokozatuktól függően zárkában, vagy közös lakóhelyiségben helyezték el, míg ma egységesen zárkában. A büntetésvégrehajtási munka új tartalmi elemeként jelenik meg a „nyitott ajtó rendszer” a fogház- és börtönfokozatú elítélteknél. Ezzel összhangban már nem kötelező a fogház-, és a börtönfokozatú, illetve az átmeneti csoportba helyezett elítéltek elhelyezésére szolgáló intézetekben az ablakokra rácsot szerelni. Itt új vonás egyrészt, hogy a jogszabály a börtönfokozatnál is lehetőséget ad a rács elhagyására. Ennek értelmében szélesebb körben határozták meg a zárkák kötelezően előírt berendezési és felszerelési tárgyait. Így vált kötelező berendezési és felszerelési tárggyá a zárkaszekrény, a szeméttároló edény, a hamutartó, a rádió, illetve intézeti stúdió műsorának közvetítésére alkalmas hangszóró, folyóvízes mosdó (azokban az intézetekben, ahol vízvezeték van). Az előírás meghatározza, hogy a zárkákban a WC-t a helyiség többi részétől le kell választani. A miniszteri utasítás azt is elrendeli, hogy a zárka berendezési és felszerelési tárgyait lehetőleg egységesen, azonos szempontok alapján kell elhelyez-

ni, gondoskodva a folyamatos karbantartásokról, javításokról és pótlásokról.

A szabadulózárkát, az átlagtól eltérő berendezéssel – függöny, falikép, asztalterítő, szőnyeg, virág, folyóirat stb – kell ellátni. Számos változás van a különleges rendeltetésű zárkák terén. Ezek közül a leglényegesebb, hogy megszűnt a „sötétzárka”, ugyanakkor a fegyelmi zárka

berendezési és felszerelési tárgyait is pontosították. Új jogintézményként jelent meg az elkülönítő zárka. Megfogalmazást nyert a dühöngő, illetve ön- és közveszélyes elítéltek elhelyezésére szolgáló különleges zárka kialakításának módja. Itt szabályozták ismét a halálbüntetésre ítélték elhelyezésére szolgáló zárkakkal kapcsolatos követelményeket.

A nők elhelyezése Mélykúton

A megváltozott büntetésvégrehajtási munka érdekében gondoskodni kell olyan helyiségek kialakításáról, amelyek lehetővé teszik az elítéltek szabad idejének hasznos és kulturált eltöltését. Ha az intézet adottságai lehetővé teszik, teremsportra alkalmas helyiség is létesíthető.

Az előzőeket ki kell egészíteni azzal, hogy a tárgyi feltételeket meg kellett, illetve meg kell teremteni. (Például: gyógyító-nevelő csoportok

foglalkoztató helyiségei.)

A büntetésvégrehajtási intézetek többsége a századfordulót megelőző időben épült. Ezekben van elhelyezve a fogva tartottak négyötöd része. A régi épületek az elhelyezési lehetőségeket alapjaiban meghatározzák. Nemcsak azért kedvezőtlenek, mert hiányoznak a közösségi foglalkoztatók, s egyéb olyan helyiségek, amelyeket a jelenlegi rendelkezések írnak elő, hanem mert:

– a régi börtönépítészet a bizalmatlanságot, a ridegséget tükrözte, külsőségeiben a társadalomtól való minél teljesebb elszigetelést, belső elrendezésében pedig az egymástól történő elkülönítést szolgálta,

– a korszerű differenciált nevelési törekvések megvalósítását gátolja,

– a zárkák mérete kedvezőtlen, a nagy belmagasság, a jogszabályban előírt fogva tartottanként biztosítandó 6–8 légméter következtében, a zárkán belüli mozgástér erősen korlátozott (esetenként személyenként csak 0,5 négyzetméter),

– a fűtési megoldásuk általában korszerűtlen,

– a zárkák vízellátása nem volt megoldott,

– bővítési lehetőség nincs (főleg a megyei intézeteknél),

– nem felel meg az előírásoknak a befogadottak konyhája és mosója.

Ilyen „örökség” mellett gyors, látványos ütemű változást elérni nem lehet. Eredményt az intézetek általános, vagy részleges felújítása jelent, azonban tudomásul kell venni, és ez a felújítás jellegéből adódik, hogy nem változtatható meg minden, illetve a hiányzó helyiségek nem minden esetben pótolhatók. Az előzőekben említett új helyiségek kialakítása csak a zárkák más célú igénybevételével lehet megoldani. Ennek egyenes következménye, hogy az adott intézetben férőhelycsökkenés jelentkezik. Országosan ez jelentős férőhelykiesés hiszen a zárkák egyhatodát nem elhelyezési célra használják. Ugyanakkor az alapvető elhelyezési problémák nem minden esetben számolhatók fel az adott intézet felújítása során. (Például: a kedvezőtlen méretű és alakú zárkák, rossz elrendezési viszonyok.)

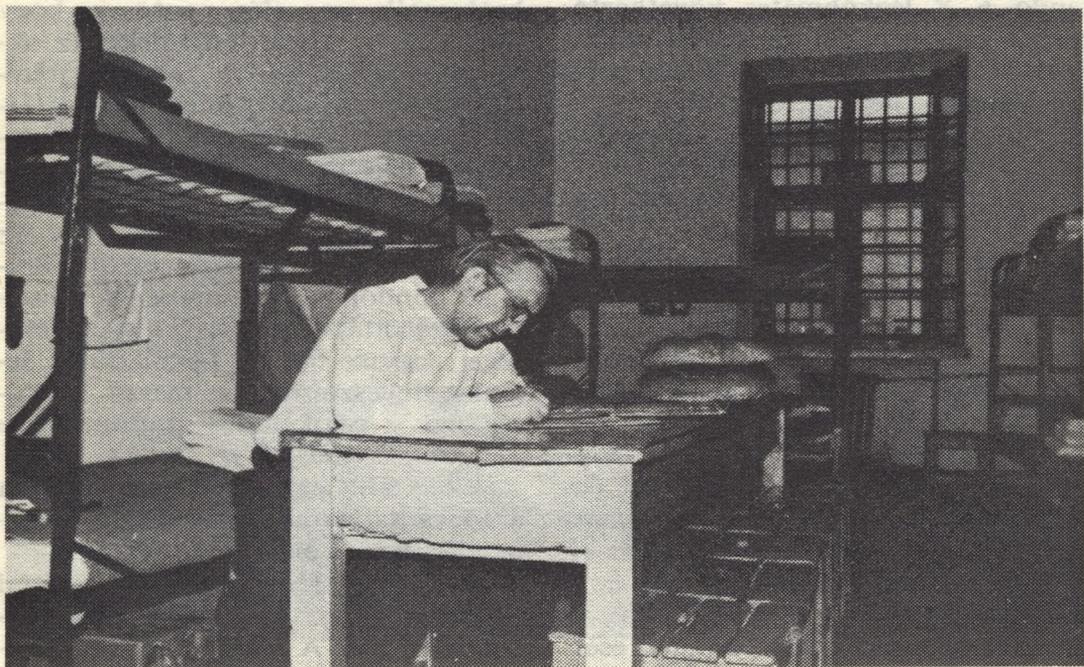
A férőhelykiesés jelenleg a büntetésvégrehajtásnál reális probléma, hiszen a jogszabály készítésekor olyan nézet uralkodott, hogy a fogva tartottak létszáma csökkenni fog. A gyakorlat azonban nem igazolta ezt a várakozást, az átmeneti csökkenést követően visszaállt, sőt jelenleg meghaladja a létszám az 1978. évi szintet. Gondjainkhoz hozzájárul az is, hogy a jogszabály készítésekor nem határozták meg elég pontosan, hogy milyenek a tárgyi feltételek. Az akkori gazdasági helyzet alapján feltételezhető volt, hogy munkánk feltételei nagyobb ütemben javíthatók, hiszen számos új épület létesítésére került sor (például: Sándorházán, Mélykúton, Baracskán, Nagyfán stb.). Az időközben népgazdasági szinten jelentkező gondok következtében a büntetésvégrehajtás költségvetési lehetőségei nagymértékben beszűkültek. Jelenleg fejlesztésre alig marad lehetőség, így a célok időbeni átütemezése vált szükségessé.

A büntetésvégrehajtási intézetekben a fogva tartottakat háromezer zárkában helyezük el.

Az összes férőhelynek körülbelül 60 százaléka az országos jellegű intézetekben van. A magas létszám következtében rendkívül nehezen tartható az előzőekben már említett előírás, amely szerint 6–8 légméter teret kell zárkán belül elítéltenként biztosítani. Bár egyes megyei intézetekben jelentős mértékű kihasználatlan férőhely van (például: Gyula, Zalaegerszeg stb.) ezzel egyidejűleg sajnós van olyan országos intézet is (például: Sopronkőhidai Fegyház, Szegedi Fegyház), ahol az előírás az időleges, illetve állandósuló zsúfoltság miatt nem tartható fenn. A jogszabály érvényesülését ezekben az intézetekben is meg kell valósítani. Szegeden az új

átmeneti intézet üzembe helyezése után a problémák enyhülni fognak. A többi intézetben azonban az előzőekben említett korlátozott fejlesztési lehetőségek miatt elsősorban szervezési intézkedések hozhatnak eredményt. Ennek érdekében a büntetés-végrehajtás vezetői már megvizsgálták az elítéltek kategóriánkénti legcélszerűbb elhelyezését, az átcsoportosítási

lehetőségeket. Hosszabb távon intézkedések történnek az elhelyezési és a munkáltatási adottságok közötti összhang megteremtésére. Kedvező hatás várható a későbbiek folyamán a körzetesítéstől, az intézeti szervezeti rendszer korszerűsítésétől. Férőhely szempontjából a zárkák jelentős szóródást mutatnak. A legkisebbek két-személyes — a régi magánzárkák —

Zárkában levélírás közben

ugyanakkor a legnagyobb zárkák 62 személyesek. Nevelési szempontból optimálisnak a 8–16 embert befogadó zárkák tekinthetők. Ennek az igénynek az országos intézeti férőhelyek körülbelül 40 százaléka felel meg. Ez az arány csak lassan, hosszabb időszak alatt javulhat az új létesítmények átadásával. Érdekességként meg kell jegyeznünk, hogy a Márianosztrai Fegyház és Börtön MZ-körletének fel-

újításánál speciális megoldást terveznek, ugyanis a 124 db 4 férőhelyes zárkát 42 db 12 személyes „lakórészé” alakítják majd át.

A zárkák 95 százalékát vízöblítéses WC-vel látták el. Az úrcsöbörrendszer a VI. ötéves terv folyamán tovább csökken, ugyanis az előbbiekben már említett márianosztrai felújítás után csupán a zárkák egy százalékában (Veszprémi Bv. Intézet) nem

lesz vízöblítéses WC. Jelenleg a zárkák 20 százalékában van csupán folyóvízes mosdó, 70 százalékában pedig hidegvíz-ellátás. A zárkák vízellátását is kiemelt kérdésként kell kezelni, ezért a hideg víz biztosítására a VI. ötéves tervben kerül sor. A meleg víz biztosítását azonban csak a következő ötéves tervben lehet megoldani. A zárkák nagy többségében nincs biztosítva „az olvasáshoz alkalmas világítás”. A világítás korszerűsítése ebben az ötéves tervben nem fejeződik be, ugyanis műszaki, energetikai problémákat is ezzel összefüggésben meg kell oldani az intézetekben.

Az intézetek valamennyi lakózárkája az előírt tárgyakkal berendezett. A büntetésvégrehajtás anyagi teherbírásával összhangban a fejlesztést és a berendezési tárgyak felülvizsgálatát is elkezdték. Elsőként az új típusú fém zárkaszekrény és ülőke kialakítása érdemel figyelmet. Ki kell emelni továbbá az új típusú felhajthatós ágy kísérleteit. A speciális, falra szerelt, összecukható ágygal egyrészt csökken a zárkatorlaszolás veszélye, másrészt az elítéltek mozgási lehetősége több mint kétszeresére nő. (Ennek elsősorban fegyházfokozatú elítélteknél van jelentősége.) Súlyos gondunk, hogy a feltételrendszer hiánya miatt – kisméretű fürdők, melegvízszolgáltatási problémák – egyes intézetekben korlátozott az elítéltek tisztálkodási lehetősége. E téren is csak nagyon lassú előrehaladás várható. Az előzőekben már többször említett korlátozott gazdasági feltételek miatt.

A jogszabály előírása alapján az elítéltek oktatásához a büntetésvégrehajtási intézetekben 68 tanterem (ebből 57 az országos intézetekben) lé-

tesült. Ezen túlmenően 83 (ebből országos intézeteknél 55) olyan helyiség van, amelyekben nagylétszámú közösségi foglalkozás tartható. Itt kell megemlíteni, hogy az új jogszabály hatálybalépése óta az elítéltek évi pihenőidejének eltöltéséhez 61 zárkát alakítottak ki országosan.

Egyre több helyen tudunk az elítéltek részére sportolási lehetőséget biztosítani. A megyei intézeteknél azonban problémát jelent a beépítettség. Kinti szabad terület nem áll rendelkezésre, a teremsporthoz pedig tornatermekkel nem rendelkeznek. Ezért elsősorban az egyéb rendeltetésű helyiségek sportolási igénybevételeivel próbálkoznak.

A felsoroltak alapján megállapítható, hogy a különféle nehézségek ellenére is, az elítéltek oktatásához, közösségi foglalkoztatásához szükséges helyiségek alapvetően rendelkezésre állnak. Gondot okoz azonban, hogy az intézetek ellátottsága e téren erősen eltérő, a további helyiségek kialakításának lehetősége erősen korlátozott. Az elítéltek elhelyezésének további céljai:

– valamennyi büntetésvégrehajtási intézetnél biztosítani kell, hogy a jogszabályi előírások maradéktalanul érvényesüljenek,

– a gazdasági lehetőségek függvényében javítani kell az ellátás színvonalát, ezen belül kiemelt kérdés a korszerű higiéniai feltételrendszer (WC, vízellátás).

A büntetésvégrehajtás új feladatainak végrehajtásához az alapvető tárgyi feltételek biztosítottak, de a megfelelő elhelyezést országosan mégsem oldhatjuk meg az egyik napról a másikra.

Szende Péter

A fogva tartottak díjazása

Az új büntetésvégrehajtási jogszabályokban ismételten megfogalmazódott, hogy biztosítani kell a fogva tartottak munkáltatását. A társadalmilag is hasznos munka végzése a szabadságvesztés büntetést töltőknek kötelező, ugyanakkor nevelésük egyik eszköze is.

A fizikai és a szellemi képességek fenntartását és fejlesztését szintén a munkavégzés segíti elő. Nem kis része van abban sem, hogy a szabadulás után az elítélt vissza tudjon illeszkedni a társadalomba.

A díjazásról szóló intézkedések az 1979. évi 11. számú tvr-ben és a 8/1979 (VI. 30) IM számú rendeletben található.

A végzett munka értékének tükröződnie kell a bérezési rendszerben. A kifizetett díjak és a teljesítmények összhangja érdekeltségi feltételeken alapszik. Erre azért van szükség, hogy a fogva tartott is érezze, hogy ha többet dolgozik, többet keres.

Komoly ösztönző, hogy a letéti pénz egy meghatározott részét a belső boltban elvásárolhatja, illetve a család anyagi támogatására fordíthatja.

A foglalkoztatás alapvetően intézeti vagy vállalati szervezésben (vállalati és költségvetési munkáltatás) történik. A gazdálkodási rend különbsége eltérő díjazási feltételeket jelent.

A bv. ipari vállalatok gazdálkodásában a központi bérszínvonal szabá-

lyozási rendszert, a mezőgazdasági vállalatoknál a mezőgazdasági nagyüzemekre meghatározott bérgazdálkodási szabályokat alkalmazzuk.

A költségvetés területén bérszínvonalhoz kötött bértömeg-gazdálkodást folytatunk, a bérfejlesztés mértékét évenként határozzuk meg.

A büntetésvégrehajtás vállalatainál és a költségvetésnél foglalkoztatott fogva tartottak munkadíja az V. ötéves tervidőszakban, valamint az azt követő években az alábbiak szerint alakult: A bv. vállalatoknál a nagyüzemi keretek között foglalkoztatott fogva tartottak munkadíja az V. ötéves tervidőszakban 1975-höz viszonyítva 33,9 százalékkal emelkedett. Az 1975-ben 1492 forint havi átlag munkadíjakat (az ipari vállalatoknál 1530 forint, a mezőgazdasági vállalatoknál 1428 forint) 1980-ra a tervidőszak záró évére az iparban 2007 forintra, a mezőgazdaságban 1927 forintra, a büntetésvégrehajtási szinten 1999 forintra fejlesztették a bv. vállalatok.

1981-ben mind az ipari, mind a mezőgazdasági vállalatok – az 1976–1980 között végrehajtott évenkénti bérfejlesztésnél – alacsonyabb mértékben 5,2 százalékkal emelték a munkadíjakat. Ennek oka a szabályozórendszer változása, valamint az, hogy a megnövekedett népgazdasági terhek miatt nem nyílt lehetőség a munka-

díjak emelésére. Az 1981-ben a havi munkadíjak átlaga az iparban 2110 forint, a mezőgazdaságban 2039 forint, bv. vállalati szinten 2103 forint volt.

A bv. intézeteknél a költségvetési rendszerben intézetfenntartási és központi ellátási munkákon foglalkoztatott munkadíja 1975. évhez viszonyítva 41,9 százalékkal növekedett, 1980-ban a havi munkadíj átlaga 1621 forint volt.

A költségvetésben foglalkoztatott munkadíját 1981-ben is a bv. vállalatoknál nagyobb mértékben – 11 százalékkal – fejlesztettük annak érdekében, hogy a korábbi években kialakult bérfejlés csökkenjen. A nagyobb arányú bérfejlesztés eredményeként az intézetfenntartási és a központi ellátási munkáltatásba bevont fogva tartottak munkadíja így elérte az 1802 forintot.

A munkadíjaknak 1982-ben az iparban 3,5 százalékos, a mezőgazdaságban 4 százalékos mértékű növelésével számoltunk. Az ipari vállalatoknál átlagosan 2184 forint a célgazdaságoknál 2121 forint bv. vállalati szinten 2181 forint összegű munkadíjat terveztünk.

A fiatalkorú elítéltek bérhelyzetének javítására – a korábbi évekhez hasonlóan – az átlagosnál nagyobb mértékű (5,2 százalékos bérfejlesztést határoztunk meg. A mezőgazdasági vállalatoknál dolgozó fogva tartottak munkadíjának az iparban foglalkoztatottak munkadíjához közelítése érdekében a kezdvezményezett bérfejlesztésen felül további 1,5 százalékos emelést terveztünk. Ez önerőből – adózási kötelezettség mellett – valósulhat meg.

A büntetésvégrehajtás vállalatainál foglalkoztatott fogva tartottak 1982-ben az átlagos havi munkadíja 2183 fo-

rint. Az ipari vállalatoknál foglalkoztatottak munkadíja 2182 forint, a mezőgazdaságban dolgozók munkadíja 2184 forint. A büntetésvégrehajtási szinten a fogva tartottak munkadíja mind az iparvállalatoknál, mint a célgazdaságoknál meghaladja a tervezett szintet.

A költségvetési munkán dolgozók részére 1982-ben a bérfejlesztésre – a PM által jóváhagyott – az előző évi kereset 4 százalékat terveztük. A tervezetten felül 54 forint munkadíjnövekedést értünk el. Ezt a különböző pótlékok (műszak, túlórapótlék stb.) összegének növekedése eredményezte.

A bv. vállalatoknál foglalkoztatottak munkadíjszínvona mintegy 16 százalékkal haladja meg a költségvetési rendszerben foglalkoztatottakét. A szakmunkásoknál 35,6 százalékkal, betanított munkásoknál 30,9 százalékkal, a segédmunkásoknál 7,4 százalékkal magasabbak a bv. vállalati munkadíjak.

A bv. vállalatok és az intézetek eltérő bérfejlesztési lehetőségei miatt kialakult béraránytalanságok szükségessé teszik, hogy – a lehetőségek függvényében – a költségvetésnél foglalkoztatottak munkadíját a vállalati munkadíjaknál nagyobb mértékben növeljük. Ezt úgy tervezzük, hogy az azonos kategóriákban, azonos körülmény esetén a munkadíjak közelítsenek egymáshoz és csak az indokolt különbségek maradjanak fent.

A nagyüzemi munkáltatásba bevont fogva tartottak munkadíj-növekedése 1976-tól dinamikájában követi a bv. vállalatok szabad munkavállalóinak jövedelemváltozását. Ebben lényeges szerepe van annak, hogy a fogva tartottak díjazási rendszere az általános bérezési szabályok megtartásával kerül meghatározásra. Ezt a törekvést szol-

gálta a polgári vállalatokkal azonos mértékű műszakpótlék a munkaközi szünetre járó díjazás bevezetése is.

A fogva tartottak anyagi érdekelt-ségében a munkadíjnak tulajdonítunk elsődleges szerepet. Az ebben rejlő ösztönző erőt más anyagi jellegű elismerések nem, vagy csak részben képesek megnyugtatóan pótolni. A nyereségből, a vállalati eredményekből származó érdekelt-ség fontos eleme a fogva tartottak anyagi érdekelt-ségének, de a jövedelmen belüli részaránya és nagysága kevés ahhoz, hogy a teljesítmények erőteljesebb emelésére ösztönözzön.

Az érdekelt-ségi rendszeren belül a bérek elsődleges szerepét támasztja alá az is, hogy a vállalati nyereségből származó elismerésekre általában az év végén kerül sor — ekkor már a fogva tartottak nagy része büntetését le-töltötte, illetve szabadult —, ezért a feladatok teljesítésére irányuló anyagi elismerésnek ez a formája csak szűk körben hasznosítható.

A fogva tartottak termelési eredményekhez kapcsolódó érdekelt-ségét 1983. évben a jelenleginél fokozottabban kívánjuk biztosítani. Ennek érde-kében 500–1000 forint jutalom kifi-zetését tervezzük az évi pihenőidő kiadásával egyidőben a vállalatnál egész évben dolgozó elítéltek részére.

Tapasztalataink szerint a büntetés-végrehajtási vállalatoknál foglalkoztatott fogva tartottak munkadíjjal törté-nő ösztönzését hátráltatja az, hogy nem kielégítőek az egyes bérkate-góriák átlagbérei közötti arányok, a bérekben nem jut kifejezésre a maga-sabb képzettség, a szakmai ismeret, a kedvezőtlenebb munkakörülményi fokozat, a kategória bértételek beállá-si szintjei jelentősen eltérnek egymás-tól, alacsony a magasabb szintű mun-kák anyagi elismerése. A bv. vállalata-

toknál a jelenleg alkalmazott besoro-lási bértételek átlaga óránként a se-géd munkásoknál 9,38 forint, a szak-munkásoknál csak 13,60 forint.

Az eltérések még inkább megmu-takoznak az egyes szakképzettségi ka-tegóriákon belül alkalmazott bértéte-leknél. A segédmunka kategóriában például a normál erő kifejtés és a nor-mál munkakörülmény mellett végzett munkáknál alkalmazott bértételek óránkénti átlaga 8,66 forint, míg a nagy erő kifejtést és különösen ked-vezőtlen munkakörülmények között végzett munkáknál csak 13,00 forint. Ezeknél a munkáknál a felső órabér 17,50 forint.

A büntetés-végrehajtásnál a korábbi években folytatott bér-gazdálkodási te-vékenységet a bv. vállalatok közötti különbségek kiegyenlítése jellemezte. Ez áttételeződött a vállalatokon belüli bérezési gyakorlatra és erősítette a teljesítményektől független bérezést, az időbären alapuló bérforma széles körű elterjedését (becslésünk szerint az időbéres órák aránya vállalati és telephelyi szóródással átlagosan 40–45 százalék). Természetes követke-zménye, hogy nem érvényesül kielégítően a bérek ösztönző hatása, nem fejeződik ki a végzett munka mennyi-ségét és minőségét is tartalmazó egyé-ni teljesítmény. A munkatermelékeny-ség növelése érdekében mindazokon a területeken, ahol a reális feltételek adottak, teljesítményen alapuló bére-zési formák bevezetése szükséges.

A korábbi években végrehajtott bér-emelések ellenére a fogva tartottak munkadíj-színvonala nem éri el az azonos ágazatba tartozó polgári vál-lalatokét. Az elmaradás oka az is, hogy a fogva tartottak által végzett munkák többségében segéd-, illetve egyszerű betanított jellegűek, ezekhez pedig alacsonyabb bértételek tartoz-

nak. A büntetésvégrehajtási vállalatoknál 1982-ben a segéd munkák részaránya 33,4 százalék, az egyszerű betanított munkáké 41,9 százalék, míg a szakmunkák részaránya csak 4,5 százalék.

A költségvetési rendszerben foglalkoztatottak 39 százaléka segéd-, 37 százaléka betanított- és 24 százaléka szakmunkás helyen dolgozik.

Az 1982. évre tervezett bérfelállítás végrehajtása biztosította, hogy a fogva tartottaknál valamennyi munkához, illetve munkakörhöz megállapított besorolási bértétel elérje a fizikai foglalkozásúak bérkategóriáinak alsó határát. Az 1982. április 1-től hatályos személyi besorolások szerint az egyes bérkategóriákban a beállási szint 0–54 százalék között változik.

A fogva tartottak bérgazdálkodási tevékenységét a fokozottabb bérfel-

lesztési törekvés jellemezte, amelynek eredménye, hogy minden korábbi időszaknál jobban emelkedett a keresetük. A törekvések ellenére mégsem sikerült az átlagbéreket a reális szintre hozni. Ez a helyzet annak ellenére alakult így, hogy esetenként ez országos, illetve az egyes iparágakkal azonos mértékű bérfelállításokat hajtottunk végre.

Az elmaradást döntően az okozta, hogy a büntetésvégrehajtási vállalatoknál a bérfelállítás összege mindig alacsonyabb volt a kisebb átlagbérek miatt.

Már készül a büntetésvégrehajtás munkáltatásának fejlesztési koncepciója, mely hosszú távra megfogalmazza feladatainkat, s ezen belül a fogva tartottak díjazásának további irányvonalát is.

Kaliczky József

Tapasztalatok az együttműködésről

Együttműködés a társ fegyveres szervekkel című cikkében dr. Kiszely Pál bv. ezredes – lapunk múlt évi első számában – megvilágította, hogy a társadalom és az állam védelme, a közrend és a közbiztonság fenntartása, az állam büntetőpolitikájának érvényesítése szükségessé teszi a fegyveres szervek együttműködését. Rámutatott, hogy az együttműködés egyrészt az abban részt vevő szervek közös feladatainak, másrészt az érintett szerv sajátos szakfeladatainak eredményesebb végrehajtását segíti elő.

A fegyveres szervek közötti együttműködés alapját, célját, formáit, általános rendjét, szabályait és normáit, a megoldandó feladatok területeit, terjedelmét, a részt vevő szervek tevékenységét – kormányzati szinten – a felügyeletet ellátó miniszterek közös parancsban, utasításban illetve együttműködési megállapodásban határozzák meg.

Az együttműködési megállapodás aláírásához vezető út során megállapítást nyert, hogy – a párt és a kormány iránymutatását követve – a fegyveres szervek egymás munkájának segítségével is előreléptek.

A büntetésvégrehajtás biztonsága az elmúlt évtizedben jónak és fejlődőnek értékelhető, amelynek megteremtésében jelentős szerepe volt a rendőrség és a határőrség irányító apparátusának és szerveinek. A korábbi hasonló időszakhoz – de a szocialista, illetve a kapitalista országokhoz viszonyítva is – intézkedéseink biztonsága a követelményeknek megfelel. A Magyar Népköztársaság közrendjét és közbiztonságát a fogva tartottak nem veszélyeztették.

Kötelessége valamennyi parancsnoknak és beosztottnak az együttműködési tevékenység további erősítése. A továbbfejlődéshez mindenhol elengedhetetlen az egységes szemlélet kialakítása.

* * *

A társadalomban minden olyan tevékenység során, amikor a végrehajtásban többen vesznek részt, és ez egy közös cél megvalósítására irányul, szükség van a résztvevők munkájának koordinálására. Ennek érvényesülnie kell egy szervezeten belüli tevékenységek megszervezésekor, de a szervezeten kívül más szervekkel közös célok megvalósításakor is.

A koordináció során az egyes részfeladatokat teljesítők tevékenységének egyeztetése és összehangolása a cél. Ezt a célt azonban csak akkor lehet maradéktalanul megvalósítani, ha a feladatok végrehajtásában résztvevők együttműködnek, a résztvevőket nem igyekeznek egymástól függetlenül teljesíteni.

Az együttműködés jellemzője a kölcsönös bizalom, az egymás megbecsülésén, rendszeres segítségen és támogatásán alapuló kapcsolat.

A közrenddel és a közbiztonsággal összefüggő tevékenység – a rendőri, a határővezeti, és a büntetésvégrehajtási munka – összetettsége, bonyolultsága mellett nem képzelhető el, hogy valamely terület más szervektől elkülönülve egyedül oldja meg feladatait. A fegyveres szervek munkája különböző területeken érintkezik, tevékenységük térben és időben egymást kölcsönösen kiegészíti. Ezért szükséges, hogy a közös, illetve a kapcsolódó feladatokat vezetőik megtervezzék, a végrehajtást összehangolják, ütemezzék és megszervezzék az ellenőrzést. Nagyon fontos, hogy a vezetők folyamatosan tájékozódjanak, illetve tájékoztassanak és cseréljék ki pozitív vagy negatív tapasztalataikat.

A speciális technikai eszközök bemutatója

Az együttműködésnek olyan folyamatos tevékenységnek kell lennie, amely a legelső pillanattól a feladat teljesítéséig megszakítás nélkül tart. Az együttműködésben jelentkező szakfeladatok végrehajtására minden szervnek alaptevékenységek akadályozása nélkül, azzal összeegyeztethető esetekben és mértékben kell segítséget nyújtania. Helytelen, ha a bv. intézet, vagy az együttműködésben részt vevő fegyveres testület lehetőségeihez képest nagyobb erő, és eszköz az biztosítását helyezi kilátásba. A rendszeres együttműködés, a tevékenységek koordinációja nélkül a részfeladatok végrehajtása öncélúvá válik. A tevékenységben részt vevő erők feladataikat nem lesznek képesek alaprendeltetésüknek megfelelően hatékonyan, rövid időn belül végrehajtani.

A közös cél elérése érdekében egységes elgondolás alapján – cél, hely és idő szerint – kell összehangolni, megszervezni és megvalósítani a feladatokat. Tar-

talmának és kiterjedésének e vázlatos áttekintéséből teljesen egyértelmű, hogy az együttműködés megszervezése és fenntartása a szó szoros értelmében a parancsnok és a törzs olyan folyamatos tevékenysége, amely a résztvevők tevékenységének összehangolására irányul, végül az előljáró parancsnokok elgondolásával összhangban.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a fegyveres erők és fegyveres testületek együttműködésének hatékonyságát lényegesen befolyásolja

- az együttműködés megszervezésének és fenntartásának eredményessége,
- az együttműködést szükségessé tevő esemény jellege, a körülmények alakulása,
- a parancsnokok és törzsek vezetési módszerei, felkészültsége, gyakorlottsága,
- a körülményekben bekövetkezett változások folyamatos figyelemmel kísérése, a rendszeres információáramlás biztosítása,
- az együttműködési tervek konkrétsága, pontossága, alkalmazhatósága, kezelhetősége,
- a feladatok végrehajtásában részt vevő állomány felkészültsége, az előljáró által meghatározottak tisztázása, értelmezése, az elhatározások pontos, de rugalmas végrehajtása.

* * *

Cikkében Kiszely elvtárs megállapítja: „az együttműködés kiterjed a szervek közös feladataihoz szükséges erők és eszközök kölcsönös biztosítására és az általános feladatok ellátására”. A fegyveres szervek és a büntetésvégrehajtás együttműködésének megvalósítását ily módon két oldalról célszerű megvizsgálni.

A megvalósítás egyik oldala, hogy az együttműködésben résztvevők a fő feladataik végrehajtása során – azzal egyidejűleg – oldanak meg olyan feladatokat, amelyekkel folyamatosan kiegészítik egymás tevékenységét. Ilyenek többek között – adatok gyűjtése, továbbítása, a végrehajtást elősegítő intézkedések, rendszabályok betartásának az ellenőrzése.

A megvalósítás másik oldala egy konkrét helyzet során megoldandó feladatokba való bevonás rendje, módja és körülménye. Ilyen helyzetnek kell tekinteni a rendkívüli események felszámolására irányuló feladatok végrehajtásának sorát. Ezek a fogolyszökeztetők elkövetők elfogása, a fogolyzendülés, terrorcselekmény felszámolása, a bv. intézetben belül elkövetett bűncselekmény felderítése.

Az általános mindennapi munka során jelentkező közös feladatok teljesítésére meg kell határozni a kölcsönös információcseré legmegfelelőbb módját, ki kell jelölni a közös feladatokat ellátó személyeket.

Együttműködési tervekben kell rögzíteni a konkrét feladatok végrehajtásába bevonás eseteit, módját, idejét, a bevonásra kerülő erők és eszközök összetételét, az anyagi és technikai ellátás körülményeit.

Ez a közös feladatok megoldására, illetve a munkakapcsolatok kialakítására és megvalósítására kötelezett vezetők munkájához nyújt segítséget.

Az együttműködési terv tartalmi oldalát Kiszely elvtárs részleteiben is elemezte. Ettől függetlenül talán nem szükségtelen ismételtén ráirányítani a figyelmet azon megállapítására, hogy „*az együttműködési területeket tekintve nem lehet fontossági sorrendet felállítani, azt mindig a feladatok határozzák meg.*”

* * *

Az együttműködés fejlesztésének nélkülözhetetlen feltételeként kell számon tartani a folyamatosságot, a bekövetkezett változások állandó figyelemmel kísérését elősegítő kölcsönösségen alapuló rendszeres információáramlást.

Végrehajtásában beállt változásokról és az ezzel kapcsolatos összes körülményről jelentést, illetve tájékoztatást kell adni az érintett parancsnoknak.

Segít az információ a megelőzésben és preventív intézkedések megtételében akkor, ha a büntetésvégrehajtás megfelelő értesítést kap a fogva tartottnak a polgári életben, illetve rendőri őrizetben tanúsított viselkedéséről, ténykedéséről. Ezért főleg a megyei intézetekben fokozottan igényelni kell a részletes és a lényeges körülményekre kiterjedő rendőrségi jellemzéseket és véleményeket.

Az információcserét biztosítani kell a büntetésvégrehajtás intézetei között is. Különös veszélyt jelent — nem egy esetben rendkívüli eseményhez vezet —, ha olyan fogva tartottról, akit fokozottan kell figyelemmel kísérni, nem küldik el a megfelelő okmányt, vagy nem töltik ki a veszélyességi fok jelzésére szolgáló rovatokat. Természetes, hogy ha a körszállítással elküldött nyomtatvány az útbaindító intézetbe nem ér vissza, a bizalom a mulasztást elkövetővel szemben megrendül. Az intézetek közötti kellő információáramlás hiánya lehetetlenné teszi a fegyveres szervek közötti adatszolgáltatást is. A bizalom és a kölcsönös együttműködés légkörének megteremtésében, kialakításában is nagyon fontos a kölcsönös információ kérdése. Csak így lehetséges, hogy az együttműködő szervek munkája konkrét esetben még színvonalasabb, még hatékonyabb legyen. A belügyi és az igazságügyi szervek eleget tegyenek a velük szemben támasztott követelményeknek.

* * *

A büntetésvégrehajtási munkát legkritikusabban az intézetekben bekövetkezett rendkívüli események érintik. Tekintettel, hogy az intézetek személyi állománya létszám, valamint kiképzettség, eszköz hiányában nem mindig képes a feladatokat önállóan végrehajtani, vagy a végrehajtás túl hosszadalmas lenne, az együttműködésnek itt kell a legszélesebb körűnek lennie. Így került sor 1979. március 31-én a Zalaegerszegi Bv. Intézetben bekövetkezett fogolyzandulás felszámolásakor egy szakasz határőr igénybevételére. Az együttes tevékenység eredményeként a rendkívüli eseményt háromnegyed óra alatt felszámolták.

A rendkívüli esemény bekövetkezésekor az együttműködő szervekre hárul az a feladat, hogy a felszámoláshoz a kívánatos állapot helyreállításához szükséges erőket rövid időn belül be vessék.

A feladatok közös végrehajtása az esemény jellegétől, a körülmények alakulásától függően (pl. terrorcselekmény) speciális erők és eszközök igénybevételét teszik szükségessé. Az alegység munkája eredménytelenné válhat, ha hiányzik a gyors segítségnyújtás és a megfelelő terjedelmű információk kölcsönös cseréje. Az együttműködés a társ fegyveres szervekkel című cikkében a szerző kiemeli, hogy különös jelentőséget kell tulajdonítani „*a rendkívüli esemény körülményeinek, felderítésének...*” A gyors pontos és megbízható információ hiányát jól példázza a Budapesti Fegyház és Börtönből 1980. február 11-én 2 fő elítélt által elkövetett szökés (a felfedezés ideje és a körözésnek előljárói parancsra elrendelése között 3 óra 20 perc telt el). Mindkét ismertett esetben, amennyiben az információ gyors, pontos és megbízható (pl.: munkáltató nem késedelmesen, illetve nem valótlan jelent), erősen valószínűsíthető, hogy a szökevények elfogására bevezetett intézkedések rövid időn belül eredményre vezetnek. Úgy, mint a Szekszárdi Bv. Intézetből Petrovics előzetes, vagy a Márianosztrai Fegyházból Horváth elítélt szökése esetén, amikor a szökevényt 3 és fél órán belül a rendőri szervek elfogták.

* * *

Az együttműködés megszervezését gyakran valamiféle egyszeri ténykedésnek tekintik, amelyre rendszerint a parancsnoki elhatározás kihirdetése után kerül sor. Az együttműködés megszervezését és tulajdonképpeni megvalósulását a szó szoros értelmében úgy kell felfogni, mint egy megszakítás nélküli folyamatot, amelynek célja az erőkifejtések összehangolása. Megvalósítása a munka valamennyi nemében és minden vezetési szinten elengedhetetlen. A feladatok sokrétűsége még a legalsóbb vezetési szinten sem menti fel a parancsnokokat ezen alapvető kötelességük alól.

A cikkében a szerző kiemeli, hogy „*az együttműködésbe bevont erők parancsnokai alárendeltjeik tevékenységéért egy személyben felelősek.*”

Ezen megállapításból is következik, hogy az együttműködés megszervezése és fenntartása nem független a parancsnokok és a törzs vezetési módszerétől, felkészültségétől, gyakorlottságától, és nem vonatkoztatható el a várható esemény fajtájától, jellegétől, formájától.

A parancsnoknak és törzsének – mint az előbbiekből is kitűnik – egyik legfontosabb vezetési tevékenysége az együttműködés megszervezése és fenntartása. Ennek során – azért hogy a fő feladatokat megoldó alegységek tevékenységüket sikerre vigyék – össze kell hangolni a részfeladatokat. Alapvető feladat az együttműködés megszervezésekor, hogy a parancsnok

térben és időben – személyre szólóan is – határozza meg:

- *a teendőket,*
- *az együttműködés célját, tartalmát, módját, formáját és eszközeit,*
- *az együttműködési rendszabályokat, az együttműködés folyamatos, megszakítás nélküli fenntartását,*
- *határozza meg az együttműködéshez szükséges jeleket, jelzéseket, az összeköttetés módját,*
- *győződjön meg, hogy az együttműködésre utalt alparancsnokok helyesen értelmezik-e,*

- a közös tevékenység célját,
- a feladatokat,
- az együttműködés rendjét, azt, hogy kinek kivel, mikor, hol, hogyan és milyen célból kell együttműködni,
- a bekövetkezett esemény jellegének megfelelően a végrehajtás módjait.

Az együttműködést az alárendelt szervek az előljáró parancsnokok – vezetők – közös utasításai és az illetékes vezető elhatározása alapján szervezik. Itt annak az alapelvnek kellene érvényesülni, hogy csak azokkal a kérdésekkel foglalkozzon, amelyek az ő vezetési szintjére tartoznak. Azokat pedig, amelyeket az alárendelteknek kell megoldaniuk, saját vezetési szintjén csak olyan mértékben érintse, amilyen mértékben azok a feladat megoldását befolyásolják.

Az együttműködést irányító, az elhatározást meghozó és a tevékenységet szervező parancsnokok felelősek azért, hogy az együttműködő alegységek folyamatosan és részleteiben ismerjék

- mi a célja a feladatok együttes végrehajtásában az együttműködő alegységek tevékenységének,
- milyen módon működnek együtt,
- az egymás közötti információbiztosítás, hírszettekötetés rendjét,
- milyen erőkkal és eszközökkel hajtják végre a feladatot,
- az együttes tevékenység esetén a vezetés rendjét,
- az alá és fölérendeltségi viszonyokat,
- a feladatvégrehajtás sorrendjét cél, hely és idő szerint.

Fontos, hogy az alegységek parancsnokai időben és pontosan vegyék tudomásul a feladatokat, mivel ettől függ a rendkívüli esemény felszámolására hozott elgondolásnak a folyamatos realizálása, a feladatoknak meghatározott időben való végrehajtása. Mindezek mellett szükségszerű, hogy az alegységek parancsnokainak legyen elég idejük a részfeladatok végrehajtásának a pontosítására.

Követelmény az együttműködést megvalósító parancsnokokkal szemben, hogy jól megértsék és tisztázzák az előljáró elgondolását és rugalmasan reagáljanak a kapott előzetes intézkedésekre. A parancsnokok ezirányú tevékenysége akkor lesz eredményes, ha a tevékenység megkezdése előtt az együttműködési feladatokat pontosítják, ezt a feladat végrehajtása előtt is folyamatosan fenntartják a különböző előre nem látott eseményeknek megfelelően a végrehajtásra kiadott elhatározásukat ésszerűen, folyamatosan felülvizsgálják. Az állandó együttműködés fenntartása megköveteli a helyzet alakulásának állandó rendszeres figyelemmel kísérését, a saját és az azokkal együttműködő erők és eszközök helyzetének folyamatos tisztázását. Ennek biztosításával a feladatok tervezett végrehajtásában szükséges változtatásokat az alegységek részére időben meg lehet határozni és intézkedéseket lehet kiadni a korábbi elhatározás módosítására.

A részletes és nagyobb időtartamra való tervezés nem reális, a nagy vonalakban meghatározott irányelvek vagy a vázlatosan kiadott feladatok pedig nem jelentenek teljes értékű alapot az együttműködés teljes mélységére és különböző változatok szerinti megszervezéséhez és folyamatos fenntartásához.

Az együttműködés során a konkrét feladatok megszervezésére és végrehajtására sokkal kevesebb idő áll rendelkezésre, mint az együttműködési tervek elkészítésére.

Szerintem helyes, ha a parancsnoki intézkedések elhatárolódnak ugyan, de csak annyira, amennyire a részfeladatok azt megkívánják, egyébként azonban azok koordináltsága biztosított, és mindig annak a szakfeladatnak a megoldása kerül az intézkedések középpontjába, amely az adott időszakban és helyzetben a leginkább kívánatos.

Ez az álláspont annál is inkább elfogadható, mert rendkívüli esemény felszámolásakor meglehetősen élesen elválnak a teendők, feladatok és akkor igazán jó az együttműködés, ha valamennyi szervtől kivezényelt pontosan tudja, mit kell tennie, hogy a másik szervet (alegységet) munkájában semmi ne akadályozza, és a saját feladatai is pontosan végrehajtásra kerüljenek. Egymás segítése nélkül egyik szerv sem képes teljes értékű munkát végezni.

Súlyos hibának tartom, amikor a részt vevő szervek beosztottai a kellő szakértelem nélkül olyan tanácsokat igyekeznek adni egymásnak, amelyek csak hátráltatják az eredményes munkát. Az együttműködés során fontos a ráfordítás és a várható eredmény összevetése, vagyis annak mérlegelése, hogy a rendelkezésre álló erővel és eszközökkel milyen hatékonyság várható, szükséges-e társ fegyveres szerv bevonása. Ebben természetesen a feladat jellegétől és a kialakult helyzettől függően kell a parancsnoknak állást foglalnia. A felszámolásban részt vevő erőket és eszközöket, azok összetételét minden esetben konkrétan kell meghatározni, figyelembe véve a rendkívüli eseményt, bűncselekményt elkövető személy veszélyességét, várható magatartását, a környezet — lakosság — közreműködésének irányát, az elkövetett cselekménynek a köznyugalomra gyakorolt hatását. Az intézetekben számos példa mutatja, hogy a parancsnokok és a személyi állomány fontos kérdésnek tekintette és akként kezelte a társ fegyveres szervekkel való együttműködést.

Zeller István

Magyar folyóiratok

Magyar Jog

1982. 1. szám

Ónozóné dr. Wenner Margit: A felnőttkoriak pártfogó felügyeletének és utógondozásának elvi, illetve gyakorlati kérdései.

A szerző tanulmánya elején röviden ismerteti az új jogintézmények szabályozását. Ezt követően áttekinti öt-éves tevékenységét és adatokkal ismerteti helyzetét. A pártfogó felügyelet elrendelésének fontosabb elvi és gyakorlati kérdéseit is kifejti. Végezetül a pártfogó felügyelet és az utógondozás végrehajtásának egyes kérdéseit érintve ismerteti a hivatásos pártfogók munkájának lényegét és nehézségeit.

6. szám

A. Nyikiforov: A bűnözés helyzete a kapitalista országokban.

A tanulmány A Szocialisztycseszkaja Zakonnonoszty című folyóirat 1981. évi 3. számában megjelent tanulmány rövidített fordítása. Rövid ismertetést kapunk a bűnözés helyzetéről az USA-ban, Nagy-Britanniában, Kanadában az NSZK-ban, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban. A szerző szoros összefüggést mutat be a kapitalista társadalmi rendszer sajátosságai és a bűnözés között.

8. szám

Dr. Tauber István—Végh Katalin: A cigányság bűnözésének néhány összefüggése. A „cigánybűnözés” fogalmával kapcsolatos problémák.

A szerzők a cigányság bűnözésének fogalmi meghatározását adják új szempontok szerint, állástfoglalnak a „cigánybűnözés” fogalom használatával szemben. A cigányság bűnözésének társadalmi okait kutatva összefüggéseket vázolnak fel a társadalmi, gazdasági fejlődés-faktor és a cigánykriminalitás között. Kifejtik a bűnözés szubkultúrájának újratermelődési mechanizmusát.

9. szám

Vincze Tamás: A kriminálpedagógia és a kriminálpszichológia feladatai az új Btk. és az 1979. évi számú tvr. hatályba lépése után.

A tanulmány áttekinti a hatályos jogi szabályozást a kriminálpedagógia és kriminálpszichológia szempontjából. Átfogóan jellemzi a büntetésvégrehajtási nevelés alanyait, majd felvázolja a kriminálpedagógia feladatait, fejlesztésének távlatait. A jelenlegi büntetésvégrehajtási gyakorlat alapján ismertetést kapunk a kriminálpszichológia alkalmazási területeiről és módjairól.

11. szám

Dr. Nagy Ferenc: A büntetésvégrehajtás helyzete a Német Szövetségi Köztársaságban (könyvismertetés)

Nagy Ferenc Dünkel Frieder és Rosner Anton szerzőpáros 1981. végén a Freiburgi Max Planck intézet kiadásában megjelent „A büntetésvégrehajtás fejlődése a Német Szövetségi Köztársaságban 1970 óta – anyagok és elemzések –” c. könyvét ismerteti átfogóan. Az ismertetésből megtudhatjuk, hogy az NSZK bv. törvény milyen célokat és feladatokat fogalmaz meg a büntetésvégrehajtás számára. A szerző kiemeli, hogy elsődlegesen a kezelési, reszocializációs gondolat jelenik meg a törvényben. Az ismertetés alapján képet kaphatunk az NSZK börtönökbe beutalt elítéltek struktúrájáról és az intézetek telítettségi helyzetéről. Betekintést nyerünk az NSZK börtönökben folyó nyílt végrehajtásban, a közösségi elhelyezés növekedésének kérdéseibe, a feltételes elbocsátás problémáiba. A bv. intézetből való szabadságolás, kimenő és az intézeteken kívüli szabad munkavállalás bevált gyakorlatát is megismerhetjük. Tájékozódhatunk az intézetek fegyelmi helyzetéről, az intézetekben elkövetett öngyilkosságokról és öngyilkossági kísérletekről számokban is kifejezett képet kapunk. Az ismertetésben dióhéjban helyet kap a büntetésvégrehajtás személyi és gazdasági helyzete is. Végezetül a szerző ismerteti a könyvben megfogalmazott kriminálpolitikai téziseket.

12. szám

Dr. Szabó Győző: A bíróság által elrendelt pártfogó felügyelet.

A tanulmányban megállapítást nyer, hogy a bíróság által elrendelhető

pártfogó felügyelet alkalmazása, az új jogszabály megjelenését követő néhány év után is viszonylag ritkának mondható. A szerző megkísérli felfedni ennek okait, s ezt kutatva olyan ellentmondásokra mutat rá, melyek a gyakorlat számára zavart okozhatnak. Bemutatja a pártfogó felügyelet intézményének kettős jellegét – részben joghátrány, így az általános megelőzéshez fűződő érdekeket is szolgálja, részben pedig jogok biztosítását eredményezi (például: segítségnyújtás, szociális támogatás stb.), tehát az egyéni megelőzés a célja. Megfogalmazza, hogy a bíróság számára az jelenti a nehézséget, hogy a próbára bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztés és a pártfogó felügyelet látszólag egymással össze nem egyeztethető büntetés, illetve intézkedés.

Erich Buchholz: A büntetés hatékonyságának módszertani problémái.

A büntetés társadalmi hatékonyságának fokozása céljából kidolgozott elmélet és módszertani tézisekkel ismerkedhetünk meg. A szerző a módszertani munka javítását az objektív és szubjektív tényezők szubtilisabb feldolgozásában látja. Felvázolja a szocialista társadalom objektív fejlődésének irányvonalait, amelyekből elméleti és gyakorlati következtetéseket lehet levonni a büntetés hatékonyságára nézve. Elemzi a szocializmus azon előnyeit, amelyek a hatékonyság növelésére felhasználhatók, vagy ebbe az irányba hatnak. Fontosnak tartja a büntetés problémájának tudományos komplex vizsgálatát, konkrét szociológiai, empirikus vizsgálatok útján pszichológusokkal, szociológusokkal, orvosokkal, pedagógusokkal együttműködve.

J. Cepelak: A büntetés-pszichológia, mint a jogi pszichológia válfaja és he-

lye a büntetőtudományok rendszerében. (A Szocialistická Zakonnost 1981. évi 3. számában megjelent tanulmány ismertetése.)

Az ismertetésből megtudhatjuk, hogy Csehszlovákiában újonnan kialakult büntetés-pszichológia fogalom meghatározását és elhatárolását a „börtönpszichológia” megnevezéstől. Megismerhetjük az új szakág elhelyezkedését a pszichológiatudomány tágabb mezőjében és kapcsolódásait a büntéstudományokhoz, ezen keresztül a büntetőjoghhoz.

J. I. Gilinszkij: A bűnözés rendszeri megközelítése (Pravovegyényije, 1981. évi 5. számában megjelent tanulmány ismertetése)

A szerző a bűnözés fogalmát a társadalmi jelenségek rendszerébe helyezve közelíti meg és megkísérli a bűnözés rendszeri elemzését. Az egyedi bűncselekményt és a bűnözést mint rendszert analizálja. Tanulmánya végén ismerteti a bűnözés funkcióit az osztálytársadalmakban. Ezek szerint megkülönböztet gazdasági, politikai és kulturális funkciókat.

Jogtudományi Közlöny

1982. 1. szám

Szabó András: A bűnözés prognózisa.

A tanulmány az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának 1981. júniusában megrendezett vitaülésén elhangzott előadást tartalmazza. Röviden felvázolja a magyar prognózis készítés történetét és hazánkban alkalmazott módszereit, úgymint a kriminálformatikai, kriminálstatisztikai és a demográfiai prognózis készítést. Bemutatja a jövőkutatás legújabb módszereit is, részletesen kibontva az „időabrosz” módszert. Szabó András

tanulmányát a vitaülésen elhangzott korreferátumok követik.

2. szám

Nagy Ferenc: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának egyes újonnan vitatott kérdése.

A tanulmány ismerteti a szabadságvesztés-büntetés lényegi funkciójával kapcsolatos legfrissebb európai és amerikai nézeteket, melléállítva a magyar elméletet. Áttekinti a szabadságvesztés differenciálásának európai és magyar gyakorlatát, valamint a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményének hazai és külföldi jogi szabályozását. A tanulmányt problémacentrikus látásmód jellemzi.

12. szám

Gönczöl Katalin: Az urbanizáció hatása az erőszakos bűnözés alakulásában.

A szerző arra a történelmi fejlődés tanulmányozása során kialakított összefüggésre építi tanulmányát, mely szerint az alapvető társadalmi viszonyokat érintő viszonylag gyors változások kedvezően hatnak a bűnözés alakulására. A szerző bemutatja az iparosodás, iparosítás, a mobilitás és urbanizáció fejlődését 1949 és 1970 közötti időszakban, majd hozzákapcsolja 1965-től (az egységes bűnügyi statisztika megteremtésétől) a bűnözés és az erőszakos bűnözés alakulásának kérdéseit és bemutatja az összekapcsolásból származó összefüggéseket.

Valóság

1982. 8. szám

Gönczöl Katalin: A hátrányos helyzet és a bűnözés.

Gönczöl Katalin tanulmányában a hátrányos helyzet és a bűnözés össze-

függéseit elemzi sokoldalúan. Áttekintést ad a társadalom strukturális rendjében elfoglalt helyzetet meghatározó folyamatokról, érinti a normaszegés és a strukturális rendben betöltött hely viszonyát. Elemzésében részletesen foglalkozik a társadalmi betagolódást biztosító intézményrendszerrel, annak működésével, különös figyelemmel a deviancia szempontjából fontos intézményekre.

Társadalmi Szemle

1982. 7. szám

Cseh-Szombathy László: Családpolitika.

A tanulmány fontossága Gönczöl Katalin: A hátrányos helyzet és a bűnözés c. tanulmányát ismerve érthető. Gönczöl Katalin tágabb értelemben „szociálpolitika”-ként fogalmazva támaszt igényeket a társadalmunkkal szemben a deviancia megelőzésére. Cseh-Szombathy László szűkebb értelemben, a család funkcióinak megfelelően válaszolja fel elképzeléseit egy hatékonyabb család- és szociálpolitikáról.

Magyar Pszichológiai Szemle

1982. 4. szám

Raffai Jenő: Pszichoterápia a bűntetvésgrehabilitációs intézetben.

Kezdeti csoportterápiás tapasztalatok.

A szerző a Budapesti Fegyház és Börtönben létrehozott terápiás közösséggel kapcsolatos féléves tapasztalatairól számol be e tanulmányban. Ismerteti a részlegbe (gyógyító-nevelő csoport) történő beutalás kritériumait, a kriminális személyiségzavar néhány pszichodinamikai sajátosságát. Megismerhetjük a terápiás közösség építési módját, a különböző egységek funk-

cionális kapcsolatát. A terápiás cél összefüggésben elemzi a szabadulókkal szembeni társadalmi reakciókat. Hipotézist fogalmaz meg az egyes bűnözési fajtákkal kapcsolatban.

Pedagógiai Szemle

1982. 10. szám

E számban jelent meg az 1981. december 7–8. napján tartott kriminálpedagógiai tanácskozás részleges anyaga.

Előjáróban Petrik Ferenc elvtárs *A kriminálpedagógia növekvő jelentőségéről* tartott előadást, melyben felvázolta a téma fontosságát és kriminálpedagógiai jelentőségét.

Pál László *A kriminálpedagógiai tárgya és alkalmazási területei* című tanulmányában részletesen meghatározta a kriminálpedagógia tárgyát, alkalmazásának fő területeit. Beszél a szubkulturális tényezőkről, a javító-nevelés feladatairól, a szabadságvesztés-büntetésről és a pártfogó felügyeletről.

Lénárd Ferenc *A pedagógiai pszichológia szerepe a fiatalkorúak törvénytársításának megelőzésében* című tanulmányában először a fiatalkori és gyermekkori szocializáció során felmerülő veszélyekről fejtette ki gondolatait. Ezután részletesen beszélt az iskolában, az iskolai tanulmányok során jelentkező deviációs kriminogén tényezőkről és ezek ellen-súlyozási lehetőségeiről.

Gáti Ferenc *A javító-nevelés pedagógiai-pszichológiai irányzatai* című munkájában arra az alapvető kérdésre keresi a választ, hogy hogyan biztosítható a javító-nevelés sikere. E kérdés kapcsán áttekinti a különböző korok és irányzatok „megjavítási” elméleteit, majd felvázolja saját elképzelését. Tanulmányát ajánlásokkal fejezi be.

Külföldi folyóiratok

Pravovedenije

Moszkva, 1982. II.

Sesztakov D. A.: A család mint a kriminológiai vizsgálat tárgya

A tanulmányban áttekintést kaphatunk a szovjet családkriminológia irányzatairól, vizsgálatának területeiről és eredményeiről. A szovjet családkriminológia két fő területe: a személyiség családon belüli elidegenedésének folyamata, valamint a családi konfliktushelyzet kriminogén jelentőségének tisztázása.

A szerző kifejti, hogy a családból való kiválás folyamata az új bűnmegelőzési lehetőségek feltárása szempontjából rendkívüli fontosságú. Az a család, amely tagjaiban a bűnözők tulajdonságait alakítja ki – deszocializáló. Csaknem minden bűncselekmény arról tanúskodik, hogy az elkövető személy beilleszkedési folyamata hibásan zajlott le. A Szovjetunióban komoly irodalma van a szülői családban végbemenő deszocializációs folyamat vizsgálatának. E vizsgálatok kimutatták, hogy a fiatalok bűnöző szülői családjában a belső veszélyeztetettség fő okát az alacsony kulturális színvonalban, az alkoholizmusban, a társadalmilag hasznos munka kerülésében, a rendezetlen nemi életben, a társadalmi rend megsértésében, rendszeres botrányokban kereshetjük. Megállapítható, hogy a tudományos-technikai

forradalom következtében a nevelési folyamat bonyolultabbá vált, hiszen a tv, a rádió, és egyéb tömegkommunikációs eszközök fejlődésének egyik következménye az, hogy a szülők megszűntek legfőbb információforrás lenni gyermekeik számára. Ezzel együtt megnőtt a családon kívüli szocializációs tényezők szerepe. Ezáltal megváltozott a családi tevékenység szerkezete és tartalma is. A családon belüli ellenőrzés nem lehet már egyszerű felügyelet, hanem a serdülő belső életében jártasságot feltételező bonyolultabb formákat, a nemzedékek kölcsönös morális felelősségét igényli. (Azt, hogy mely családok azok, amelyek nem tudnak megfelelni e feladatnak, és miért, a tanulmány a deszocializáló családok osztályozásánál taglalja.)

Az irodalomban fellelhető a saját család kriminogén hatásainak vizsgálata is. E tárgykoron belül megállapítást nyert, hogy a személyek antiszociális beállítottsága a túlzott alkoholfogyasztással, az agresszivitással, a nyereszkeskedéssel van összefüggésben. Természetesen rendkívüli jelentőséggel bír a volt szülői család kriminogén, vagy antikriminogén jellege. Ez ugyanis fel erősítheti, vagy gyengítheti a saját család kriminalitását, vagy antikriminogenitását.

A megelőzés megszervezésében, az elkövetőkkel végzendő megkülönböz-

tetett munka alapjaként lehet felhasználni a dezocializáló családok felosztását. A felosztás különböző alapokon történhet. Beszélhetünk morálisan, alkatilag és anyagilag kedvezőtlen helyzetben lévő családokról. Az ilyen esetekben tisztázható a család számára szükséges támogatás jellege, amely ellensúlyozni tudja a nevelés terén jelentkező hiányosságokat.

Megkülönböztethető, nevelési szempontból, gyenge és szociálisan kedvezőtlen család. A nevelési szempontból gyenge kategóriába tartozó családok nem képesek tagjaikban pozitív tulajdonságokat kialakítani, vagy semlegesíteni a kívülről jövő negatív hatásokat. A szociálisan kedvezőtlen kategóriába tartozó családok maguk gyakorolnak kedvezőtlen hatást tagjaikra.

Ennek alapján a dezocializáció forrása e két típusnál különböző. Az egyik esetben maga a család, a másik esetben a külvilág, amelynek hatásait a család nem képes kivédeni. A fent említett két csoporton belül további alcsoportokat különböztet meg a szerző. Így a kriminogén feszültséggel rendelkező család két altípusa a társadalomellenes magatartást tanító család és a társadalomellenes magatartási mintákat tartalmazó család. Itt a tevékenység szempontjából való aktív és passzív elkülönítésről van szó. Az aktivitás a kriminogén ráhatás tudatosságát jelenti. Azoknál a családoknál, amelyek nem tudnak ellenszegülni a kriminogén hatásoknak, ismét több altípust lehet felfedezni. (Így a közömbös, az apatikus, és az alkalmatlan család típusait.) A tanulmány részletesebben csak a közömbös család specifikumait fejti ki. Ezek szerint a közömbös családban növekszik a családtagok függetlensége a családtól, igazából nem rendelkezik befolyásoló, alakító erő-

vel, nem képes kialakítani tagjaiban az antikriminogén védettséget. Az ilyen család sajátossága a passzivitás, lemondás a családtagok viselkedésének ellenőrzéséről.

Az ellenállásra képtelen családok, egészében véve, társadalmilag hasznos tevékenységet folytatnak. A család képtelensége a kriminogén hatások elleni küzdelemre általában a család alacsony műveltségi színvonalával, a család szerkezeti hiányosságával, a termelésben a családtagok túlterheltségével, egyikük tartós távollétével, betegségével függ össze.

(A családdal végzendő megelőző munka szempontjából a szerző az antiszociális beállítottság fajtája szerint is elvégzi az osztályozást. Így feltételez kapzsi-erőszakos és erőszakos-kapzsi irányultságokat.)

A szerző a dezocializáló családról kifejtett gondolatait azzal zárja, hogy szükségesnek tartja a családok további tipizálását, mely alapján meg lehet szervezni a megelőzés programját.

A tanulmány második része a családi összeütközések kriminogén-jelentőségét fejtegeti. Abból az alapfeltevésből indul ki, hogy a családtagok közötti konfliktus az egyik tagot bűncselekmény elkövetésére ösztönzi. Ezt követően a szerző a konfliktusok közötti formális megkülönböztetéseket ismerteti, mely szerint lehet egyéni, csoportos és általános társadalmi szintű konfliktus. Majd a konfliktusok szociális jelentőségének értékeléséről vallott igen ellentétes külföldi és szovjet álláspontokat ismerteti.

Egyesek szerint a konfliktus fegyelmetlenné teszi a munkát, súlyos hatást gyakorol a pszichés állapotra, ezért káros, romboló jellegű. Mások szerint viszont a személyek közötti kapcsolatok fejlődésének és további tökéletesedésének forrását képezheti.

A házasság belső ellentmondásainak elsőrendű jelentősége van azoknál a konfliktusoknál, amelyek talaján a házastárs elleni bűncselekmények bontakoznak ki. A vizsgálatok kimutatták, hogy a házastársi ellentmondások más körülményekkel együtt hatnak és csak az alkoholizmus hatására válnak mozgatóerővé.

A tanulmány felvázolja a szovjet irodalomban legismertebb álláspontokat a családi konfliktusok kialakulásáról, értelmezéséről, valamint szerepéről. Végezetül megállapítja, hogy az összeütközést keltő tényezők egységes rendszerbe foglalását megnehezíti az, hogy a kutatók nem veszik figyelembe a konfliktus forrásait a családi élet ellentmondásosságát szempontjából, vagy következetlenül teszik azt.

A szerző tanulmánya végén ismételt hangot ad azon nézetének, mely szerint a bűnmegelőző tevékenység előfeltételét képezi a családkriminológiai kutatás, ennek eredményeit felhasználva lehet perspektivikusan kidolgozni az új megelőzési rendszert.

New Law Journal

Anglia, 1982. február

Roy Light: El kell-e törölni a feltételes szabadlábra helyezést?

Angliában az 1967. évi Büntető Igazságszolgáltatási Törvény vezette be a feltételes szabadlábra helyezés intézményét, amely hatályba lépése óta viták keresztjében áll. Az elméleti és a gyakorlati szakemberek véleménye egyaránt megoszlik.

Roy Light tanulmánya nem csatlakozik egyik irányzathoz sem. Elfogulatlan elemzését adja az intézmény elméleti megfelelésének és gyakorlati megvalósulásának. Sokoldalúan szembeállítja az intézménnyel szemben táp-

lált elvárásokat, a feltételezett célokat. A feltételes szabadlábra helyezés intézményének törvénybe foglalása Angliában még a visszailleszkedés, szabályozása megfelel a kezelési ideológia, szinte jogi biztosítékok nélküli személtének. A tanulmány keletkezésekor, 1981-ben, már jó pár évvel a treatment ideológiai bukása után a csalódottság, kiúttalanság hangulatából kivezető utakat keresve vizsgálja Roy Light a feltételes szabadlábra helyezés intézményének lehetséges sorsát.

Először az intézmény igazolásul felhozott három fő célkitűzés-csoportot vizsgálja meg alaposan. Ezek a célkitűzések a rehabilitáció, a hasznosság és az ellenőrzés.

Az intézmény ideológiai hátterét képező visszailleszkedés annak a korának a terméke, amely optimizmusa hamis képet festett a bűnözők gyógykezelésének, rehabilitációjának lehetőségéről. Ehhez az ideológiához jól illeszkedett a feltételes szabadlábra helyezés „Rehabilitációs csúcspont” koncepciója, ami annyit jelent, hogy az elítéltet ha a börtönbüntetés alatt eléri a rehabilitáció csúcspontját, azaz az intézetben folyó kezelés hatására pozitív irányba történő személyiségváltozás csúcspontját, visszaengedik a társadalmi közösségbe úgy, hogy ott rendőri felügyeleti szolgálat útján utógondozásban részesül. Az intézményt bevezetésekor arra szánták, hogy a határozott tartamú szabadságvesztés büntetés nevelőhatását növelje, elősegítse az elítélt pozitív irányba történő változását.

A szabadlábra helyezés a büntetés egyharmadát érintheti. A szerző beszámol arról, hogy a jogszabályban megjelölt „rehabilitációs csúcspont”, mint a feltételes szabadlábra helyezés alapfeltétele, túlzottan misztikus ah-

hoz, hogy ne ütközzék nehézségekbe. Ehhez kell hozzátenni az általános kiábrándulást a büntetés, a szabadságvesztés büntetés gyógyító jellegű modelljéből, mely által megkérdőjeleződik, hogy történik-e egyáltalán pozitív személyiségváltozás a zárt intézetekben.

1979-re a rehabilitációs funkciók korlátozottságát tudomásul vették az angol hivatalos szervek is. Ennek köszönhető az az irányváltás, mely szerint elsődlegesen a társadalmat érintő kockázat felmérésén van a hangsúly. Tehát a gyógyulás csúcspontjának elméletére felépített elítélt iránt bizalom téves, de a szerző szerint irreális a semmilyen vagy minimális veszélyeztetés csúcspontja, a nullakockázat elmélete is. Megállapítja, hogy amit a jelenlegi angol börtönrendszertől el lehet várni, az csupán annyi, hogy a börtönviseltek úgy hagyják el a börtönt, hogy nem rosszabbak, mint amikor oda bekerültek. Ezen az alapon nem tartja jogosnak azokat az érveket, amelyek a jó irányú megváltozás elvére kívánják alapozni a feltételes szabadlábra helyezést. Az angol rendszerben az utógondozás összekapcsolódik a feltételes szabadlábra helyezéssel, azaz önálló intézményként nem létezik. A szerző szerint e nagyon hatékony intézményt önállóan is lehetne alkalmazni, úgy, hogy az alapítéletbe foglalja a bíróság. Ily módon azon elítéltek szélesebb és rászorultabb köre is részesülhetne utógondozásban, akik nem részesültek a feltételes szabadlábra helyezés szerencséjében.

Az intézmény nem titkolt célja és másik döntő érve, az hogy adminisztratív úton csökkentse a börtönben lévő elítéltek számát.

A feltételes szabadlábra helyezés mellett felhozott érvek közül ennek

eredménytelenségét is bizonyítva láthatjuk a tanulmányban. E vonatkozásban a szerző hivatkozik arra a tényre, hogy a büntetőbírák az alapítélet kiszabásakor bekalkulálják a feltételes szabadlábra helyezés idejét, azaz eleve az eredeti büntetés durván egyharmadával magasabb idejű ítéletet szabnak ki. Így abban az esetben, amikor az elítélt első kérelmezésre nem kapja meg a feltételes szabadságot, még hosszabb idejű szabadságvesztésben részesül, mintha nem lenne a kedvezmény lehetősége. Ténylegesen tehát növeli az intézmény a börtönök zsúfoltságát.

A másik körülmény az, hogy a túlzózsúfoltság legélesebben a helyi letartóztatási intézményekre jellemző. A feltételes szabadlábra helyezést viszont a 18 hónapnál rövidebb időre ítélt elítéltek egyáltalán nem kaphatják meg. A zsúfoltság gondját tehát eleve ott nem tudja megoldani a feltételes szabadlábra helyezés, ahol arra a legnagyobb szükség volna. A fenti elemzés az intézmény második nagy érvrendszerét is megdönti.

A harmadik érvrendszer az ellenőrzés kérdése körül mozog. A feltételes szabadlábra helyezés egyrészt lehetőséget nyújt a szabadságvesztés-büntetés időtartamának a végrehajtó hatalom által történő ellenőrzésére, másrészt lehetővé válik az elítéltek magatartásának ellenőrzése is.

Az első esetben tulajdonképpen a bírói döntésekbe való közigazgatási beavatkozásról van szó, amely alapon megsérti az államhatalmi szervek szétválasztásának elvét. A feltételes szabadlábra helyezési eljárás folyamán a belügyminiszter gyakorolja a hatalmat, aki a bírói döntés ellenőrzésére használja fel a végrehajtó hatalmat. Ebből adódóan a feltételes szabadlábra helyezést sokan úgy fogják fel, mint

ügyes politikai fogást a börtönlétszám csökkentésére, a bírák ítélkezési hatalma nélkül.

Az ellenőrzés másik iránya a letartóztatott személy fölötti ellenőrzés. Ez az elítélt börtönszemélyzethez való viszonyulására, magatartására terjed ki. Ezen belül is pontosabban az azokkal való kapcsolat a meghatározó. Ez ismét túlzott szubjektivitásra ad lehetőséget, az elítéltek pedig igazságtalannak és méltánytalannak érzik az esetleges rossz kapcsolat miatti kizárást a feltételesből. Az eljárás önkényes és titkos jellege még fokozza az igazságtalanság érzetét.

Főleg a gyakorlat területéről sokan érvelnek azzal a feltételes szabadlábra helyezés intézménye mellett, hogy nagy szerepe van az intézeti fegyelem fenntartásában. A szerző azonban határozottabban véli e célt elérni a büntetéselengedés intézménye útján.

A feltételes szabadlábra helyezés a szabadlábban töltött időszakkal is visszailleszkedési célokat kíván elérni. Éppen ezért tartja helytelennek a szerző a börtönbüntetéssel való fenyegetést.

Az intézmény diszfunkcionális működésére három fő érvrendszerének elemzésével mutatott rá a szerző, majd néhány egyéb lényegi hiányosságra felhívta a figyelmet.

Az egyik a túlzott bürokratizmusból eredő huzavona, a feltételes szabadlábra helyezési eljárás elhúzódása.

A másik, a feltételes szabadlábra helyezést meghatározó kritériumok bizonytalansága, többértelműsége, sok esetben pontatlansága. Ebből adódóan az elítélt számára nehéz felmérni, hogy mit kell tennie azért, hogy megkaphassa a kedvezményt. A kritériumok az elítélttel szemben támasztott elvárások tekintetében sem

elfogadhatók. Többségében ugyanis teljes súllyal olyan döntő körülményekre támaszkodnak, amelyek megváltoztatása, vagy megvalósítása nem az elítélten múlik.

További súlyos problémája az intézménynek a jogi biztosítékok hiánya. Az eljárás titkos jellege az, hogy az elítéltet személyesen nem hallgatják meg, hanem csupán a helyi felügyeleti bizottság egy tagja találkozik vele és az tolmácsolja a bizottságnak az elítélt mondanivalóját, sérti a reális igazságszolgáltatás normáit. A döntést nem indokolják. Az elítélt nem szerez tudomást arról, hogy milyen alapon kapta meg a kedvezményt, vagy tagadták meg azt tőle.

A tanulmány összefoglaló következtetéseiben megállapítja, hogy a feltételes szabadlábra helyezés intézményét jelenlegi formájában nem lehet tovább fenntartani.

Az intézmény esetleges eltörlése egyéb büntetőpolitikai változásokat is igényelne. Az esetleges változásokra, amelyek garantálhatják a börtönben lévők számának csökkentését, a feltételes hátrányai nélkül, a következő javaslatokat tette a szerző:

– a felfüggesztett hatályú ítélethozatal gyakoribb alkalmazása;

– a megosztott ítéletek bevezetése, amelyben a megállapított büntetés egy részét zárt intézetben, másik részét pedig rendőri felügyelet alatt a társadalmi közösségekben töltené le az elítélt;

– megoldást jelenthet az automatikus feltételes szabadlábra helyezés;

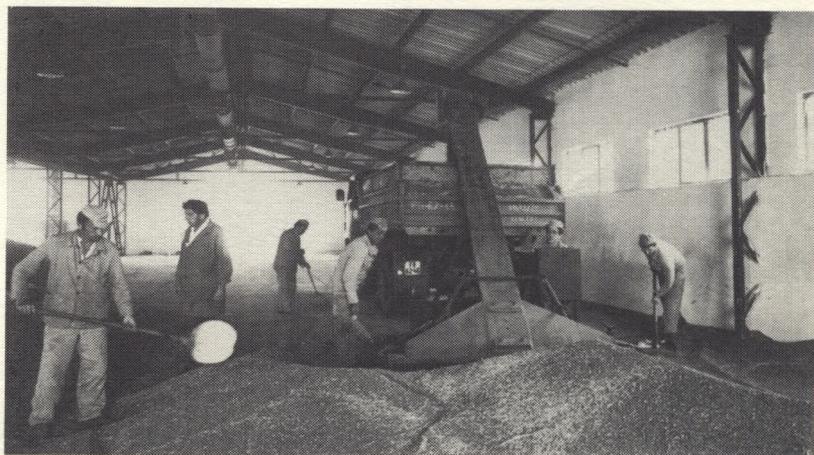
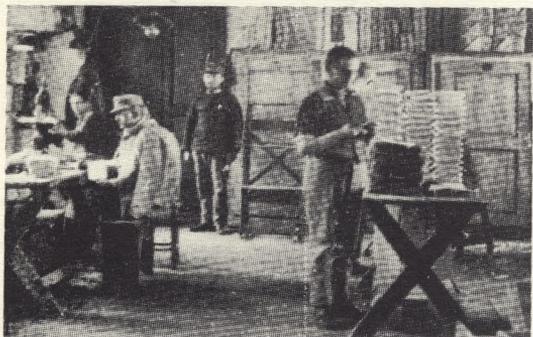
– a büntetéselengedés felemelése;

– valamint a rövidebb tartamú szabadságvesztést kimondó ítéletek rendszeressé tétele.

dr. Kövér Ágnes

Tartalom

BONIFERT ADÁM miniszterhelyettes, Igazságügyi Minisztérium: A büntetésvégrehajtás jogszabályi feladatairól és a végrehajtás feltételeiről	3
PALOTÁS MIKLÓS bv. ezredes, az Országos Parancsnokság termelési- és beruházási osztály vezetője: A fogva tartottak munkáltatása, gondok és problémák a jelen gazdasági évben	14
Dr. RUZICKA LÁSZLÓ bv. alezredes, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka: Az átmeneti csoport működésének tapasztalatai	22
Dr. MAGYAR MIKLÓS bv. orvos őrnagy, az IMEI helyettes főigazgatója: A gyógyító-nevelő csoportok az intézetekben	32
GARAMI LAJOS bv. százados, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza pszichológiai laboratóriumának vezetője: Gondolatok a büntetésvégrehajtási pszichológiáról	38
MÓDOS TAMÁS bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója: A fogva tartottak magatartása, fegyelmezése	46
SZENDE PÉTER bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság anyag- és technikai osztály alosztályvezetője: Az elítéltek elhelyezési körülményei	51
KALICZKY JÓZSEF bv. hadnagy, az Országos Parancsnokság munkaügyi osztályának főelőadója: A fogva tartottak díjazása	56
ZELLER ISTVÁN bv. százados, az Országos Parancsnokság őrszolgálati osztályának főelőadója: Tapasztalatok az együttműködésről	60
Dr. KÖVER ÁGNES bv. hadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója: Magyar folyóirat szemle	67
Külföldi folyóirat szemle	71

B

MC